

У номері:

Міжнародні угоди у сфері охорони довкілля

Исполнение Украиной Решений Европейского суда по правам человека
Мар'яна Булгакова 9

Слідами незручної правди

Право на забруднення чи право на життя: зміна клімату і права людини
Світлана Кравченко..... 15

Актуальні проблеми природно-заповідного фонду

Защита волков в Украине: моральные вопросы и правовые проблемы
Владимир Борейко 21

Историчний розвиток законодавства про відповідальність за порушення законодавства про захист рослин
Олег Зражевський 25

Проблеми природно-заповідного фонду України на прикладі регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса»
Олеся Янклевич 32

Право на інформацію

Впровадження вимог Орґуської конвенції Міністерством охорони навколишнього природного середовища України: досягнення та завдання на майбутнє
Леонід Яременко 37

Репортаж

Робота комітету з дотримання Орґуської конвенції на власні очі
Мар'яна Булгакова 46

Тренінг щодо захисту прав людини в Європейському суді з прав людини
Мар'яна Булгакова 48

«Прорив демократії, що базується на участі»: реалії та міфи
Олена Кравченко 50

Варто знати

Санітарно-захисна зона – складова права на безпечне для життя та здоров'я довкілля
Володимир Адам..... 53

Незаконна торгівля ранньоквітучими рослинами в Україні
Володимир Адам,
Олена Кравченко 55

Екофорум

Від лану – до столу
Катерина Малькова 58

Вітроенергетика – запорука енергетичної безпеки України
Олександра Шепель 61

Судова практика ЕПЛ

Про неекологічний судовий процес Дунайського біосферного заповідника
Єлизавета Алексеєва 64

Проекти

Міжнародна конференція «Захист права на інформацію в Україні»: рефлексії у майбутнє

Мар'яна Булгакова,
Ольга Мелень 69

До результатів міжнародної конференції «Захист права на інформацію в Україні»

Олексій Светіков 73

Рекомендації Міжнародної конференції «Захист права на інформацію в Україні» ... 75

Новини законодавства

Нормативно-правові акти у сфері охорони довкілля, що прийняті у січні–березні 2008 року

Володимир Адам 77

Світ очима дитини

Осінь сонце
Я люблю тебе, Земле...
День та ніч
Проліски – квіти весняні
Анастасія Хміляр 79

Контактна інформація:
МБО «ЕКОЛОГІЯ – ПРАВО – ЛЮДИНА»
а/с 316, м. Львів, 79000

Тел.: (032) 243-38-88; (032) 298-58-88; тел./факс: (032) 225-76-82

Електронна пошта: epl@mail.lviv.ua

Інтернет – сторінка: www.epl.org.ua

Environment People Law Journal № 6-7 (36-37)

A Quarterly Legal Professional Publication

“Environment–People–Law” is an independent, nongovernmental, public interest, environmental law organization providing legal services and education in environmental protection for citizens and NGOs

In this issue:

International Environmental Treaties

Execution of the Decisions of the European Court of Human Rights by Ukraine

Maryana Bulgakova 9

On July, 19, 1997 the Supreme Council of Ukraine ratified the European Convention on Human Rights. Rights and freedoms foreseen in the convention are guaranteed by the parties. European Court of Human Rights, that hears cases on breaking the provisions of Convention, rights and freedoms guaranteed, is aiming to review compliance of the parties with the Conventional provisions by the parties.

As the decisions of the European Court are obligatory for the parties and they explain the provisions of Convention, the top important for following the European standards in the sphere of protecting human rights and freedoms is the question about fulfilling the mentioned decisions in our state. The author aims to analyse legal basis for the execution of the decisions of the European Court of Human Rights by Ukraine.

Following the Traces of Inconvenient Truth

Right to Carbon or Right to Life: Human Rights Approaches to Climate Change

Svitlana Kravchenko 15

The article is devoted to the mechanisms and instruments of preventing climate change which is becoming growingly imminent. One of the main reasons for such a change is global emission of carbon dioxide causing warming of the climate system. Even though the list of negative risks is long, according to the report of the United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change there is economic potential for the mitigation of GHG emissions if multi-faceted approach is adopted. International environmental law mechanisms such as the United Nations Framework Convention on Climate Change, Kyoto Protocol and others play an important role as a framework for international actions, political decisions, and diplomatic negotiations. However, there are certain limitations of these mechanisms such as lack of concrete obligations, weak compliance mechanisms and ineffective work of some of their branches. Human rights instruments can bring new arguments to the international and national debate as for environment issues. Attempts to use international human rights bodies, regional human rights courts or national courts to combat climate change have met with mixed success so far. However, they do start to reframe the debate, which might be their greatest contribution.

Current Problems of Protected Areas

The Protection of Wolves in Ukraine: Moral Questions and Legal Problems

Volodymyr Borejko 21

In the article the author analyses the conformity of the game-laws and the environmental laws of Ukraine with Bern Convention regarding protection of the wolf, the necessity to bring the subordinate legislation of State forest committee of Ukraine in compliance with Bern Convention is explained. The experience of Ukrainian environmental NGOs is illustrated.

Historical Development of the Legislation on Responsibility for Violation of the Legal Acts on Plants Protection

Oleh Zrazhevskyj 25

The author analyzed the correlation of criminal and administrative liability norms in the sphere of plants protection with the Constitutional norms, legislation and sublegislative acts that regulate the usage, recreation and protection of plants.

The Constitution of Ukraine contains a big amount of norms on inalienable rights to environment safe for living and health. In addition, the analysis of legislation and sublegislative acts that regulate the plants protection sphere nowadays and liability for violation of the environmental norms in the former Ukrainian SSR as a part of the Soviet Union are described. There has been reflected the undeniable role of international legal acts in this sphere that impact the development of the legislation of Ukraine which ratified most European and International conventions and agreements in the sphere of environmental protection, including sphere of plants protection.

The Problems of the Environmental Protection Fund of Ukraine on the Example of Regional Landscape Park “Kinburnska kosa”

Olesya Yanklevych 32

On the pages of our journal the question of preservation of environmental protection fund lands and their protection from dishonored bureaucrats and businessmen has been touched for several times.

Unfortunately, this theme is still up to date because the desire of modern feudal lords to have more allotment is increasing greatly. One of such desired objects and the issue of confrontation between authorities and environmental community is the regional landscape park “Kinburnska kosa”. The author of the article wants to spotlight the problems of the park and is calling for discussing them, aiming at the reservation of this paradise place for Ukraine.

Right to Information

Implementing Requirements of Aarhus Convention by the Ministry of Environment Protection of Ukraine: Today's Needs

Leonid Yaremenko 37

Aarhus Convention is the revolutionary document for the post soviet countries. The UN considers this international convention to be the most ambitious issue of ecological democracy that has been ever adopted by the organization. Realization of the Convention in Eastern Europe, Caucasus, and Central Asia countries is closely linked with the necessity to change the mentality of society. The author of the article is aiming to show the changes in the mentality of Ukrainian society during implementation of the mentioned act, also giving the analysis of implementation of the convention provisions by the Ukrainian Ministry of the Environmental Protection.

Reports

Observing the Work of Aarhus Convention Compliance Committee

Maryana Bulgakova 46

Training on the Protection of Human Rights in the European Court of Human Rights

Maryana Bulgakova 48

"Breakthrough of Democracy, Based on the Participation": Reality and Myths

Olena Kravchenko 50

It Is Worth Knowing

Sanitary-Protective Zone – Element of the Right to Environment Safe for Life and Health

Volodymyr Adam 53

Illegal Trade of Early Blooming Plants in Ukraine

Volodymyr Adam, Olena Kravchenko 55

Ecoforum

From Field – to Table

Kateryna Malkova 58

Can consumers be sure what they eat and is it possible to follow what kind of foodstuff comes to the table? Can farmers be sure that their products will finally find their consumers and will not become feed for cattle? It is doubtful if anyone can give unambiguously answers to these questions. Nevertheless, the author of the article tries to give answers and offers ways of solving the problems.

Wind Energy – Guarantee of Energetic Safety of Ukraine

Oleksandra Shepel' 61

The article is dedicated to really burning issue for our state – introduction of wind energy. On modern stage of development renewable energy sector is not only the basis of real political independence today, but precondition of sustainable development of the state tomorrow, guarantee of creation of modern and strong postindustrial economy.

EPL's Court Practice

About Non-Ecological Court Proceeding of Danube Biosphere Reserve

Yelyzaveta Alekseeva 64

Projects

International Conference "Protection of the Right to Information in Ukraine": Reflexion into the Future

Maryana Bulgakova, Olya Melen' 69

Outcomes of International Conference "Protection of the Right to Information in Ukraine"

Oleksiy Svietikov 73

Recommendations of International Conference

"Protection of the Right to Information in Ukraine" 75

Legislation News

Environmental Protection Legislation Adopted in January–March 2008

Compiled by Volodymyr Adam 77

The World Through Child's Eyes

Autumn's Sun

I Love You, the Earth...

Day and Night

Snowdrops–Flowers of Spring

Anastasiya Khmilyar 79

Environment People Law Journal
Address of Environment-People-Law
Post office Box 316, Lviv, 79000, Ukraine
Tel. + 38 (032) 243-38-88; + 38 (032) 298-58-88
Tel./ fax: + 38 (032) 225-76-82
e-mail: epl@mail.lviv.ua
web: www.epl.org.ua

Професор
**Світлана
Кравченко**

є засновником та незмінним президентом ЕПЛ. Викладала екологічне право в Україні протягом 25 років. Вона широко відома у світі водночас і своїм теоретичним науковим доробком, і практичною юридичною діяльністю. В останні роки спеціалізується на питаннях участі громадськості у прийнятті рішень з екологічно важливих питань, доступу до екологічної інформації та доступу до правосуддя. Зараз керує міжнародною програмою з екологічних прав людини та викладає в Орегонському університеті (США). Віце-голова Комітету з дотримання Організації Конвенції, член МСОП, директор Магістерської програми права в Орегонському університеті та Регіональний голова Міжнародної ради з екологічного права. Автор 175 публікацій, з них 12 книг або розділів.

**Володимир
Адам**

Студент Львівського національного університету імені Івана Франка. В ЕПЛ працює з 2007 року на посаді помічника юрисконсульта. Спеціалізується на проблемах охорони атмосферного повітря, паркових зон.

**Єлизавета
Алексєєва**

Починала свою діяльність в ЕПЛ як волонтер ще у 1998 році, навчаючись у загальноосвітній школі. З 2003 року була учасником Клінічної програми для студентів-юристів, а з березня 2005 року почала працювати помічником юриста. З вересня 2005 року працювала на посаді юрисконсульта. А з лютого 2007 року займає посаду провідного юрисконсульта.

**Володимир
Борейко**

Директор Київського еколого-культурного центру. Спеціалізується на проблемах заповідної справи, охорони дикої природи, екологічної етики та екологічної освіти. Автор 50 книг та 2 законопроектів у сфері захисту довкілля, на основі яких Верховною Радою України були прийняті 2 відповідні закони.

Мар'яна Булгакова

В ЕПЛ працює з жовтня 2006 року на посаді провідного юрисконсульта. У коло обов'язків входить надання юридичних консультацій, представлення інтересів громадян в суді, державних органах та органах місцевого самоврядування. Вивчає та займається проблемами зміни клімату, є координатором Клінічної програми ЕПЛ з екологічного права для студентів-юристів. Як член ЕПЛ, є членом Громадської ради Робочої групи зі зміни клімату.

Олег Зразжевський

У 1997 році закінчив Харківський університет внутрішніх справ України за спеціальністю «Правознавство». З 1997 по 2004 роки працював на посаді слідчого та начальника слідчого відділення щодо розслідування злочинів у сфері економіки УМВС України в Рівненській області. З 2004 року працює викладачем загальноправових та спеціальних дисциплін в Рівненському ВПУ ДДСО при МВС України. Є членом спілки юристів України. Вивчає та займається кримінально-правовим аспектом захисту довкілля.

Ольга Мелень

У листопаді 2001 року прийшла в ЕПЛ волонтером, а згодом почала працювати помічником юриста. З 1 липня 2002 р. займала посаду юрисконсульта, а з середини 2005 р. – керівник відділу. В основне коло обов'язків входить надання юридичних консультацій, представлення інтересів громадян у суді, державних органах та органах місцевого самоврядування.

Анастасія Хміляр

Учениця 6 класу Львівської гімназії міжнародних відносин. Хміляр Анастасія є членом Малої Академії літератури та журналістики. Анастасія пише вірші, оповідання, казки. Її твори надруковано у дитячій літературно-мистецькій газеті «Сузір'я». Вона любить подорожувати та вивчати природу рідного краю.

Олеся Янклевич

Працює в ЕПЛ на посаді юрисконсульта, в обов'язки якого входить надання юридичних консультацій, представництво інтересів ЕПЛ та клієнтів в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також у суді. Основними напрямками вивчення та дослідження є природно-заповідний фонд України, екологічна експертиза, генетично-модифіковані організми.

Леонід Яременко

Завідувач сектору зв'язків з громадськістю в Мінприроди, головна контактна особа в Україні з питань Оргуської конвенції, аспірант заочної форми навчання в Національній академії державного управління при Президентові України. Предмет наукового дослідження – вдосконалення державного управління в галузі природно-заповідного фонду України. На даний час здійснює цілеспрямовану діяльність щодо реалізації права громадян, визначених ратифікованою Верховною Радою України Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища (Оргуська конвенція), впровадження механізму консультацій з громадськістю в Мінприроди, організації та роботи Громадської приймальні Мінприроди.

До уваги авторів

Журнал «Екологія. Право. Людина» спрямований на відображення всіх аспектів громадського екологічного руху та стану довкілля в Україні. Відповідно, редакція публікує статті, що присвячені еколого-правовій та екологічній проблематиці, актуальним проблемам навколишнього середовища.

1. Стаття повинна бути обсягом до 21–23 тис. знаків з пробілами (6–8 сторінок А4 формату з відступами: вгорі – 2; внизу – 1; зліва – 3; справа – 1, 3. Шрифт – Arial 11.)
2. Редакція залишає за собою право публікувати авторські матеріали мовою оригіналу. Викладені автором міркування можуть не співпадати з точкою зору редакції.
3. Оформлення статті: прізвище та ім'я автора; наукове звання, якщо є; установа, де була виконана робота; назва статті. Обов'язковим є адреса та контактний телефон.
4. До статті має бути додане резюме українською мовою. Оформлення резюме: назва статті, прізвище та ім'я автора, короткий зміст чи ідея статті. Обсяг резюме: 700–900 знаків.
5. Формат подання текстових файлів: всі матеріали подаються у форматі Microsoft Word 2000 і вище, файл з розширенням doc.
6. При передруку матеріалів посилання на журнал «Екологія. Право. Людина» обов'язкове.

Редколегія:

С. Кравченко, д.ю.н., професор, академік УЕАН, В. Адам, Є. Алексєєва, М. Булгакова, О. Кравченко, С. Лозан, О. Мелень, Я. Остапик, Г. Пермякова, О. Янклевич.

Редактор: О. Кравченко

Переклад: М. Булгакова

Дизайн, малюнки: О. Жінчина

Світлини: М. Булгакова, С. Кравченко

Верстка: Н. Стахур

Підписано до друку 19.05.2008 р. Формат 60x84/8. Папір офсетн. Гарнітура Minion Pro. Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 4,65. Обл.-вид. арк. 5,71. Умовн. фарбовідб. 6,23.

Друк: ТзОВ «Компанія «Манускрипт»»

© Журнал «Екологія. Право. Людина» № 6-7 (36-37). Львів–2008

Дорогі читачі та дописувачі!

Ми раді новій зустрічі з вами на сторінках нашого журналу. Авторський колектив пропонує вашій увазі наступний номер видання, в якому ви зможете познайомитись з важливими подіями, котрі відбувались у сфері природоохоронної діяльності в кінці минулого та на початку 2008 року. За участі ЕПЛ було проведено міжнародну конференцію, низку семінарів, які запам'ятались гарячими дискусіями, позитивними прикладами колег, конструктивними пропозиціями. Про те, які були їхні значення та

результати, ми розповімо вам у цьому номері. Також ми зупинимося з вами на аналізі низки нагальних проблем збереження довкілля та окреслимо шляхи їхнього подолання.

Проблема зміни клімату є однією з найгостріших проблем людства. Вона вимагає рішучих дій, термінових пошуків шляхів її вирішення.

У рубриці «Слідами незручної правди» читачі разом з професором Світланою Кравченко зможуть поміркувати над питаннями зміни клімату в аспекті прав людини, проаналізувати застосування механізмів та інструментів, які були би ефективними у запобіганні катастрофи, що чекає на людство в разі ігнорування цієї проблеми, побувати на конференції в Балі, де було закладено основи плану дій для розроблення нової багатосторонньої посткіотської угоди.

Відношення до тварин завжди було показником рівня моральної зрілості водночас і окремої людини, і суспільства в цілому. У нашій постійній рубриці «Актуальні проблеми природно-заповідного фонду» Володимир Борейко пропонує читачам заглибитись в аналіз відповідності мисливського та природоохоронного законодавства України Бернській конвенції стосовно охорони вовка, познайомитись з досвідом українських екоНУО у захисті останнього. Разом з Олегом Зражевським ви зможете провести аналіз взаємозалежності та взаємозв'язку існування норм про кримінальну та адміністративну відповідальність у сфері захисту рослин з нормами Конституції України, законними і підзаконними нормативно-правовими актами, які регулюють сферу використання, відтворення та охорону рослин. А Олеся Янклевич ознайомить вас з унікальним природним комплексом, якому до останнього часу вдавалося зберігатись у відносно незмінному стані протягом тисячоліть – регіональним ландшафтним парком «Кінбурнська коса». Розташована на межі суші і моря, лиманів і напівпустель Кінбурнська коса є останнім на сьогодні прихистком для зелено- та червонокнижних видів та угрупувань, унікальних біо- та екотопів боліт і піщаних гряд, лиманів і озер. Утім проблема зазіхань можновладців на землі природно-заповідного фонду не оминула і даний ландшафтний парк. Автор статті намагається пролити світло на проблеми РЛП «Кінбурнська коса» та закликає читачів долучитись до збереження цього унікального дарунка природи.

Настав час поговорити і про доступ до інформації. Очевидним фактом є незадовільний стан дотримання природоохоронного законодавства в Україні в цілому, що знаходить своє відображення у численних порушеннях прав людини на безпечно довкілля, на оприлюднення екологічної інформації тощо. Незадовільним є й дотримання Україною норм Оргуської конвенції. Остання так і не стала дієвим інструментом екологічної політики в країні, завданням якого є забезпечення реальної участі громадськості у прийнятті рішень, що стосуються довкілля. У новій рубриці «Право на інформацію» ми пропонуємо вам разом з Леонідом Яременком провести аналіз впровадження вимог Оргуської конвенції в Україні Міністерством охорони навколишнього природного середовища, поміркувати над досягненнями та завданнями на найближчий час.

У рубриці «Репортаж» читачі завдяки яскравому описові Мар'яни Булгакової зможуть подумки пройтись мальовничими вуличками Женеви та Страсбурга, побачити знамените Женевське озеро, могутній женевський фонтан, готичний страсбурзький Нотр-Дам та символ Страсбурга – скульптуру лелеки, а також побувати на засіданнях Комітету з дотримання Оргуської конвенції, отримати корисні поради щодо підготовки звернень в Європейський суд з прав людини, ознайомитись з правилами опису фактів у заяві, розміру звернення тощо. (Із зразком такого звернення читачі зможуть ознайомитись безпосередньо у рубриці «Міжнародні угоди у сфері охорони довкілля»). І знову повернемося до України. Олена Кравченко розповість про те, як у Львові проходив круглий стіл екоНУО, присвячений доступу до екологічної інформації в Україні. Читачі зможуть зануритись у живу дискусію, спрямовану на з'ясування проблем із зазначеної теми та шляхів їхнього подолання.

Чи зможе споживач бути впевненим в тому, чим він харчується? Чи можемо ми відслідкувати, які продукти харчування потрапляють нам на стіл? На ці питання у рубриці «Екофорум» дає відповідь у своїй статті Катерина Малькова. А Олександра Шепель виносить на обговорення форуму актуальну тему впровадження вітрової енергетики.

Юридична діяльність ЕПЛ залишається пріоритетним напрямком роботи. У рубриці «Судова практика ЕПЛ» Єлизавета Алексеева поділиться нещодавнім досвідом нашої організації у захисті Дунайського біосферного заповідника від судового переслідування з боку приватної структури, на прикладі цивільного позову ТОВ «Єрмак» до ДБЗ проаналізує основні норми законодавства, на які слід звернути увагу, відповідаючи на необґрунтовані вимоги стосовно відшкодування моральної шкоди, заподіяної честі, гідності і діловій репутації шляхом поширення відомостей у пресі.

Зустріч з цікавими людьми, жвава дискусія, неповторна атмосфера, сповнена позитивної енергії, свіжих ідей, спрямованих на подолання проблеми доступу до інформації чекає на вас у статті Ольги Мелень та Мар'яни Булгакової, присвяченій проведенню за сприяння МФ «Відродження» міжнародної конференції «Захист права на інформацію в Україні».

Гостями 6-7 (36-37) номеру журналу були Асоціація біовиробництва «БЮЛан Україна», Київський еколого-культурний центр, Національний авіаційний університет, Рівненське вище професійне училище Департаменту служби охорони, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. Сподіваємося на подальшу плідну спільну роботу на сторінках журналу з нашими постійними дописувачами. А також запрошуємо до співпраці і нових авторів. Ми завжди раді новим контактам.

*З повагою,
редактор Олена Кравченко*

Исполнение Украиной Решений Европейского суда по правам человека

Марьяна Булгакова,
ведущий юрист-консультant ЭПЛ

17 июля 1997 года Верховная Рада Украины ратифицировала Европейскую конвенцию о защите прав человека и основных свобод. Стороны этой конвенции гарантируют права и свободы, предусмотренные конвенцией. Для обеспечения исполнения положений конвенции договаривающимися сторонами функционирует Европейский суд по правам человека, который рассматривает дела о нарушении положений конвенции и гарантированных ею прав и свобод человека. При этом, только после исчерпания всех национальных средств защиты прав, рассматриваются жалобы, поданные как от физических лиц, так и от неправительственных организаций или групп индивидуумов, которые считают, что их права нарушены стороной конвенции.

Так как решения Европейского суда подлежат обязательному исполнению договаривающимися сторонами и в них толкуются положения самой конвенции, очень важным для следования европейским стандартам в сфере защиты прав и свобод человека Украиной является вопрос исполнения решений Европейского суда по правам человека в нашей стране.

Автором статьи проведен анализ нормативной базы в Украине, на основании которой происходит исполнение решений Европейского суда по правам человека.

1. Действие Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод в Украине.
2. Исполнение Решений Европейского суда по правам человека в Украине.

1. Действие Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод в Украине

В соответствии с Конституцией Украины, Законом Украины «О международных договорах и соглашениях», действующие международные договора, согласие на которые дано Верховной Радой Украины, являются частью

национального законодательства Украины. В Законе Украины «О международных договорах и соглашениях» так же установлено, что международные договора применяются в порядке, предусмотренном для норм национального законодательства. Если международным договором, который вступил в законную силу в установленном порядке, установлены другие правила, чем те, которые предусмотрены в соответствующем акте законодательства Украины, то применяются правила международного договора (ст. 19 Закона Украины «О международных договорах и соглашениях»). При этом заключение международного договора, который противоречит Конституции Украины, возможно только после вне-

сения соответствующих изменений в Конституцию Украины (ст. 9 Конституции Украины).

В отдельных отраслевых законодательных актах так же помещены положения о том, что законодательство в данной сфере состоит, кроме Конституции и законов Украины, так же из норм международных договоров и соглашений, ратифицированных Украиной, из принципов и норм международного права. Например, такое положение имеет место в ст. 4 Закона Украины «Об информации». Это свидетельствует о том, что нормы международного права так же применяются для регулирования правовых отношений наряду с нормами внутринационального законодательства.

Следовательно, Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод (далее – Конвенция) является частью национального законодательства Украины и подлежит применению наравне с национальным законодательством Украины. При этом на законодательном уровне действует принцип примата норм международного права в случае, если они противоречат нормам национального законодательства Украины. Таким образом, нормы Европейской конвенции должны применяться национальными судами так же, как и внутреннее законодательство, как нормы прямого действия¹.

23 февраля 2006 года Верховная Рада Украины приняла Закон Украины «Об исполнении и использовании практики Европейского суда по правам человека» (Закон «Об исполнении решений Европейского суда»). Согласно этому закону, при рассмотрении дел судами Украины, Конвенция и практика Европейского суда по правам человека должны использоваться как источники права. Данное положение является подтверждением и направлено на реализацию вышеуказанных конституционной нормы и норм Закона Украины «О действии международных договоров и соглашений», о месте конвенционных положений в национальной правовой системе Украины.

2. Исполнение Решений Европейского суда по правам человека в Украине

Решения Европейского суда по правам человека (далее – Европейский суд) подлежат обязательному исполнению государствами, ратифицировавшими Европейскую конвенцию. Исполнение решений Европейского суда контролирует Комитет Министров. По результатам изучения каждого конкретного судебного реше-

ния Комитет Министров принимает резолюцию, в которой вмещает рекомендации для полного исполнения государством решений Евросуда. Так как Комитет Министров постоянно контролирует процесс исполнения решений Европейского суда, дело может быть закрытым только после исполнения решения в полном объеме. Уклонение государства от исполнения решений Европейского суда или их исполнение в неполной мере грозит принятием политических мер по отношению к государству, вплоть до исключения из членства в Совете Европы². Однако на протяжении приблизительно полувековой деятельности Европейского суда все же зафиксированы редкие случаи длительного неисполнения его решений. Возможные политические последствия для государств являются очень непривлекательными, поэтому, решения, как правило, исполняются своевременно.

Европейский суд оставляет за государством свободу в выборе мер, необходимых для исполнения его решений. Согласно стандартам Совета Европы, значение каждого из принятых Европейским судом решений состоит в том, что они не только влияют на право, а также и на развитие национального законодательства государств-участниц Конвенции.

Закон Украины «Об исполнении и использовании практики Европейского суда по правам человека», Закон Украины «Об исполнении решений Европейского суда» регулируют отношения, которые возникают в связи с обязательством Украины по исполнению решений Европейского суда; необходимостью устранения причин нарушения Украиной Конвенции и протоколов к ней; внедрением в украинское судопроизводство и административную практику европейских стандартов по правам человека; созданием условий для уменьшения числа заявлений в Европейский суд против Украины.

Вышеуказанный закон вмещает очень важные положения об **обязательности решений** Европейского суда для их исполнения Украиной (ч. 1 ст. 2), предусматривая процедуру такого исполнения, финансирование расходов на исполнения решения Европейского суда, доступа и оповещения о соответствующем решении; регулирует вопросы, связанные с выплатой взыскателю сумм справедливой сатисфакции; указывает, какие меры общего и индивидуального характера могут приниматься Украиной в отношении заявителя для восстановления его нарушенных прав; установлена компетенция соответствующих органов государственной власти при исполнении решения Европейского суда.

Соответственно статье 17 Закона «Об исполнении решений Европейского суда», суды используют при рассмотрении дел Конвенцию и практику

Европейского суда как **источник права**. Это положение свидетельствует о новом подходе к пониманию источников права, не характерном для страны «континентальной системы права»³ (каковой является Украина), и для которой решения судов не являются источником права (в противоположность «прецедентной системе права»). Из положений этой статьи Закона Украины «Об исполнении решений Европейского суда» следует, что национальные суды в Украине могут и должны использовать положения решений Европейского суда при рассмотрении судебных дел определенной категории. Хотя, с другой стороны, некоторые авторы (например, уполномоченный по делам соблюдения Конвенции о защите прав и основных свобод человека Ю.Зайцев) все-таки не считают, что введение практики Европейского суда в качестве источника права создает прецедентное право в Украине в связи с чрезвычайно обобщенными и оценочными формулировками решений Европейского суда⁴. По мнению автора, Конвенция и практика Европейского суда должны применяться национальными судами как источник права, что и прописано в действующем законодательстве⁵.

Вышеупомянутый закон также регулирует вопросы доступности решений Европейского суда в Украине, описывает процедуру их исполнения, предусматривая полномочия конкретных органов, ответственных за выполнение решений. Отдельно урегулированы вопросы выплаты возмещений, принятия дополнительных мер индивидуального характера и мер общего характера. Прописаны вопросы применения Конвенции в практике судов, в сфере законодательства и в административной практике.

Итак, исполнение решений Европейского суда осуществляется в порядке, предусмотренном Законом Украины «Об исполнительном производстве» за счет Государственного бюджета Украины. Соответствующие изменения так же внесены в Закон Украины «Об исполнительном производстве»⁶. В первую очередь следует отметить, что Закон Украины «Об исполнительном производстве» несовершенен до такой степени, что проблема исполнения решений национальных судов в Украине стоит очень остро. Что же касается финансового обеспечения исполнения решений Европейского суда, то в переходных положениях Закона Украины «Об исполнении решений Европейского суда» указано на необходимость в предвидении отдельной бюджетной программой средств на исполнения решений Европейского суда. Так как государственный бюджет принимается на каждый год – нет гарантий того, что нужные суммы будут предусматриваться в необходимом количестве регулярно каждый год. То есть этот проблемный вопрос остается открытым и не известно, как будут исполняться решения Европейского суда, если в Госбюджете не окажется нужных средств.

Согласно Закону Украины «Об исполнении решений Европейского суда», в Украине действует орган представительства, ответственный за исполнение решений Европейского суда. Этот орган обязан обеспечить ознакомление общественности с решениями Европейского суда против Украины. В трехдневный срок с момента получения оповещения об обретении решением статуса окончательного, орган представительства направляет его краткое содержание для опубликования в официальных изданиях Украины, которое публикуется на украинском языке на протяжении семи дней. Кроме того, краткое изложение дела должно направляться Уполномоченному Верховной Рады Украины по правам человека, другим государственным органам и должностным лицам, причастным к делу субъектам.

Мерами исполнения решений Европейского суда закон называет следующие: выплата возмещения; дополнительные меры индивидуального характера; меры общего характера.

Согласно ст. 8 Закона Украины «Об исполнении решений Европейского суда», выплата возмещения должна быть осуществлена на протяжении трёх месяцев с момента приобретения Решением окончательного статуса. В случае нарушения установленного срока на сумму возмещения начисляется пеня. Так как государственная исполнительная служба посылает документы об исполнительном производстве для исполнения в Государственное казначейство Украины, казначейством списываются соответствующие суммы с определенной статьи Государственного бюджета Украины. Проблемный момент исполнения решений в части выплаты возмещения состоит в том, что данным законом не указано на обязательство каждый год в Государственном бюджете предусматривать суммы, нужные для исполнения решений Европейского суда.

С целью обеспечения восстановления нарушенных прав для исполнения решений Европейского суда принимаются дополнительные меры индивидуального характера, которыми являются:

- а) возобновление настолько, насколько это возможно, предыдущего юридического состояния, которое имело место до нарушения Европейской конвенции по правам человека (при чем, среди таких мер названо только повторное рассмотрение дела судом или административным органом);
- б) меры, предусмотренные в решении Европейского суда о дружеском урегулировании.

Следует отметить, что перечень дополнительных мер индивидуального характера довольно таки узкий. По сути, их принятие не является гарантией

обеспечения восстановления нарушенных прав и не свидетельствует о достижении цели принятия этих мер, предусмотренной законодательством (ч. 1 ст. 10 Закона Украины «Об исполнении решений Европейского суда»).

Кроме мер, направленных на возмещения ущерба заявителю, действия органа, ответственного в Украине за исполнение решений Европейского суда, должны быть направлены на устранение системных проблем и причин, которые повлекли нарушение Европейской конвенции. В Украине таким органом в структуре Министерства юстиции Украины является **Секретариат правительственного уполномоченного по делам Европейского суда по правам человека** (далее – Секретариат правительственного уполномоченного). Итак, на протяжении одного месяца с момента получения сообщения о приобретении окончательного статуса решением Европейского суда орган представительства готовит и посылает Кабинету Министров Украины представление о необходимости принятия общих мер. Такое представление должно включать предложение относительно разрешения указанной в решении Европейского суда системной проблемы и устранения её первопричин. В частности: анализ обстоятельств, которые способствовали нарушению Европейской конвенции; предложения относительно внесения изменений в действующее законодательство, административную практику; предложения, которые необходимо учитывать при подготовке законопроектов; предложения по обеспечению профессиональной подготовки по вопросам изучения Европейской конвенции и практики Европейского суда для судей, прокуроров, адвокатов, правоохранительных органов, иммиграционных служб, других категорий работников, профессиональная деятельность которых связана с правоприменением, а также с содержанием людей в местах лишения свободы; предложения по осуществлению других мер общего характера, направленных на устранение недостатков системного характера, приостановление действия недостатков, которые ведут к нарушениям Европейской конвенции и обеспечение максимального возмещения последствий этих нарушений; перечень центральных органов исполнительной власти, ответственных за принятие каждой из предлагаемых в представлении мер.

Очень важным является положение о необходимости осуществления юридической экспертизы всех законопроектов и подзаконных нормативно-правовых актов на предмет их соответствия стандартам практики Европейского суда по правам человека. Такая экспертиза способствует адаптации украинского законодательства к европейским стандартам. Несоответствие подзаконного акта Европейской конвенции – это основание для отказа в его госу-

дарственной регистрации, что в последствии ведет к **невозможности вступления его в законную силу**. Соответственно, если законопроект не соответствует Европейской конвенции, то орган представительства будет **рекомендовать** парламенту отклонить его. Хотя и в этой ситуации тяжело предвидеть действия парламента и принятые им решения по отношению рассматриваемого законопроекта, а именно принятие или непринятие закона. Для решения дела в суде именно действующий нормативный акт имеет юридическое значение, а не позиция или заключение Секретариата правительственного уполномоченного.

Орган представительства также обеспечивает постоянную с разумной периодичностью проверку действующих законов и подзаконных нормативно-правовых актов на предмет их соответствия Европейской конвенции и практике Европейского суда. По результатам проверки, в случае несоответствия, для устранения такового готовятся соответствующие представления Кабинету Министров Украины о внесении изменений в законодательство (ст. 19 Закона Украины «Об исполнении решений Европейского суда»).

По непонятным причинам украинский законодатель не указывает конкретной периодичности, с которой должны осуществляться вышеупомянутые экспертизы нормативно-правовых актов, не предусматривает ответственности за недостаточно частое проведение таких проверок. Так же, к сожалению, п. 5 ст. 19 Закона Украины «Об исполнении решений Европейского суда», в котором идет речь о систематическом контроле над соответствием административной практики Конвенции и практике Европейского суда, четко не устанавливает, какие именно государственные структуры ответственны за его проведение и о какой систематичности идет речь.

Значение принятия мер общего характера состоит в том, что они должны предотвращать и делать невозможными аналогичные нарушения Европейской конвенции и таким образом устранить поводы для поступления в Европейский суд заявлений против Украины относительно проблемы, которая уже была предметом рассмотрения в Европейском суде. Поэтому очень важным должен быть вопрос о контроле над выполнением этих мер и возложение соответствующих полномочий на органы государственной власти. Так, на Правительственного уполномоченного по делам Европейского суда по правам человека,⁷ возложено задание по обнаружению причин нарушения Европейской конвенции, разработке предложений относительно их устранения и недопущения нарушений в будущем. С этой целью им проводится анализ практики Евросуда, подго-

тавливаются аналитические обзоры и заключения. Других конкретных путей осуществления этого задания Правительственным уполномоченным, к сожалению, не предусмотрено. Поэтому неразрешенным остается вопрос о том, какими путями будут выявляться причины нарушений, устраняться обстоятельства, которые им способствуют и т.д. Так же ничего не сказано об ответственности за непринятие Правительственным уполномоченным нужных мер для достижения конечной цели.

Подзаконные нормативно-правовые акты, касающиеся вопросов исполнения решений Европейского суда по правам человека в Украине

После принятия в 2006 году Закона Украины «Об исполнении решений Европейского суда» Министерством юстиции Украины были выданы приказы от 15.08.2006 г. № 67/5 «О проведении экспертизы проектов нормативно-правовых актов на предмет их соответствия Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод» и № 68/5 «О проведении экспертизы нормативно-правовых актов, на которые распространяется требование государственной регистрации, на предмет соответствия Конвенции о защите прав и основоположных свобод». В этом же году разработаны Методические рекомендации по проведению экспертизы нормативно-правовых актов (их проектов) на предмет соответствия Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод (Методические рекомендации по проведению экспертизы проектов нормативно-правовых актов).

В 2007 году в вышеупомянутый Приказ № 67/5 от 15.08.2006 г. были внесены изменения. Они касались возложения персональной ответственности на руководителей структурных подразделений Министерства юстиции Украины за определение принадлежности проектов законов и других нормативно-правовых актов к сфере регулирования Конвенции, а также за своевременность передачи копий соответствующих проектов нормативных актов на экспертизу в Секретариат Правительственного уполномоченного по делам Европейского суда.

Экспертиза проектов нормативно-правовых актов осуществляется в два этапа: 1) проверка на предмет регулирования, то есть, касается ли проект прав и свобод, гарантированных Европейской конвенцией; 2) проверка на соответствие положениям Европейской конвенции и практике Евросуда. Проверка на соответствие Конвенции осуществляется путем установления того, вмещает ли проект нормативного акта положения, которые могут при-

вести к нарушению норм Конвенции. Секретариат правительственного уполномоченного, который отвечает за проведение экспертизы проектов нормативно-правовых актов, готовит заключение для Министерства юстиции Украины в пределах срока, установленного законодательством.

Безусловно, позитивным и прогрессивным, является подход, который использован в Методических рекомендациях по проведению экспертизы проектов нормативно-правовых актов⁸, относительно установления Тематического указателя по Европейской конвенции. Тематический указатель сложен путем обобщения практики Европейского суда для формирования перечня основных сфер правовых отношений, в которых установленной практикой Евросуда возможны нарушения Европейской конвенции. Таким образом, упрощена процедура идентификации принадлежности предмета регулирования нормативно-правового акта к сфере действия Европейской конвенции. На нормативном уровне установлено, какие вопросы включает в себя, например ст. 10 Европейской конвенции. Это перечень из двадцати семи пунктов. Среди вопросов, которые отнесены к сфере регулирования этой статьи Конвенции, следующие: получение информации, защита общественной морали, информация о публичных личностях, конфиденциальная (тайная) информация, источники информации, государственное регулирование в сфере информации и другие. Как видно, ни один из перечисленных вопросов прямо не урегулирован Европейской конвенцией. А так как содержание положений Конвенции конкретизируется в практике ее применения, то в наиболее полной мере сфера регулирования Европейской конвенции отражена в массиве решений Европейского суда. И соответствующие обобщения Министерством юстиции Украины проведены, поскольку указано, какие именно вопросы включает в себя свобода выражения взглядов.

Относительно новое законодательство, которое касается исполнения решений Европейского суда, оставляет важный, но неразрешенный вопрос – на кого возлагается ответственность за неисполнение или ненадлежащее исполнение решений Европейского суда? Чем такая ответственность предусмотрена? Какие органы в Украине уполномочены осуществлять соответствующую проверку исполнения решений Европейского суда и реагировать на нарушения в сфере применения Европейской конвенции?

Что касается применения Европейской конвенции национальными судами, то существует позиция, согласно которой более активную роль в сфере исполнения решений Евросуда должна занимать судебная власть, особенно Верховный Суд Украины, который должен инициировать применение Европейской

конвенции и практики Европейского суда, что даст возможность более активно имплементировать международные стандарты защиты прав человека.⁹

При этом следует отдать должное законодательной практике Украины. Пример Украины по принятию Закона Украины «Об исполнении решений Европейского суда» по оценке Евросуда является позитивным опытом системной организации на государственном уровне исполнения решений Европейского суда¹⁰. Принятие такого законодательного акта должно способствовать как дальнейшему развитию законодательства в данной сфере и внедрению европейских стандартов защиты прав и свобод человека законодательной, исполнительной и судебной властью, так и обязательному исполнению решений Европейского суда в Украине.

Несмотря на вышеупомянутые продвижения в сфере регулирования исполнения решений Европейского суда, к сожалению, приходится констатировать, что национальные суды и далее не всегда активно имплементируют европейские стандарты по правам человека, нормы Конвенции и практику Европейского суда.

Выводы

Международный договор, которым является Европейская конвенция по правам человека, является частью национального законодательства Украины. При этом законодательством Украины установлен примат норм международного права в случае, если законодательство Украины им противоречит. Такое правило предусмотрено Законом Украины «О международных договорах и соглашениях». Конституция Украины гласит о том, что подписание международных договоров, которые ей противоречат, возможно только после внесения соответственных изменений в Конституцию.

Для исполнения решений Европейского суда по правам человека в Украине заложена довольно неплохая

основа. Приняты отдельные законодательные акты (например, Закон Украины «Об исполнении решений Европейского суда»), регулирующие вопросы исполнения; создан отдельный орган, ответственный за исполнение решений Европейского суда – Секретариат правительственного уполномоченного по делам Европейского суда по правам человека. Отдельно прописаны полномочия правительственного уполномоченного по делам Европейского суда по правам человека. Так же с принятием Закона Украины «Об исполнении решений Европейского суда» были внесены необходимые изменения в другие законодательные акты, например, регулирующие деятельность Государственной исполнительной службы, которая играет немаловажную роль при исполнении решений Европейского суда.

¹ Это мнение подтверждено Верховным Судом Украины п. 1 Постановления Пленума от 31.03.1995 № 4 (в редакции Постановления от 25.05.2001).

² www.minjust.gov.ua/0/4324; www.minjust.gov.ua/0/800; www.ya.org.ua/brochure/2000/007/004.htm

³ Другие исторические названия – нормативно-актная, романо-германская, европейско-континентальная система права. // Рабинович П.М. Основы загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. К., 2001. С. 114-115; <http://pravo.biz.ua/content/001/0057.htm>

⁴ Богаченко-Мишевский А. Исполнение по-европейски // Юридическая практика. 04.04.2006, № 14. Див.; www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/

⁵ В континентальной системе права в редких случаях, но допускается судебный прецедент как форма юридического права. (Рабинович П.М. // Основы загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. К., 2001. С. 114-115. Див.: <http://pravo.biz.ua/content/001/0057.htm>

⁶ Закон Украины от 15.03.06 № 3541-IV «О внесении изменений в Закон Украины «Об исполнительном производстве» и некоторых других законодательных актов по исполнению судебных решений», Закон Украины от 20.02.07 № 668-V «О внесении изменений в Закон Украины «Об исполнительном производстве». Див.: www.rada.gov.ua

⁷ www.minjust.gov.ua/0/160

⁸ www.minjust.gov.ua/0/8139

⁹ www.ombudsman.kiev.ua/publ/dopov_2/d_02_3_4.htm

¹⁰ www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=57175221

Право на забруднення чи право на життя: зміна клімату і права людини

Світлана Кравченко,
д.ю.н., професор Орегонського
університету, президент ЕПЛ

Вступ

I. Обмеження механізмів міжнародного екологічного права.

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату.
2. Кіотський протокол.
3. Міжнародний суд.

II. Права людини і глобальне потепління

1. Визнання зв'язку між правами людини та довкіллям.
2. Міжнародні форуми з прав людини.
3. Міжнародні суди з прав людини та інші інституції.
 - а) Європейський суд з прав людини;
 - б) Міжамериканська комісія і Суд з прав людини;
 - в) Африканська комісія з прав людини.
4. Національні суди охорони міжнародних прав людини.

III. Процедурні права і глобальне потепління.

1. Доступ до інформації.
2. Участь громадськості.

Вступ

Права людини формують основну частину свідомості багатьох людей в світі, в тому числі у Сполучених Штатах Америки. Забезпечення «прав» у правовій системі не свідчить само по собі про зміну урядової політики, але усвідомлення прав людини здатне на таке. Я хочу спитати, чи може концепція прав людини впливати на зміну мислення і, що навіть більш важливо, душ в нашій політичній системі. Причина, чому я зупиняюся на душі полягає в тому, що зміни в душі є більш постійними. До чого тяжіє душа, як правило, тому слідує і голова.

Якщо ми подивимося на глобальну зміну клімату, спричинену людиною, як на порушення основних прав людини, як на щось неприйнятне, як й інші грубі порушення прав людини, то, можливо, ми зможемо зробити прорив в нашій політиці, який є таким необхідним. Можливо, ми все-таки можемо вберегти себе від катастрофи планетарного масштабу, про яку так чітко говорить Альберт Гор, цитований нижче. Можливо, ми можемо подолати ту обмеженість людської природи, про яку говорив Аристотель більше, ніж два тисячоліття тому. Можливо, те, що є «загальним для більшості» – цінна планета, що забезпечує нам життя – буде зазнавати не найменшої турботи, але зазнаватиме нашої турботи з любов'ю, дарованій їй.

Джеймс Хансен, Годардський (НАСА), сказав, що рівень максимальної межі глобального випробування може бути досягнутий до 2016 року¹.

Якщо глобальні викиди діоксиду вуглецю продовжуватимуть рости темпами, які спостерігаються за останнє десятиліття, ... то будуть мати місце згубні наслідки, в тому числі зростаюче та швидке підняття рівня моря, збільшення частоти засух і

або зменшити викиди, порівняно з існуючим рівнем". Тим не менше, щоб попередити катастрофу, потрібно діяти негайно та застосовувати багатосторонній підхід⁵.

Зустріччю Сторін Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату (далі – Рамкова конвенція) на конференції в Балі (Індонезія) в грудні 2007 року закладено основи спільних багатосто-

Ми, людські істоти, протиставляємо себе небезпеці планетарного масштабу... Але є також і обнадійливі новини: у нас є здатність вирішити цю кризову проблему і уникнути найгіршого – хоча і не всіх наслідків, якщо ми будемо діяти відважно, рішуче та швидко.

Промова Альберта Гора під час вручення Нобелівської премії 10 грудня, 2007

Те, що є загальним для більшості, найменше нагороджено турботою. Кожен думає в основному про себе, і майже зовсім не дбає про загальний інтерес; і лише тоді, коли він сам стурбований як індивід... Кожен є більш схильний нехтувати обов'язком, якому, як він вважає, інший повинен слідувати...

Аристотель, Політика, Книга друга, частина III, 1261b Circa 350 B.C.

повеней, збільшення негативного впливу на представників дикої флори та фауни через швидку зміну кліматичних зон².

Міжурядова група експертів ООН зі зміни клімату (IPCC) у її четвертому звіті 2007 року прийшла до висновку, що:

«... потепління кліматичної системи є неминучим, оскільки після спостережень є очевидним підвищення глобальної середньої температури повітря та океану, широкомасштабне танення снігу та льоду, і підвищення світового рівня моря. Наявна згода на високому рівні та багато доказів того, що при існуючій політиці зменшення зміни клімату і відповідній практиці сталого розвитку, глобальні викиди парникових газів продовжуватимуть рости протягом наступних десятиліть...»³

Звіт особливо вказує на суттєвість ризиків, пов'язаних із швидким підняттям рівня моря, сотнями мільйонів екологічних біженців, зникненням багатьох видів тварин, якщо уряди не протидіятимуть цьому⁴.

Перспектива не є абсолютно негативною. У звіті вказується на те, що існує "значний економічний потенціал на зменшення викидів парникових газів протягом наступних десятиліть, що може не допустити передбачуваний ріст глобальних викидів

ронніх переговорів для нової багатосторонньої угоди. Вона спрямована на створення зобов'язань після закінчення першого періоду дії Кіотського протоколу у 2012 році. План дій Балі (або мережевий графік Балі) був погоджений, і консенсус був досягнутий тільки в останній день переговорів. Під тиском Сполучених Штатів Америки планом не встановлено певних цілей у світовому масштабі. Цілі, до яких прагнули деякі представники, зокрема Європейський Союз, не були прийняті і в примітці до преамбули лише була вказівка на Четвертий звіт Міжнародної комісії ООН зі зміни клімату⁶. Ці упущення утримували США за столом переговорів, але на зустрічі на Гаваях у січні 2008 року США знову відмовилися погодити будь-які особливі цілі. Нова угода – Копенгагенський протокол – зараз має узгоджуватися, і повинна бути прийнята на Конференції Сторін Рамкової конвенції у грудні 2009 року в Копенгагені (Данія).

Поки дипломати і політики повільно починають обговорювати нову посткіотську угоду, юристи у США і по всьому світу думають над тим, як пришвидшити вжиття урядами заходів. Деякі впевнені, що судові процеси не відіграють значної ролі⁷. Інші цікавляться тим, чи можуть судові процеси та політична пропаганда прав людини змінити ситуацію. Якщо в Копенгагені буде досягнута нова угода,

постане запитання: чи залишаться зобов'язання? Умови процедур дотримання міжнародного екологічного права передбачають можливості примусу та засудження діяльності, пов'язаної із порушенням прав людини.

I. Умови механізмів міжнародного екологічного права

Належне застосування і впровадження міжнародного права має місце у дипломатичних відносинах, встановлених обмеженнях для урядів та інколи в механізмах дотримання, які встановлені для вивчення дотримання країнами взятих на себе зобов'язань. Але, коли ми говоримо про зміну клімату, не відомо, чи такі механізми будуть успішними.

1. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату

Рамкова конвенція відіграє важливу роль як основа міжнародних подій, політичних рішень, дипломатичних переговорів, звітувань держав, координованих наукових дослідженнях, забезпечуючи технологічне та фінансове сприяння, зменшення та адаптацію, обмін інформацією і розвиток можливостей у сфері зміни клімату. Як рамкова конвенція, зазначена Конвенція не містить конкретних зобов'язань. Але ст. 2 Конвенції $\frac{3}{4}$ Мета $\frac{3}{4}$ містить деякі юридичні обов'язки:

«...досягти у виконанні відповідних положень Конвенції стабілізації концентрацій парникових газів в атмосферу на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему. Такий рівень має бути досягнутий у строки, необхідні для природної адаптації екосистем до зміни клімату, що дасть можливість не ставити під загрозу виробництво продовольства і сприятиме забезпеченню подальшого економічного розвитку на стійкій основі»⁸.

Рода Вергеен заперечує, що стаття 2 повинна трактуватися відповідно до принципів, встановлених статтями 31 і 32 Віденської конвенції про право міжнародних договорів,⁹ як така, що має будь-яку переконливу дію. Враховуючи, що, відповідно до Четвертого звіту Міжурядової групи експертів ООН зі зміни клімату, ми не змогли попередити “небезпечне антропогенне втручання в кліматичну систему,” що екосистеми не мають достатньо часу, щоб адаптуватися до зміни клімату, і що харчова промисловість уже під загрозою, Сторони уже можуть вважатися як такі, що порушують Рамкову

конвенцію. (Так само, виглядає, що деякі сторони Кіотського протоколу також не зможуть виконати взяті на себе зобов'язання, ігноруючи їх як обов'язки в світлі масштабу проблеми. Механізм дотримання Кіотського протоколу буде обговорюватися у наступному розділі).

Не дивлячись на докази порушення Рамкової конвенції, ймовірність ефективного звернення з дотримання Конвенції виглядає незначною. Механізми дотримання багатосторонніх угод у сфері довкілля є в основному слабкими. Їхня основна мета полягає в тому, щоб сприяти та забезпечувати, а не примушувати та карати. Вони не мають «зубів». Їм бракує серйозних санкцій, за винятком деяких, таких як Базельська конвенція,¹⁰ Монреальський протокол¹¹ і Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої флори та фауни, які знаходяться під загрозою зникнення¹², котрі застосовують торговельні санкції і заходи за порушення. Багатосторонні міжнародні угоди навіть уникають такої термінології і не вживають слова «санкції». Натомість, вони використовують терміни «заходи» (Монреальський протокол, Оргуська конвенція) або вказують на «наслідки» недотримання (Кіотський протокол, ст. 18).

Рамкова конвенція має допоміжний орган щодо здійснення, який покликаний сприяти Конференції Сторін в оцінці та перевірці ефективної імплементації Конвенції¹³. Цей орган розглядає інформацію, яка надається відповідно до статті 12, пункт 1, з метою оцінки загального сукупного впливу заходів, які вживаються Сторонами, у світлі останніх наукових оцінок щодо зміни клімату¹⁴.

Допоміжний орган щодо здійснення вивчає інформацію в національних повідомленнях та інвентаризаціях викидів, наданих Сторонами. Він вивчає питання надання фінансової допомоги Сторонам, що не входять до Додатку I Конвенції, для сприяння у виконанні ними взятих на себе зобов'язань, консультує Конференцію Сторін щодо фінансових механізмів (які здійснює GEF)¹⁵. Але цей орган також не має засобів примусового впливу.

Конвенцією також передбачені процедури врегулювання спорів між двома чи більше Сторонами щодо трактування чи застосування Конвенції “шляхом переговорів чи іншими мирними засобами на їхній вибір”. Крім цього, Сторони можуть прийняти рішення про:

- a) передачу суперечки у Міжнародний суд і/або;
- b) арбітражний розгляд відповідно до процедур, які підлягають прийняттю Конференцією Сторін...”¹⁶.

Так виглядає, що немає прикладів, що ці положення коли-небудь застосовувалися.

2. Кіотський протокол

Кіотський протокол має ту ж мету, що і Рамкова конвенція. Але в порівнянні із Конвенцією, яка заохочує Сторони стабілізувати викиди парникових газів і не містить примусових зобов'язань, Протокол містить юридичні зобов'язання для розвинутих країн зі зниження викидів парникових газів до рівня, визначеного для кожної з них – хоча б 5% нижче рівня базового 1990 року до 2012 року.

Механізм дотримання Кіотського протоколу на противагу механізму Рамкової конвенції є одним із найбільш багатосторонніх та досконалих серед усіх міжнародних угод, хоча він лише починає функціонувати. Кіотський комітет з імплементації складається з двох відділень – допоміжний відділ та відділ із впровадження. «Допоміжний» підхід має декілька переваг. Це побудова довіри до догвірливого порядку; забезпечення наявності у Сторін інституційних, технічних та фінансових передумов для виконання взятих на себе зобов'язань; посилення усвідомлення сторонами спільних дій та обов'язків; демонстрування, що зобов'язання є досяжними; і заохочення більш активної участі у процесі для зменшення протидії прийняттю додаткових зобов'язань¹⁷.

Допоміжний відділ розпочав свою роботу у травні 2006 року, коли Південною Африкою було передано на розгляд справу від імені Групи 77 і Китаю, названа «Дотримання статті 3.1 Кіотського протоколу». Проти Канади і 17 країн Європейського Союзу була подана справа, в якій вказувалося, що країни у національному повідомленні не надали інформації, необхідної відповідно до процедур Кіотського протоколу. Допоміжне відділення виявилось заблокованим (паралізованим) так як воно не може вживати заходів (діяти). У звіті Допоміжного відділу до комітету з дотримання вказано: «Відділення декілька разів робило спроби досягти згоди. Коли всі зусилля для досягнення консенсусу були вичерпані, 21 червня 2006 року було проведено електронне голосування, в результаті якого не вдалося прийняти рішення «за» чи «проти» більшістю в три четверті голосів присутніх голосуючих членів, як вимагається частиною II, параграфу 9 додатку до рішення 27/СМР.1»¹⁸.

Допоміжним відділенням підготовлено два проекти рішення – «за» чи «проти». Проектом позитивного рішення вказувалося, що Канада і ЄС не виконали їхніх обов'язків щодо інформування, і відділенням мали б бути вжиті «необхідні заходи із надання рекомендацій, допомоги та сприяння для кожної із Сторін.» Ця пропозиція не була прийнята, так як голоси розділилися 4-4, і два голоси «утримались»¹⁹.

У проекті негативного рішення відділенням запропоновано вказати, що:

- a) Повідомлення від імені Сторони не було надано через представника належним чином уповноваженого для цього. Процедурами та механізмами не передбачено можливості для груп Сторін подавати повідомлення через представників. ...
- b) Представленням чітко і поіменно не вказуються Сторони в аспекті постановки питання про імплементацію.
- c) У представлення не надається інформаційне підтвердження питання імплементації, яке воно має на меті, так само як і не доводить, що це питання має відношення до будь-яких особливих зобов'язань відповідно до Кіотського протоколу, вказаних у параграфах 5 чи 6 частини VII...²⁰

Ця пропозиція не прийнята, оскільки голоси розподілилися 5-5. Нездатність Допоміжного відділення прийняти будь-яке рішення необхідною більшістю в три четверті її членів, навіть щодо питання, чи стороною представлено необхідну інформацію, говорить про те, що перспективи майбутньої роботи комітету не виглядають обнадійливими, так як більш складні питання можуть призвести до значних протистоянь.

3. Міжнародний суд

Міжнародного екологічного суду немає. Навіть, якщо б такий було створено, міжнародні трибунали не мають повноважень примушувати країни виконувати їхні рішення, за винятком морального примусу. Чи є принципи міжнародного екологічного права достатньо міцними для розгляду справи в міжнародному суді?

У міжнародному суді було лише дві екологічні справи: Справа Габсіково-Нагимарос²¹ та Нова Зеландія проти Франції (Справа ядерних випробувань)²².

Дехто заперечує, що невелика острівна країна, яка може бути затоплена внаслідок підняття рівня моря, могла б скаржитися в Міжнародний суд. Професор Ребека Елізабет Якобс стверджувала, що при розгляді позову Південно-тихоокеанського острову нація Тувалу зіткнеться з деякими проблемами. Зокрема, Тувалу повинна довести, що не тільки Сполучені Штати Америки та Австралія незаконно завдають шкоди острову, а те, що вона потенційно має право на майбутні відшкодування шкоди, якої ще не завдано. Тувалу можливо досягне успіху, якщо піде шляхом доведення порушень принципів міжнародних прав і принципу вжиття застережних заходів (принцип перестороги)²³.

У загальному статусу принципу життя застережних заходів у міжнародному праві ще не встановлено. У зверненні до Міжнародного суду із вимогою компенсувати збитки в 1995 році щодо справи ядерних випробувань (Нова Зеландія), посилаючись на принцип перестороги, ставила перед судом питання про перекладення на Францію обов'язку доведення відсутності загрози заподіяння шкоди від діяльності та припинення ядерних випробувань. Тим не менше, Міжнародний суд відхилив позовні вимоги Нової Зеландії без постановлення рішення з даного питання. Суддя Уірамантрі висловив окрему думку до рішення, в якій вказав, що принцип перестороги «набуває зростаючої підтримки як частина міжнародного права довілля»²⁴.

У сфері зміни клімату цей принцип також набуває все більшого значення. Принцип життя застережних заходів закріплено у Рамковій конвенції ООН про зміну клімату. В статті 3, частина 3, вказано: «Сторонам необхідно вживати попереджувальні заходи з метою прогнозування, запобігання або зведення до мінімуму причин зміни клімату і пом'якшення його негативних наслідків. Там, де існує загроза серйозних або невідворотних втрат, недостатня наукова визначеність не повинна бути причиною для відкладення терміну прийняття таких заходів, враховуючи, що політика і заходи, спрямовані на боротьбу зі зміною клімату повинні бути економічно ефективними для забезпечення глобальних благ при найменших можливих витратах».

Рекомендаційним заключенням Міжнародного суду про Законність загрози застосування ядерної зброї визнано інший принцип, який матиме значення при позовах зі зміни клімату. В ньому вказано, що «положення про існування загального обов'язку держав забезпечити, щоб діяльність у межах їхньої юрисдикції і, яку вони контролюють, здійснювалася із збереженням навколишнього природного середовища інших держав чи територій за межами національної юрисдикції конкретної держави, зараз є частиною основ міжнародного права і стосовно довілля»²⁵.

Цей принцип міжнародного екологічного права був також закріплений у Стокгольмській декларації²⁶ і Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку²⁷.

Хоча тувалу не наполягали на ідеї направлення справи на розгляд Міжнародного суду, вони продовжують настоювати на праві на компенсацію шкоди, завданої зміною клімату. Останнім часом нацією змінено підхід і здійснено перехід від міжнародного судочинства до основної вимоги, яка стосується компенсації, що заснована на принципі «забруднювач платить». Заступник міністра закордонних справ Тувалу Гон Тавау Теї у своїй промові під час

зустрічі ООН на високому рівні в штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку у вересні 2007 року сказав, що основні забруднювачі парниковими газами повинні заплатити Тувалу за вплив на зміну клімату: «Краще, ніж сподіватися на грошову допомогу, ми переконані, що основні забруднювачі парниковими газами повинні платити за вплив, який вони спричинюють. Відповідно до останніх звітів, фінансування для підтримки країн, яким необхідно адаптуватися до впливу зміни клімату, буде сягати рівня 80 млрд. доларів США в рік. Ці суми не можуть бути покритими за рахунок допоміжних бюджетів, повинне бути запроваджене нове фінансування, засноване на принципі «забруднювач платить»²⁸.

Враховуючи, що Тувалу є одним із найбільш показових прикладів, як ціла спільнота може зникнути з карти Землі зміною клімату, і він не прощтовхує розгляд справи в Міжнародному суді, важко уявити, що Міжнародний суд стане установою, де вирішуватимуться проблеми зміни клімату. Натомість, більш сильними могли б бути аргументи в політичному аспекті.

Продовження дивись у № 8-9 (38-39).

¹ *Earth Climate Approaches Dangerous Tipping Point. Environmental News Service (June, 2007), available at <http://www.ens-newswire.com/ens/jun2007/2007-06-01-01.asp>*

² Там само.

³ *Четвертий звіт Міжнародної групи експертів ООН зі зміни клімату: Climate Change 2007: Synthesis Report Fourth Assessment Report, Summary for Policymakers Міжнародна комісія зі зміни клімату (Листопад 2007) (в оригіналі).*

⁴ Там само.

⁵ *IPCC, 2007: Summary for Policymakers. In: Climate Change 2007: Mitigation. Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [B. Metz, O.R. Davidson, P.R. Bosch, R. Dave, L. A. Meyer (eds)], Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA., at 3.*

⁶ *Reversal by U.S. Yields Climate Plan, by Thomas Fuller And Andrew C. Revkin, New York Times, December 16, 2007.*

⁷ *Shi-Ling Hsu, A Realistic Evaluation of Climate Change Litigation through the Lens of a Hypothetical Lawsuit, unpublished draft, January 4, 2008. Електронна версія за адресою: <http://ssrn.com/abstract=1014870>.*

⁸ *Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату, FCCC/INFORMAL/84. GE.05-62220 (E) 200705, <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>*

⁹ *Roda Verheyen, The Climate Change Regime after Montreal, Yearbook of European Environmental Law, том 7, 2007, с. 237-238.*

¹⁰ *Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їхнім видаленням <http://www.basel.int/text/con-e-rev.doc>*

¹¹ *Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар.*

¹² *Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення*

¹³ *Рамкова конвенція... С. 10.*

¹⁴ Там само.

¹⁵ *Див. http://unfccc.int/essential_background/convention/convention_bodies/items/2629.php*

¹⁶ *Рамкова конвенція. С. 14.*

¹⁷ *Donald M. Goldberg, Glenn Wiser, Stephen J. Porter, Nuno Lacasta, Building a Compliance Regime under the Kyoto*

- Protocol, *The Center of International Environmental Law and Euronatura – Centre for Environmental Law and Sustainable Development*, p.2, available at <http://www.ciel.org/Publications/buildingacomplianceunderKP.pdf>
- ¹⁸ Звіт Комітету з дотримання при розгляді допоміжним відділенням справи щодо представлення документів “Дотримання статті 3.1 Кіотського протоколу,” додаток до звіту зустрічі, Допоміжне відділення, Комітет з дотримання Кіотського протоколу, Третя зустріч, 20-22 червня 2006, Бонн, Німеччина, U.N. Doc. CC/FB/3/2006/2 (6 вересня 2006), http://unfccc.int/files/kyoto_mechanisms/compliance/application/pdf/cc-fb-3-2006-2.pdf.
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Там само.
- ²¹ *Gabcikovo-Nagymaros Project (Hung. v. Slov.)*, 1997 I.C.J. 7 (Sept. 25).
- ²² *Nuclear Tests (N.Z. v. Fr.)*, 1995 I.C.J. 288, 342 (Sept. 22)
- ²³ Rebecca Elizabeth Jacobs, *Treading Deep Waters: Substantive Law Issues In Tuvalu’s Threat To Sue The United States In The International Court Of Justice*, 14 *Pac.Rim L.&Pol’y* 103 (2003).
- ²⁴ *Nuclear Tests (N.Z. v. Fr.)*, 1995 I.C.J. 288, 342 (Sept. 22) (Weeramantry, J., dissenting).
- ²⁵ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (UNGA Advisory Opinion)*, 1996 I.C.J. 240 (July 8).
- ²⁶ Принцип 21 Стокгольмської декларації: “Держави, відповідно до Статуту ООН і принципів міжнародного права мають суверенне право використовувати власні ресурси відповідно до політики в сфері охорони навколишнього природного середовища і несуть відповідальність за забезпечення того, щоб діяльність у межах їхньої юрисдикції та контролю не завдавала шкоди навколишньому середовищу інших держав чи регіонів за межами дії національної юрисдикції.” <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>
- ²⁷ Декларація Ріо щодо навколишнього середовища та розвитку, Принцип 2, Додаток до Звіту Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку, Ріо-Де-Жанейро, 3-14 червня 1992, 12 Серпня, 1992, A/CONF.151/26 (Vol. I)
- ²⁸ Зустріч ООН та Тувалу зі зміни клімату на високому рівні. Заклики Тувалу, щоб забруднювач платив за зміну клімату. http://www.tuvaluislands.com/un/2007/un_2007-09-29.html

Защита волков в Украине: моральные вопросы и правовые проблемы

Владимир Борейко,
Киевский эколого-культурный центр

В статье проводится анализ соответствия охотничьего и природоохранного законодательства Украины, Бернской конвенции в отношении охраны волка, даются выводы о необходимости приведения части подзаконных актов Госкомлесхоза Украины в соответствии с Бернской конвенцией. Рассказывается об опыте украинских экоНГО по охране волка.

В настоящее время в Украине в нарушение Бернской конвенции происходит варварское, циничное, ничем не аргументированное уничтожение волков как «вредных» животных. Ежегодно в Украине органами лесного, охотничьего хозяйства и спортсменами-охотниками уничтожается до 1200 голов волка, что составляет 50-80 % его популяции. Волк – единственное в Украине животное, которое незаконно и неоправданно лишен защиты со стороны Закона Украины «О животном мире» и Бернской конвенции. Волк отстреливается в любое время года, самыми жестокими способами, в любом количестве (лимиты на его отстрел не разрабатываются), в любом месте (даже в заповедниках и заказниках). За его убийство выплачиваются премии в размере 100 гривен. Волк – единственное крупное животное, за убийство которого браконьерам не насчитывается ущерб. Убивать волков разрешено во время охоты на любой другой вид охотничьего животного. Отстрел волков вменен егерям в служебную обязанность. Отстрел волков происходит бесплатно¹. Еще совсем недавно можно было беспрепятственно убивать беременных волчиц и маленьких волчат. Подобное отношение к волкам является не только противозаконным, но и антигуманным, идет вразрез с положениями экологической этики. Вместе с тем волк уже исчез

практически во всей Европе, а в ряде стран – США, Польша – внесен в Красную книгу. Волк внесен также в Международную красную книгу, Европейский красный список и охраняется рядом международных конвенций – Бернской, СИТЕС и др. В некоторых странах, например, в Швеции его вновь стали расселять. Волк – красивое, эффектное животное, настоящий символ дикой природы. Он – важный элемент экологической системы, «тренер» охотничьих животных, играет огромную роль в регулировании численности мышевидных грызунов. Он имеет право на жизнь, свободу и защиту со стороны закона. В антиволчьей истерии заинтересованы только органы лесного и охотничьего хозяйства, которые под видом борьбы с волками организуют охоты для нужных людей в любое время года. Или же сваливают на волков собственные ошибки и прорехи в разведении охотничьих животных.

Заинтересованы в этом и некоторые не порядочные фермеры, получающие страховку якобы за зарезанных волками сельскохозяйственных животных. Кроме этого, в стране существует огромный «черный» рынок на волчьих шкуры, прикрытый бесплатностью охоты на волков. (Цена шкуры волка колеблется от 300 до 500 долларов США). Следует также подчеркнуть, что в новой, от 2001 года, редакции Закона

Украины «О животном мире» (ст. 32) и в Законе Украины «Об охотничьем хозяйстве и охоте» (ст. 33) включено понятие «вредное животное», что идеологически обслуживает антиволчьих кампании в стране. Подобный термин является негуманным и антиэкологическим, так как в природе не бывает «вредных» или «полезных» животных.

Украина грубо нарушает Бернскую конвенцию в отношении волков

В 1996 г. Украина присоединилась к Бернской конвенции (Конвенция об охране дикой фауны и флоры и природных сред обитания в Европе². Волк (*Canis Lupus*) входит в Приложение II данной Конвенции «Виды, которые подлежат особой охране»³. По сути, попав в данный список, любой вид исключается из охоты. Это касается и волка. Охота на него должна быть запрещена. Вместе с тем эта Конвенция была подписана Украиной по волку с оговоркой. Она звучит следующим образом: «В Украине допускаются в ограниченном количестве при условиях соответствующего контроля (...) выборочное регулирование численности волка (...) с целью предотвращения негативному влиянию их на популяции других видов, серьезному вреде сельхозживотным и другим объектам собственности»⁴. Эти ограничения введены Украиной на основе ст. 9 Бернской конвенции, которая гласит: «Разрешить в условиях строгого контроля, на выборочной основе и в ограниченной степени отлов, содержание и другие разумные виды эксплуатации некоторых видов диких животных и растений в небольшом количестве»⁵. Это означает, что отстрел волка должен идти не весь год и не по всей Украине, а в отдельных местах, где он наносит вред. И этот вред должен быть запротоколирован с печатью и подписями. Отстреливаться должны конкретные волки, наносящие ущерб, а не все подряд. Должна проводиться экспертная оценка, каких волков и кому стрелять. Должен быть строго определен лимит добываемых волков, проводиться соответствующий контроль за добычей волков. Этого ничего в Украине нет. Так, ст. 33 Закона Украины «Об охотничьем хозяйстве и охоте» в нарушение ст. 9 Бернской конвенции разрешает убивать волка любому охотнику в любое время года⁶. Никакого соответствующего контроля, скажем, со стороны природоохранных органов не предусмотрено. Необходимо лишь разрешение охотпользователя. Эта же статья вменяет стрелять волков в качестве служебной обязанности егерям и разрешает выплачивать за отстрел волков охотникам премии и бесплатные патроны⁷. Подобные действия также никак не относятся к «соответствующему

контролю» или к «ограниченному количеству» добычи волков⁸. Статья 16 Закона «Об охотничьем хозяйстве и охоте» не предполагает лимитирование добычи волков, что также грубо нарушает Закон Украины о присоединении к Бернской конвенции и ст. 9 Бернской конвенции⁹. Приказ Госкомлесхоза Украины «О мерах по отстрелу и отлову хищных вредных животных» (от 16.12.1997 № 121) не предусматривает никаких мер по контролю за отстрелом волков или выборочного регулирования их численности¹⁰, как того требует Закон Украины о присоединении к Бернской конвенции и ст. 9 Бернской конвенции¹¹. Другими словами, данный Приказ Госкомлесхоза незаконно разрешает уничтожать волков без ограничения их числа, места и времени. В ежегодных Приказах Минприроды Украины об утверждении лимитов на добычу пушных зверей лимиты на добычу волков не утверждаются¹², чем также нарушается ст. 9 Бернской конвенции и Закон о присоединении Украины к Бернской конвенции. Ст. 9 Бернской конвенции говорит о том, что разрешается «в условиях строгого контроля» эксплуатация некоторых видов диких животных и растений в небольшом количестве». Однако, как следует из письма Министерства охраны окружающей среды Украины от 07.12. 2007 г. № 13154 в Киевский эколого-культурный центр, в настоящее время добывается около 50% поголовья волков¹³, что опять является нарушением Бернской конвенции. Ст. 6 п.б) Бернской конвенции запрещает «владение этими животными (в том числе и волком – В. Б.) или торговлю ими, будь то живыми или мертвыми, включая чучела животных»¹⁴. В то же время Приказ Госкомлесхоза Украины «Об утверждении граничных уровней цен на охотничьи трофеи, добытые иностранными гражданами, и граничных уровнях тарифов на услуги, что им предоставляются» от 28.02.2002 № 26 устанавливает цену в 600-700 евро за трофеи волка¹⁵, чем нарушает данную статью Бернской конвенции. Ст. 6 п. в) Бернской конвенции запрещает «преднамеренное нарушение покоя дикой фауны (в том числе и волка – В. Б.), особенно в период выведения или выращивания потомства»¹⁶. Приказ Госкомлесхоза «О мерах по отстрелу и отлову хищных и вредных животных» (от 16.12.1997 № 121) нарушает эту статью Бернской конвенции, обязывая создавать в областях «постоянно действующие бригады охотников» по отстрелу волков, не ограничивая их деятельность в период размножения волков¹⁷. Ст. 17 Закона Украины «Об охотничьем хозяйстве и охоте» гласит, что «по отстрелочной карточке осуществляется охота на волка»¹⁸. Однако эта статья противоречит Бернской конвенции и Закону Украины о присоединении к Бернской конвенции, которыми охота на виды животных, занесенных в Приложение II, запрещается. А что касается волка, то допускается только «выборочное регулирование его численности»¹⁹.

Деятельность украинских эконоНГО в защиту волков

Первым вопросом защиты волков в Украине стал заниматься руководитель Ассоциации «Наш дом» Ю. Васидлов из Ивано-Франковска. В 2000 г. он направил несколько писем в Госкомлесхоз Украины, Минприроды Украины, Министерство юстиции Украины с просьбой внести изменения в Приказ Госкомлесхоза Украины № 121 от 16.12.1997 г. «О мерах по уничтожению вредных хищных животных»²⁰. Как он справедливо полагал, уже само название Приказа должно быть изменено, исходя из принципов гуманности и украинского экологического права. Ответа он не получил. Тогда он обратился с жалобой к тогдашнему премьер-министру Украины В. Ющенко с аналогичной просьбой. И вскоре получил ответ, что из данного Приказа Госкомлесхоза были изъяты неправомерные и аморальные термины об «уничтожении» вредных животных. Дальнейшие действия по гуманизации данного Приказа стали возможными лишь в 2006 г., когда в Украине был принят Закон «О защите животных от жестокого обращения», запрещающий отстрел беременных животных и их детенышей²¹. 22 мая 2007 года хозяйственный суд города Киева принял решение, что пункт 2 Приказа Госкомлесхоза Украины «О мерах по отстрелу и отлову хищных и вредных животных» от 16 декабря 1997 года № 121 является противоправным, так как нарушает ст. 20 Закона Украины «О защите животных от жестокого обращения». Эта статья запрещает охоту, отлов и иные формы добывания беременных самок и детенышей охотничьих животных, не могущих самостоятельно существовать. Таким образом, суд запретил истребление маленьких волчат и беременных волчиц в Украине. 11 сентября 2007 г., руководствуясь решением суда, Госкомлесхоз Украины издал дополнения к Приказу от 16 декабря 1997 г. № 121, которыми внес соответствующие изменения. Иск в суд был подан двумя общественными организациями – ЭкоПраво-Киев и Киевским эколого-культурным центром, которые руководствовались экоэтическим отношением к волку. В настоящее время Киевский эколого-культурный центр обратился в Кабинет Министров Украины с письмом, в котором потребовал принять следующие меры по охране волков в Украине:

1. Провести научные исследования по волку, разработать методiku его подсчета, установить точную численность его семей в Украине, а также разработать гуманные способы регулирования его численности.

2. Разработать и ввести критическую величину численности семей волков для каждой области, ниже которой их нельзя отстреливать.
3. Перевести волка из категории «вредное» животное в категорию «охотничье» животное с запретом охоты на него.
4. Запретить считать «уничтожение волков» служебной обязанностью егерей.
5. Запретить выдачу премий и бесплатных патронов за отстрел волков.
6. Ограничить выборочный отстрел волков сроком с 1 ноября по 30 апреля.
7. Запретить добычу волков капканами.
8. Ввести запрет на владение, а также вывоз за границу волчьих трофеев.
9. Создать специализированные заказники для охраны волка в местах его проживания.
10. Не допускать сокращения или разрыв ареала распространения волков в Украине.
11. Начать работы по акклиматизации волков в тех областях, где они исчезли
12. С целью борьбы с бешенством проводить вакцинацию волков.
13. Утвердить таксы за ущерб за браконьерское убийство волка.
14. Начать постепенную замену выборочного отстрела волков их стерилизацией (по опыту Канады).
15. Привести охотничье законодательство Украины в отношении волка в соответствии с Бернской конвенцией.
16. Изъять из Законов Украины «О животном мире» и «Об охотничьем хозяйстве и охоте» понятие «вредное» животное как антиэкологическое, аморальное и не отвечающее здравому смыслу.

¹ Про заходи щодо відстрілу і відлову хижих та шкідливих тварин. // Наказ Державного комітету лісового господарства України від 16 грудня 1997 р., № 121 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Держкомлісгоспу № 21 від 02.03.2001 р.); Закон України «Про мисливське господарство та полювання»; Васидлов Ю. О государственной враждебности к волкам в Украине: В кн. Материалы Второй Международной междисциплинарной конференции по дикой природе. Киев: КЕКЦ. С. 129-137; Письмо Минприроды Украины от 7.12.2007 № 13154; Васидлов Ю. Вовко-луганська аномалія // Вісник екологічної адвокатури, № 28-29, 2005. С. 36-39.

² Закон України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29 жовтня 1996 р. Див.: www.zakon.rada.gov.ua

³ Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі: В кн. Збірник Міжнародно-

- правових актів у сфері охорони довкілля. Львів: Екоправо-Львів, 2002. С. 302-308.
- ⁴ Закон України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29 жовтня 1996 р. Див.: www.zakon.rada.gov.ua
 - ⁵ Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі: В кн. Збірник Міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. Львів: Екоправо-Львів, 2002. С. 302-308.
 - ⁶ Закон України «Про мисливське господарство та полювання»; Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі: В кн. Збірник Міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. Львів: Екоправо-Львів, 2002. С. 302-308.
 - ⁷ Закон України «Про мисливське господарство та полювання».
 - ⁸ Закон України «Про приєднання України до конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29 жовтня 1996 р. Див.: www.zakon.rada.gov.ua
 - ⁹ Закон України «Про мисливське господарство та полювання»; Закон України «Про приєднання України до конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29 жовтня 1996 р. Див.: www.zakon.rada.gov.ua; Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі: В кн. Збірник Міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. Львів: Екоправо-Львів, 2002. С. 302-308.
 - ¹⁰ Про заходи щодо відстрілу і відлову хижих та шкідливих тварин. // Наказ Державного комітету лісового господарства України від 16 грудня 1997 р., № 121 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Держкомлісгоспу № 21 від 02.03.2001 р.)
 - ¹¹ Закон України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29 жовтня 1996 р. Див.: www.zakon.rada.gov.ua; Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі: В кн. Збірник Міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. Львів: Екоправо-Львів, 2002. С. 302-308.
 - ¹² Васідлов Ю., Новак С., Мислаєк Р. Вовк у Карпатах, Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. С. 72.
 - ¹³ Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження»: В кн. Інструктивні матеріали із заповідної справи України. // За ред. В. Борейко. Т.1, К.: КЕКЦ, 2006. С. 76-96.
 - ¹⁴ Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі: В кн. Збірник Міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. Львів: Екоправо-Львів, 2002. С. 302-308.
 - ¹⁵ Про заходи щодо відстрілу і відлову хижих та шкідливих тварин. // Наказ Державного комітету лісового господарства України від 16 грудня 1997 р., № 121 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Держкомлісгоспу № 21 від 02.03.2001 р.); Закон України «Про мисливське господарство та полювання»; Васідлов Ю. О государственной враждебности к волкам в Украине: В кн. Материалы Второй Международной междисциплинарной конференции по дикой природе. Киев: КЕКЦ. С. 129-137; Письмо Минприроды Украины от 7.12.2007 № 13154; Васідлов Ю. Вовко-луганська аномалія // Вісник екологічної адвокатури, № 28-29, 2005. С. 36-39.
 - ¹⁶ Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі: В кн. Збірник Міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. Львів: Екоправо-Львів, 2002. С. 302-308.
 - ¹⁷ Закон України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29 жовтня 1996 р. Див.: www.zakon.rada.gov.ua
 - ¹⁸ Закон України «Про мисливське господарство та полювання».
 - ¹⁹ Закон України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29 жовтня 1996 р. Див.: www.zakon.rada.gov.ua; Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі: В кн. Збірник Міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. Львів: Екоправо-Львів, 2002. С. 302-308.
 - ²⁰ Закон України «Про тваринний світ» (від 2001 р.): В кн. Інструктивні матеріали із заповідної справи України. Т.1. // За ред. В. Борейко. К.: КЕКЦ, 2006. С. 42-75.
 - ²¹ Про заходи по винищенню шкідливих хижих звірів. // Наказ Державного комітету лісового господарства України від 16 грудня 1997 р. № 121.

Історичний розвиток законодавства про відповідальність за порушення законодавства про захист рослин

Олег Зражевський,
ад'юнкт кафедри
кримінального права КНУВС

У статті автором проведено аналіз взаємозалежності та взаємозв'язку існування норм кримінальної та адміністративної відповідальності у сфері захисту рослин з нормами Конституції України, законами і підзаконними нормативно-правовими актами, які регулюють сферу використання, відтворення та охорону рослин.

Аргументовано, що Конституція України – як норма прямої дії, містить велику кількість норм, що стосуються невід'ємних прав людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Крім того, проведено аналіз законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють сферу охорони рослин на сучасному етапі розвитку і обумовлювали межі та обсяг відповідальності за порушення в даній сфері за часів існування Української РСР у складі СРСР. Відображено також незаперечну роль міжнародно-правових актів у вказаній сфері життєдіяльності, що позначилося на розвитку законодавства України, яка ратифікувала більшість конвенцій та угод, прийнятих європейською та світовою спільнотою з охорони довкілля в цілому та окремих його складових зокрема.

Еколого-правова наука сучасної України існує недавно, однак відповідні погляди на її проблеми мають свою історію та обумовленість. У цьому аспекті слід буде відобразити ті історичні етапи нормотворення в сфері охорони довкілля, які передували існуванню сучасних норм.

Досвід проведення карантинних заходів показав, що зусилля будь-якої окремо взятої країни недостатні в справі охорони рослинного світу, а тому ще в XIX столітті виникла необхідність укладання міжнародних угод, які б передбачали об'єднання зусиль різних держав для захисту культурних та дикорослих рослин від небезпечних шкідників, хвороб та бур'янів.

Перший крок у системі організації карантину рослин на міжнародному рівні було зроблено в 1877 р. в м. Лозанна (Швейцарія) на нараді представників низки країн, яким необхідно було відстояти від зараження філоксерою великі площі виноградників на півдні Європи. Текст першої міжнародної конвенції було вироблено 1 вересня 1878 року в м. Берн (Швейцарія). Однак ще в 1873 році в Російській імперії було видано Наказ, який забороняв ввезення із-за кордону виноградної

лози та її частин. У 1875 р. для запобігання заносу колорадського жука та інших шкідників було заборонено ввезення картоплі з США, а також попереджено про наявність в Єгипті бавовняної молі¹. У 1929 році в Римі відбулася Міжнародна конференція за участю 24 країн, результатом якої стало прийняття Міжнародної конвенції про захист рослин (Римська конвенція), до якої СРСР приєднався 26 вересня 1935 року.²

У 1951 році текст Римської конвенції був переглянутий міжнародним органом з питань продовольства та сільського господарства (надалі – ФАО) при ООН та підготовлено проект Міжнародної конвенції щодо захисту рослин від 6 грудня 1951 року, котру ратифікували більше 50 країн³. СРСР приєднався до цієї угоди 24 квітня 1956 р.⁴. 18 квітня 1951 року прийнята Конвенція про створення Європейської та Середземноморської організації щодо захисту рослин з поправками, внесеними Народою від 17 квітня 1955 р. (Париж, 18 квітня 1955 р.), згідно з якою країни-учасниці створеної інституції об'єднуються задля координації роботи з ООН з питань продовольства та сільського господарства в якості визнаної регіональної організації із захисту рослин. Створена організація наділялася консультативними, координаційними, а також аналітичними повно-

важеннями щодо застосування технічних, адміністративних та законодавчих заходів, необхідних для запобігання завезення та поширення шкідників та хвороб рослин і рослинних продуктів⁵.

У контексті питання, що розглядається, неможливо не вказати на дію Міжнародної конвенції щодо охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 року (Париж), до якої Україна приєдналася 2 червня 1995 року⁶. Положення даної Конвенції поширюються на всі ботанічні види та різновидності, і вона покликана врегулювати питання однорідного та базованого на чітко визначених принципах застосування правил, що стосуються визнання та охорони прав селекціонерів, фізичних та юридичних осіб та забезпечення дотримання таких прав.

3 березня 1973 року у м. Вашингтон було підписано Конвенцію про міжнародну торгівлю видами дикої флори та фауни, що перебувають під загрозою зникнення⁷. Даною Конвенцією задекларовано принципи діяльності держав-учасниць щодо зазначених видів флори та фауни.

До здобутків України за часів незалежності в сфері міжнародного співробітництва в галузі охорони рослинності потрібно віднести ратифікацію Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі на підставі Закону України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29 жовтня 1996 року⁸, а також ратифікацію Україною 26 вересня 2002 року Роттердамської конвенції про процедуру Попередньої обґрунтованої угоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі від 10 вересня 1998 року⁹ та Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар від 16 вересня 1987 року. До неофіційних форм міжнародної співпраці у вказаній галузі можна віднести прийняття та втілення в життя Україною добровільних стандартів поведінки щодо поширення та використання пестицидів, які містяться у Міжнародному кодексі про поведінку відносно поширення та використання пестицидів, прийнятому в 1985 році¹⁰, Конвенції про безпеку в застосуванні хімічних речовин на виробництві від 6 червня 1990 року¹¹; а також запровадження принципів та засад Екологічної програми для Європи, прийнятої 25 жовтня 1995 року в м. Софія (Болгарія)¹². Реалізація зазначених положень в Україні шляхом їхньої імплементації у національне законодавство є надзвичайно важливим і актуальним питанням сьогодення.

У контексті міжнародного співробітництва слід вказати на декларування Всесвітньою хартією природи від 1 січня 1982 року¹³ принципів відсутності загрози генетичній основі життя на землі, збереження при-

роди всіх частин земної поверхні, суші та моря за умови особливого захисту унікальних районів та середовища існування рідких чи зникаючих видів, відтворення екосистем та організмів, дотримання вимог цілісності інших екосистем та видів співіснування, прогнозованості, планомірності діяльності, здатної призвести до заподіяння шкоди природі, прогнозованості її наслідків тощо, які є загальнодержавними орієнтирами та пріоритетами в даній сфері діяльності. Про відкритість даної теми для широкого загалу свідчить факт ратифікації Україною Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища (Оргуська конвенція), підписаної 25 червня 1998 року у м. Оргус (Данія)¹⁴.

Ще одним міжнародно-правовим документом, чинним у сфері регулювання суспільних відносин біологічного різноманіття взагалі і його рослинного компоненту зокрема, є прийнята 5 червня 1992 року в м. Ріо-де-Жанейро Конвенція про охорону біологічного різноманіття¹⁵, яка під таким розуміє різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми й екологічні комплекси; різноманітність у рамках виду, між видами та різноманіття екосистем. Своєю метою Конвенція проголосила збереження біологічного різноманіття, стале (невиснажливе) використання його компонентів і спільне одержання на справедливій та рівній основі переваг, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів тощо. Ратифікація даної Конвенції Законом України від 29 листопада 1994 року¹⁶ свідчить про те, що наша держава не стоїть осторонь глобальних проблем сучасності та єдина в розумінні даних проблем зі світовою спільнотою.

Система законодавства в сфері довкілля в Україні до 1991 року значною мірою була або компіляцією законодавства СРСР, або наслідком конкретизації його з врахуванням деяких місцевих умов. Утім ця система мала низку недоліків, серед яких – зайва задекларованість тощо. Останнє потребує застереження, оскільки норми законів часто відсилали до нормативних актів, екологічних нормативів та стандартів, спільних для всього колишнього СРСР. Але зрозуміло, що при великій інваріантності природно-географічних умов потрібні були екологічні нормативи і стандарти водночас і для окремих регіонів України, і для всієї держави¹⁷.

Аналіз КК Української РСР 1922, 1927, 1960 і КК України 2001 року показує, що протягом вказаного етапу розвитку законодавства України не завжди передбачалася відповідальність за порушення законодавства про захист рослин. У КК УРСР 1922 р. та 1927 р.¹⁸ відсутні норми, об'єктом охорони яких була б сфера суспільних відносин щодо захисту

рослин від шкідників, хвороб та інших шкодочинних факторів.

Правила боротьби із шкідниками та хворобами рослин містилися в інших численних нормативних актах. Кримінальна відповідальність за порушення правил, встановлених для боротьби з хворобами та шкідниками рослин, вперше була передбачена постановою РНК СРСР від 20 листопада 1934 року №2598 “Про охорону території СРСР від занесення та поширення сільськогосподарських та лісових шкідників”¹⁹. У ній передбачалася відповідальність за злісне порушення виданих Наркомземом СРСР правил щодо внутрішнього та зовнішнього карантину рослин. Утім діючий в той час Кримінальний кодекс не був доповнений спеціальними нормами про відповідальність за такі порушення. Крім того, також діяли постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету й Ради Народних Комісарів УРСР від 17 червня 1925 року “Про порядок притягнення людної до боротьби з масовими шкідниками сільського господарства”²⁰, Постанова Української економічної Народи “Про раціональну постановку справи боротьби з шкідниками в СРСР від 22 червня 1925 р.”²¹, Міжнародна конвенція щодо захисту рослин від 16 квітня 1929 року (СРСР приєднався до неї на підставі Постанови Народного комісаріату землеробства від 2 червня 1936 року за №367)²², Угода про співробітництво в області карантину і захисту рослин від шкідників та хвороб, ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 25 червня 1960 року²³, Постанова Ради Міністрів СРСР від 6 липня 1979 року “Про заходи щодо покращення організації карантину рослин в СРСР”²⁴, Указ Президії Верховної Ради УРСР від 26 квітня 1962 року “Про посилення боротьби з бур’янами”, Постанова Ради Міністрів УРСР від 11 травня 1962 року № 531, якою затверджено “Правила по боротьбі з бур’янами”²⁵, Постанова Ради Міністрів України від 22 березня 1963 року № 348, якою затверджено “Мінімум обов’язків для колгоспів, радгоспів та інших господарств заходів щодо захисту рослин від шкідників і хвороб в Українській РСР”, а також відповідні накази, інструкції та правила, прийняті Міністерством сільського господарства УРСР. На міжнародному рівні вказана діяльність регулювалася шляхом підписання міждержавних конвенцій між урядом СРСР та Імперським Урядом Ірану про боротьбу з хворобами та шкідниками рослин від 27 серпня 1935 року, з урядом Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії від 28 квітня 1975 року та урядом Китайської Народної Республіки від 12 жовтня 1988 року²⁶ тощо.

У розділі VIII “Злочини проти довкілля” міститься ст. 247 КК України (2001 року), яка є правонаступницею ст.158 КК УРСР 1960 року²⁷. Як бачимо, законодавець не декриміналізував дане діяння, а закономірно відніс його до злочинів проти довкілля.

Характеризуючи систему сучасного законодавства в сфері захисту рослин, неможливо залишити поза увагою наступне.

Декларація про державний суверенітет України, як основа розбудови незалежності нашої країни, в розділі VII містить положення про те, що “Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території республіки та порядок використання природних ресурсів”, а також “дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу, його молодого покоління”²⁸.

Результатом поступового розвитку правових засад державності стало прийняття у 1996 році Конституції України²⁹, в якій знайшли своє відображення основні положення та принципи подальшого поліпшення екологічної ситуації в Україні. Першою з таких засад потрібно вважати проголошення того, що “Верховна Рада України від імені Українського народу, ... дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та прийдешніми поколіннями, ... приймає цю Конституцію – Основний Закон України”. Ст. 50 Конституції України проголошує, що “кожен має право на безпечне для життя і здоров’я довкілля та на відшкодування заподіяної порушенням цього права шкоди”.

У ст. 3 Конституції України зазначено, що “права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави”. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а “утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави”. Ст. 50 Конституції України також гарантує кожному “право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення”, і така інформація “ніким не може бути засекречена”. Ці права є дуже важливими для їхньої реалізації, і Конституція України створила всі умови для успішної роботи цих інститутів. Ст. 8 Основного Закону проголошує, що “норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду за захистом конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується”. Це надзвичайно важлива гарантія, значення якої неможливо переоцінити.

Норми Конституції України, які регулюють відносини, пов’язані з охороною довкілля, цим, звичайно, не вичерпуються. Ст. 13 визначає: “Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об’єктами права власності Українського народу, від імені якого право власника можуть забезпечувати органи державної влади та

місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією”. Тут міститься цікаве положення: “Кожний громадянин має право користуватися природними об’єктами права власності народу відповідно до закону”. Але при цьому “власність зобов’язує” (ч. 3 ст. 13), оскільки вона “не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству”, тобто власник має право використовувати свою правомочність з урахуванням інтересів водночас і окремих людей, і всього суспільства.

Держава має різні методи та засоби впливу на природокористувачів примусити їх не порушувати вимог екологічної безпеки, вести екологічно збалансовану діяльність. Звичайно, нам ще треба багато чого зробити стосовно впорядкування законодавства з цього питання. Але потрібно подбати й про те, щоб додержання екологічних вимог було вигідним для суб’єктів права власності (користування) природних об’єктів, бо саме за таких умов вони будуть зацікавлені їх дотримуватися. Застосуванням тільки засобів адміністративного впливу (контроль по вертикалі, адміністративна відповідальність конкретних керівників підприємств тощо) ще ніколи не вдавалося забезпечити ефективного дотримання законодавства. Під економічними важелями слід розуміти не тільки плату за використання природних ресурсів, за забруднення довкілля, за складання відходів, але й впровадження податкових пільг за використання екологічних технологій, збалансованого виробництва тощо.

В умовах державного монополізму в сфері економіки ні штрафні, ні економічні санкції не можуть бути достатньо ефективними, бо кошти, які нібито повинні спрямовуватися на екологічні проекти, перекладаються з однієї державної кишені до іншої. З точки зору Василя Васильовича Костицького, “лише плюралізм власності, наявність різних природокористувачів, рівність їх перед законом відповідно до ст. 13 Конституції України дали б можливість державі ефективно впливати на стан справ в охороні довкілля”.

Ст. 16 Конституції України визначає, що “забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу” є обов’язками держави.

Екологічні вимоги містяться також в інших положеннях Конституції України. Наприклад, ст. 49 передбачає не тільки право кожного на охорону здоров’я, але й обов’язок держави дбати про санітарно – епідемічне благополуччя. У ст. 85, п. 6 зазначено, що Верховна Рада України затверджує загальнодержавні програми охорони довкілля. Ст. 92 Конституції України визначає, що тільки закона-

ми, як правовими актами вищої юридичної сили, визначаються “засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, основи екологічної безпеки, правовий режим власності”.

Однак законодавство в сфері захисту біологічного різноманіття, невід’ємним елементом якого є рослинність, розвивалось ще до прийняття Конституції України. Так, першим природоохоронним актом незалежної України став Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р.³⁰. Відповідно до ст. 5 цього Закону державній охороні та регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, і залучені в господарський обіг, і не використовувані в народному господарстві в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша **рослинність**, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси.

Окрім основних засад функціонування діяльності уповноважених органів, користувачів природними ресурсами, встановлення нормативів та стандартів їхнього використання, в даному Законі (ст. 52) знайшло своє відображення і таке спеціальне питання, як охорона довкілля при застосуванні засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних, хімічних речовин та інших препаратів. Зокрема, серед інших перелічених у згаданому нормативному акті підстав настання відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища (ст. 68 вказаного Закону) є також “порушення природоохоронних вимог при зберіганні, транспортуванні, використанні, знешкодженні та захороненні хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних, радіоактивних речовин, виробничих, побутових та інших видів відходів”.

Заходи безпеки при вчиненні таких дій обумовлені необхідністю дотримання умов екологічної безпеки, як стану навколишнього природного середовища, при якому забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров’я людей. Тобто, вже навіть у такій формі законодавець відображає системний зв’язок цих дій зі шкодою для здоров’я громадян, визначає сферу та обсяг дій суб’єкта при порушенні правил поводження із засобами захисту рослин.

“Застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища та погіршенням якості природних ресурсів”.

Оскільки конкретизація зазначених порушень знайшла своє відображення в багатьох законодавчих та підзаконних нормативних актах, то ми лише їх вкажемо, оскільки детальна характеристика конкретних порушень буде відображена при розкритті змісту об'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 247 КК України. Такими є Закони України “Про карантин рослин” від 30 червня 1993 р.³¹, “Про захист рослин” від 14 жовтня 1998 р.³², “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” від 24 лютого 1994 р.³³, “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 р.³⁴, Наказ Міністерства аграрної політики України від 11 грудня 2003 року № 439, яким затверджено “Положення про Державну службу з карантину рослин”³⁵, Наказ Міністерства аграрної політики України від 23 серпня 2005 року № 414 “Про затвердження фітосанітарних правил ввезення з-за кордону, перевезення в межах країни, транзиту, експорту, порядку переробки та реалізації підкарантинних матеріалів”³⁶, Постанова Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1993 року № 770 “Правила транспортно-експедиційної діяльності під час перевезення зовнішньоторгівельних і транзитних вантажів”³⁷, Наказ Головної державної інспекції з карантину рослин України від 15 травня 1996 року № 36, яким затверджено “Положення про накладення штрафів на громадян і посадових осіб за порушення правил щодо боротьби з карантинними шкідниками та хворобами рослин та бур'янами, а також при вивезенні матеріалів, що не пройшли карантинну перевірку або відповідну обробку”³⁸, Закон України “Про пестициди та агрохімікати” від 2 березня 1995 р., Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 1995 року № 746 “Порядок одержання допуску (посвідчення) на право роботи, пов'язаної з транспортуванням, зберіганням, застосуванням та торгівлею пестицидами і агрохімікатами”³⁹, Постанова Кабінету Міністрів України від 2 листопада 1995 року № 881, якою визначено “Порядок державного обліку наявності та використання пестицидів та агрохімікатів”⁴⁰, Наказ Мінсільгоспроду України від 6 серпня 1996 р. № 239, яким затверджено „Порядок здійснення органами Міністерства сільського господарства і продовольства України державного нагляду та державного контролю за додержанням законодавства про пестициди і агрохімікати в галузі рослинництва”, Наказ Ліцензійної палати України Міністерства промислової політики України від 15 червня 1999 р. № 52210, яким затверджена “Інструкція про умови і правила провадження підприємницької діяльності з виготовлення і реалізації особливо небезпечних хімічних речовин та контроль за їхнім дотриманням”⁴¹, Наказ Міністерства сільського господарства та промислової політики України №239 від 6 серпня 1996 року, яким визначено “Порядок здійснення органами Міністерства сільського господарства та промислової політики України державного нагляду

та державного контролю за додержанням законодавства про пестициди та агрохімікати в галузі рослинництва”⁴², Постанова Кабінету Міністрів України № 303 від 1 березня 1999 р., яка регламентує “Порядок встановлення нормативного збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору”⁴³, а також галузеві кодифіковані нормативні акти (земельний, водний, лісовий кодекси) тощо.

Порушення даних правил тягне за собою спричинення шкоди і суб'єктам природокористування (у виді додаткових витрат на ліквідацію негативних наслідків техногенної діяльності), і споживачам продукції сільського господарства; а також порушення порядку функціонування та авторитету уповноважених державних органів, які контролюють діяльність у цій сфері. Через згадані обставини Законом України від 25 лютого 1994 року “Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Закону України “Про карантин рослин” було викладено в новій редакції статті 105 та 106 КпАП України, які передбачають настання адміністративної відповідальності за порушення правил щодо боротьби з карантинними шкідниками і хворобами рослин та бур'янами, а також за вивезення матеріалів, що не пройшли карантинну перевірку або відповідну обробку⁴⁴. Існування таких статей, з точки зору законодавця, повинно носити профілактичний характер і покликане більш чітко реагувати на випадки порушення таких правил засобами адміністративної відповідальності, яка потребує значно меншого обсягу процедурного провадження і розгляду, а також терміну накладення стягнення. Умовою ж криміналізації відповідальності за порушення законодавства про захист рослин є віднесення заподіяних наслідків до категорії тяжких.

Сьогодні наука та практика застосування законодавства в сфері захисту рослин важко адаптуються до нових вимог економіки. Це спричинено, в першу чергу, постійно змінюваними орієнтирами державної політики в питанні експорту та імпорту рослинної та іншої підкарантинної продукції, різкою зміною структури посівних площ без адекватної забезпеченості насіннєвим матеріалом, недостатнім та непланованим бюджетним фінансуванням діяльності державних служб, в тому числі і фітосанітарної; а також неналежно контрольованою практикою ввезення та реалізації підкарантинних вантажів багатьма комерційними структурами. Приватизація в сільському господарстві та розвиток вільної торгівлі дозволяють розраховувати виробникам та імпортерам на менше втручання в їхню роботу з боку державних органів. Тим не менше, необхідні нові форми її регулювання. Активізація інтеграційних процесів в Україні неминуче призведе в недалекому

майбутньому до вступу в Європейський Союз. З 1993 року діють загальні положення, що регулюють фітосанітарні вимоги в торговельних стосунках між країнами – членами ЄС, які ми поступово імплементуємо у власне законодавство і повинні будемо їх дотримуватися для забезпечення поступального руху України до ЄС.

Підводячи підсумок викладеному, слід зазначити наступне:

- Історичний аналіз законодавства України про відповідальність України показує, що протягом тривалого етапу його розвитку не завжди встановлювалася та існувала кримінальна відповідальність за порушення законодавства про захист рослин. Це обумовлено, насамперед, позицією законодавця, який розглядав рослинність в першу чергу як матеріальну (ресурсну) складову економіки, а не як невід’ємний складовий елемент довкілля.
- Сучасний стан законодавства щодо захисту рослин дозволяє нам говорити про існування належного правового базису для правоохоронних органів у даній сфері, який поєднує загальноєвропейські підходи та цінності стосовно охорони довкілля з особливостями такої діяльності в Україні.

¹ Перегудова К. А. Фитосанитарному контролю более 120 лет // *Защита и карантин растений*. 1999. № 3. С. 31.

² Міжнародна Конвенція по захисту рослин: Прийнята 16 квітня 1929 року // *Собрание законов и распоряжений Рабочее - крестьянского правительства СССР*. 1936. № 30. С. 597-613.

³ Міжнародна конвенція з карантину і захисту рослин: нова переглянута редакція. 2003-2004. // *Карантин і захист рослин*. 2004. № 12. С. 24-31.

⁴ Международная конвенция по защите растений: Принята 6 декабря 1951 г. // *Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами*. М., 1960. Вып. XVIII. С. 374-384.

⁵ Конвенция о создании Европейской и Средиземноморской организации по защите растений: Принята 18 апреля 1951 г. С поправками, внесенными Советом 27 апреля 1955 г. // *Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами*. М., 1960. Вып. XVIII. 313-321.

⁶ Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин»: Прийнятий 2 червня 1995 р. № 209/95-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 22. С. 168.

⁷ Закон України «По приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення»: Прийнятий 14 травня 1999 року, № 662-ХІV. // *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 28. С. 232.

⁸ Закон України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі». Прийнятий 29 жовтня 1996 року. № 436/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1996 р. № 50. С. 278.

⁹ Закон України «Про приєднання України до Роттердамської конвенції про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі». Прийнятий 26 вересня 2002 року // *Відомості Верховної Ради України*. 2002 р. № 46. С. 341.

¹⁰ Міжнародний кодекс про поведінку відносно поширення та використання пестицидів, 9 переглянута версія. Ухвалено на 123 засіданні Ради ФАО у листопаді 2002 року // *Організація ООН з питань продовольства і сільського господарства*. Рим, 2003. С. 25-55.

¹¹ Конвенція про безпеку в застосуванні хімічних речовин на виробництві: Прийнята 6 червня 1990 року // *Конвенція та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці*. Женева, 1999. Т. 2: 1965-1999 рр. С. 1391-1399.

¹² Екологічна програма для Європи від 25 жовтня 1995 року. Софія.

¹³ Всемирная Хартия природы. // *Международное публичное право*. Сб. документов. М., 1996. Т. 2. С. 132-135.

¹⁴ Закон України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища»: Прийнятий 6 липня 1999 р. № 832-ХІV // *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 34. С. 296.

¹⁵ Конвенція про охорону біологічного різноманіття : Прийнята 5 червня 1992 р. // *Екологія і закон : Екологічне законодавство України: У 2-х кн. К.: Юрінком Інтер, 1997. Кн.2. С. 494-517.*

¹⁶ Закон України „Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття”: Прийнятий 29 листопада 1994 р. № 257/94-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 49. С. 433.

¹⁷ Костицький В. Екологічне право України: деякі проблеми теорії та кодифікації // *Право України*. 1998. № 1. С. 67-72.

¹⁸ Уголовный кодекс УССР : Утв. Постановлением ВУЦИК от 8 июня 1927 г. // *Сборник Законов*. 1927. № 26-27. С. 132.

¹⁹ Про охорону території СРСР від занесення та поширення сільськогосподарських та лісових шкідників: Постанова Ради народних комісарів від 20.11.1934 року № 2598 // *Собрание законов и распоряжений РКП СССР*. 1934. № 58. С. 436-437.

²⁰ Про порядок притягнення людності до боротьби з масовими шкідниками сільського господарства: Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету й Ради Народних Комісарів УСРР від 17 червня 1925 року // *Защита растений*. 1927-1928. № 3-4. С. 182-183.

²¹ Про раціональну постановку справи боротьби з шкідниками в СРСР: Постанова Української економічної Народи від 22.06.1925 р. // *Защита растений*. 1925. № 4-5. С. 79-82.

²² Собрание законов и распоряжений РКП СССР. 1936. № 30. С. 597-614.

²³ Соглашение о сотрудничестве в области карантина и защиты растений от вредителей и болезней: Постановление Президиума Верховного Совета СССР от 25.06.1960 року // *Ведомости Верховного Совета СССР*. 1960. № 43. С. 971-984.

²⁴ Про заходи щодо покращення організації карантину рослин в СРСР : Постанова Ради Міністрів СРСР від 6.07.1979 року // *Собрание постановлений правительства СССР*. 1979. № 21. С. 486-496.

²⁵ Збірник законодавчих актів на допомогу сільським і селищним радам // *За ред. Голодного М. О. К.*, 1967. С. 997.

²⁶ Конвенция между Правительством Союза Советских Социалистических Республик и Правительством Китайской Народной Республики по карантину и защите растений от 12 октября 1988 г. // *Сборник международных договоров СССР*. М., 1990. Вып. XLIV. С. 418-421.

²⁷ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Спец. випуск / *За ред. Кондратьєва Я. Ю., Яценко С. С. К.*, 1994. С. 798.

- ²⁸ Костицький В.В. Екологічна криза і складові її подолання // *Право України*. 1998. № 4. С. 33-36.
- ²⁹ Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К., 1996. С. 80.
- ³⁰ Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища”: Прийнятий 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 4. С. 547.
- ³¹ Закон України „Про карантин рослин”: Прийнятий 30 червня 1993 року № 3348-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 34. С. 352.
- ³² Закон України „Про захист рослин”: Прийнятий 14 жовтня 1998 року № 180-ХІУ // *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 50-51. С. 310.
- ³³ Закон України „Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”: Прийнятий 24 лютого 1994 року № 4004-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. С. 18.
- ³⁴ Закон України „Про зовнішньоекономічну діяльність”: Прийнятий 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. С. 377.
- ³⁵ Положення про Державну службу з карантину рослин України : Наказ Міністерства аграрної політики України від 11 грудня 2003 р. № 439 // www.infodisk.com.ua.
- ³⁶ Фітосанітарні правила ввезення з-за кордону, перевезення в межах країни, транзиту, експорту, порядку переробки та реалізації підкарантинних матеріалів: Наказ Міністерства аграрної політики України від 23 серпня 2005 року № 414 // www.infodisk.com.ua
- ³⁷ Про транспортно-експедиційне обслуговування зовнішньоторгівельних і транзитних вантажів : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1993 року № 770 // *Державна служба карантину рослин України: Збірник законів і постанов*. Полтава, 1994. С. 54.
- ³⁸ Положення про порядок накладання штрафів на громадян і посадових осіб за порушення правил щодо боротьби з карантинними шкідниками і хворобами рослин та бур'янами, а також при ввезенні матеріалів, що не пройшли карантинну перевірку або відповідну обробку: Наказ Головної державної інспекції з карантину рослин України від 15 травня 1996 р. № 36 // *Державна служба з карантину рослин України : Збірник законів і постанов*. Полтава, 1994. С. 13.
- ³⁹ Порядок одержання допуск (посвідчення) на право роботи, пов'язаної з транспортуванням, зберіганням, застосуванням та торгівлею пестицидами та агрохімікатами: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 1995 р. № 746 // *Збірник постанов Уряду України*. 1996. № 2. С. 38.
- ⁴⁰ Порядок державного обліку наявності та використання пестицидів та агрохімікатів: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 листопада 1995 р. № 881 // *Збірник постанов Уряду України*. 1995. № 3. С. 62.
- ⁴¹ Інструкція про умови і правила проведення підприємницької діяльності з виготовлення і реалізації особливо небезпечних хімічних речовин та контроль за їхнім дотриманням: Наказ Ліцензійної палати України Міністерства промислової політики України від 15.06.1999 року № 52210 // *Офіційний вісник України*. 1999. № 27. С. 13.
- ⁴² Порядок здійснення органами Міністерства сільського господарства і продовольства України державного нагляду та державного контролю за додержанням законодавства про пестициди та агрохімікати в галузі рослинництва: Наказ Мінсільгоспроду України від 06 серпня 1996 року № 239 // *Вісник екологічної адвокатури*. 1996. № 18. С. 5-17.
- ⁴³ Порядок встановлення нормативного збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 1998 р. № 303. Див.: www.infodisk.com.ua
- ⁴⁴ Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України з питань охорони навколишнього природного середовища»: Прийнятий 6 березня 1996 р. № 81/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 15. С. 70.

Проблеми природно-заповідного фонду України на прикладі регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса»

Олеся Янклевич,
юрисконсульт ЕПЛ

На сторінках нашого журналу уже не раз порушувалося питання про збереження земель природно-заповідного фонду України та їхній захист від рук ласих чиновників і бізнесменів. Утім, як не прикро, ця тема є надалі актуальною, оскільки земельні апетити сучасних «феодалів» з кожним роком зростають із геометричною прогресією. Одним із таких об'єктів зазіхань та предметом боротьби між можновладцями та екологічною громадськістю є регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса».

Автор статті прагне пролити світло на проблеми РЛП «Кінбурнська коса» та закликає читачів до дискусії для збереження цього унікального для України райського куточку.

Земельні проблеми в аспекті земель природно-заповідного фонду є характерними для усіх регіонів України. При чому, кожен регіон має свою «гарячу точку», де ці проблеми досягають пікових вершин та вимагають нагального вирішення. Для Півдня України однією із таких «гарячих точок» є Миколаївська область.

Миколаївщина є специфічною територією з огляду на наявність в ній природно-охоронюваних об'єктів. На сьогодні загальна площа природно-заповідного фонду області складає більше 55 тис. га або 2,19 % території області¹. Протягом останніх 75 років 126 ділянок Миколаївщини набули природоохоронного статусу відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України»². У Сухостеповій підзоні Миколаївщини і знаходиться її перший регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса», утворений у 1992 році за рішенням Миколаївської обласної ради. Заповідний об'єкт площею близько 18 тис. га розташований на південь від Очакова і займає західну частину Кінбурнського півострова, який омивається з півночі Дніпровським лиманом, із заходу – Чорним морем, з півдня – Ягорлицькою затокою.

Кінбурнська коса – унікальний природний комплекс нижньодніпровських пісків, що складається з мозаїки піщаних степів, сагових гайків, різноманітних водно-болотних угруповань. У складі місцевої флори є значна кількість ендемічних, рідкісних і зникаючих

видів рослин, що занесені до Червоної і Зеленої книг України, а також в Європейський червоний список. Особливо цінним представником флори Кінбурна є орхідея, яка займає 60 га території парку.

Місцева фауна налічує понад 60 видів тварин, червонокнижними представниками якої є, зокрема, скарабей священний, орлан білохвостий, емуранчик звичайний, афаліна чорноморська. Більше 15 представників фауни є ендемічними для даного регіону. Район Кінбурнської коси є природним міграційним шляхом багатьох видів птахів, місцем їхньої концентрації, гніздування, зимівлі, а саме представника арктичної фауни – пухівки, пелікана рожевого, різних видів чапель, бакланів тощо.

Акваторія Дніпровського лиману зберігає досить високу рибопродуктивність. Просторі мілководдя є місцем нагулу прохідних (осетрові, оселедцеві) і напівпрохідних видів риб, важливим нерестовищем для водної іхтіофауни.

Така різноманітність природних компонентів та вдале місце розташування РЛП «Кінбурнська коса» робить його особливо привабливим для вибагливих та заможних прошарків українського суспільства. Тому спасінням для цього природного оазису стало прийняття Верховною Радою України у вересні 2000 року в рамках реалізації проекту ГЕФ «Збереження біорізноманіття в Азово-Чорноморському екологічному коридорі» Закону України «Про загаль-

нодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки»³. Останнім передбачено, що в 2007–2009 роках у межах РЛП «Кінбурнська коса» має бути створено національний природний парк. Це, в свою чергу, зосередило б в одній установі всю еколого-господарчу владу, і тоді ні лісівники, ні мисливці, ні рибалки, ні місцеве чиновництво не змогли б зашкодити парку та знищити його природну самобутність.

Втім, як виявилось, радіти було ще зарано. Замість того, аби втілювати вимоги вищезазначеного закону щодо збереження та поступового збільшення площі заповідної зони парку, Миколаївська обласна рада 16 березня 2007 року приймає рішення № 9 «Про затвердження схеми функціонального зонування території регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса», встановлення (зміну) окружних меж сільських населених пунктів Покровка, Покровське та Василівка Покровської сільської ради Очаківського району та затвердження технічного завдання на розробку проекту організації території парку», яким передбачено вилучення зі складу РЛП 434 га! Як бачимо, місцева влада має свій погляд на необхідність дотримання та виконання законів держави, який явно не збігається з тим, що закріплений в Основному Законі держави – Конституції України.

Та й звуження території парку є далеко не єдиною «погіршністю» зазначеного рішення. Видається, що Миколаївська обласна рада, приймаючи останнє, мала на меті порушити усі можливі природоохоронні норми, чинні в Україні. Візьмемо, для прикладу, хоча б п. 1 вказаного рішення, яким встановлені функціональні зони парку.

Відповідно до ст. 21, 24 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», на території РЛП з урахуванням природоохоронної, наукової, рекреаційної, оздоровчої, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, їхніх особливостей встановлюється диференційований режим щодо їхньої охорони, відтворення та використання згідно з наступним функціональним зонуванням:

- заповідна зона – призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів, режим якої визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників;
- зона регульованої рекреації – в її межах проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих та пам'ятних місць; у цій зоні дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів та екологічних стежок; тут забороняються рубки лісу головного користування, промислове рибальство й промислове добування мисливських тварин, інша діяльність, яка може

негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони;

- зона стаціонарної рекреації – призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку;
- господарська зона – у її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, включені до складу парку, на яких господарська діяльність здійснюється з додержанням загальних вимог щодо охорони довкілля.

Але нашим авторам рішення цього переліку виявилось замало, тому вони придумали ще одну додаткову функціональну зону і назвали її «територія перспективного рекреаційного розвитку». Ні сам термін, ні його тлумачення не передбачене жодним законодавчим актом. І саме для створення цієї «функціональної зони» передбачається вилучення 434 га зі складу парку.

Ще одним неправомірним пунктом рішення передбачено зміну меж сільських населених пунктів Покровка, Покровське та Василівка, що знаходяться на території парку. А неправомірність цього положення полягає ось у чому.

Земельним кодексом України у ст. 173 передбачено, що межі села чи селища встановлюються і змінюються за проектами землеустрою, які розробляються відповідно до техніко-економічного обґрунтування їхнього розвитку, генеральних планів населених пунктів. Водночас ст. 10 Закону України «Про планування і забудову територій» встановлює, що планування територій на місцевому рівні забезпечується відповідними місцевими радами та їхніми виконавчими органами, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями відповідно до їхніх повноважень, визначених законом, і полягає в розробленні та затвердженні генеральних планів населених пунктів, схем планування територій на місцевому рівні та іншої містобудівної документації, регулюванні використання їхніх територій, ухваленні й реалізації відповідних рішень про дотримання містобудівної документації. Отже, Миколаївська міська рада має право на прийняття такого рішення, за умови дотримання процедури, визначеної законодавством. Але остання прийняла рішення за відсутності техніко-економічного обґрунтування розвитку вище перелічених сільських населених пунктів та без внесення змін до генерального плану цих населених пунктів стосовно встановлення (зміни) їхніх меж. Тобто, знову маємо порушення вимог чинного, на цей раз, земельного законодавства України.

Говорити про незаконність цього рішення та наводити приклади наявних у ньому порушень можна ще довго. Але перелік неправомірних положень рішення не допоможе врятувати Кінбурнську косу. Давайте краще проаналізуємо чинне законодавство та з'ясуємо, які переваги дає нам створення національного природного парку «Кінбурнська коса» та як відбувається цей процес.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», національними природними парками (надалі – НПП) є природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення й ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

На НПП покладається виконання наступних основних завдань:

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення наукових досліджень природних комплексів та їхніх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів;
- проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

На території НПП з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, їхніх особливостей встановлюється диференційований режим щодо їхньої охорони, відтворення та використання згідно з функціональним зонуванням, яке включає заповідну зону, зону регульованої та стаціонарної рекреації і господарську зону. При цьому на території зони регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарської зони забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести до погіршення стану довкілля та зниження рекреаційної цінності території НПП.

Отже, такий природоохоронний об'єкт, як НПП, має більш надійні механізми захисту від знищення та розорювання, ніж РЛП. Адже усі питання щодо функціонування НПП покладаються на адміністра-

цію парку, повноваження та статус якої визначаються Положенням про НПП. Окрім того, статус загальнодержавного об'єкту є гарантом того, що місцева влада уже не зможе свавільно розкратити землі заповідного об'єкту, оскільки територія парку уже не буде належати до її відання.

Читачів, мабуть, цікавить, як же ж створюється НПП. Відповідь на це питання можна знайти знову ж таки в Законі України «Про природно-заповідний фонд України». Відповідно до ст. 51 Закону, для створення НПП органи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, наукові установи, природоохоронні громадські об'єднання або інші заінтересовані підприємства, установи, організації та громадяни можуть підготувати та подати відповідне клопотання до центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища, тобто Міністерства охорони навколишнього природного середовища України. Таке клопотання повинно містити обґрунтування необхідності створення НПП, характеристики природоохоронної, наукової, естетичної та іншої цінності природних комплексів, що пропонуються до заповідання, відомості про місцезнаходження, розміри, характер використання, власників та користувачів природних ресурсів, а також відповідний картографічний матеріал.

Таке клопотання розглядається у місячний термін Міністерством охорони навколишнього природного середовища України (надалі – Мінприроди). На підставі результатів погодження клопотання останнє забезпечує розробку спеціалізованими проектними та науковими установами проект створення НПП. Цей проект, в свою чергу, передається замовником, тобто Мінприроди, Президенту України, який і уповноважений приймати рішення про створення НПП.

Та в даному випадку цей процес матиме дещо спрощену форму. Адже необхідність створення НПП «Кінбурнська коса» уже передбачена Законом України «Про загальнодержавну програму формування екологічної мережі України на 2000–2015 роки». Тому готувати клопотання з обґрунтуванням необхідності створення НПП уже непотрібно. Потрібно лише, щоб державні інституції прийняли до виконання Закону України, що є їхнім прямим обов'язком.

Мінприроди України, відповідно до своїх повноважень та виконання вищевказаного Закону, зобов'язане забезпечити розробку проекту створення НПП «Кінбурнська коса» та подати останній на розгляд Президенту України, який і прийме остаточне рішення про створення НПП.

Автор хоче зазначити також, що відповідно до додатку 7 до Програми формування національ-

ної екологічної мережі України на 2000–2015 роки (надалі – Програма) створення НПП «Кінбурнська коса» має бути завершено у 2009 році, а площа останнього збільшена у порівнянні з нині існуючою на 10 тис. га.

Варто також зазначити, що створення НПП не є остаточним етапом формування цього природоохоронного об'єкту. Подальшими діями в цьому напрямку є розроблення проекту організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів.

Порядок розроблення проекту організації території НПП регламентується Положенням про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів, затвердженим Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 6 липня 2005 року № 245⁴. Проект організації території НПП (надалі – Проект), відповідно до цього документу, розробляється з метою забезпечення ефективного виконання завдань, покладених на НПП, комплексного науково обґрунтованого використання та зонування його території, визначення заходів, необхідних для охорони, відтворення та рекреаційного використання цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів, розвитку наукових досліджень, екологічної освіти, моніторингу довкілля та рекреаційної діяльності, здійснення будівництва, реконструкції та реставрації об'єктів, формування інженерно-транспортної інфраструктури, виконання інших завдань.

Розроблення Проекту містить три етапи: підготовчий, базовий та завершальний. На підготовчому етапі виконується комплекс робіт, спрямованих на збирання відомостей про природні умови та ресурси, історико-культурні, рекреаційні об'єкти, соціально-економічний розвиток та іншої доступної інформації про територію НПП та регіон його розташування. Формуються основні підходи до зонування території, визначення перспектив соціально-економічного розвитку території парку, організації наукових досліджень, моніторингу довкілля, розвитку рекреаційної діяльності, уточнюються межі парку на планово-картографічних матеріалах та в природних умовах, розчищаються просіки, окружні межі, виготовляються та встановлюються межові знаки та аншлаги.

Підготовчий етап завершується першою виробничою нарадою робочої групи проектувальників, представників замовника та науково-технічної ради НПП, на якій аналізуються установчі документи щодо парку, вимоги законодавства, визначаються обсяг та репрезентативність зібраної на підготов-

чому етапі інформації, картографічні та інші матеріали попередніх проектних робіт та досліджень на території парку та прилеглих територіях. За підсумками обговорення визначаються основні вимоги щодо проведення базового етапу підготовки Проекту, зокрема щодо функціонального зонування території парку, її поділу на квартали, відділення, філіали, обходи, таксації та оцінки лісів, земель, визначення рекреаційного потенціалу парку, необхідності проведення додаткових досліджень, залучення для цього відповідних експертів, установ чи організацій. Результати наради оформляються протоколом.

На базовому етапі розроблення Проекту виконуються основні польові та камеральні роботи з метою виконання завдань, передбачених технічним завданням та рішеннями, прийнятими на першій виробничій нараді. Після завершення польового періоду проводиться технічна нарада робочої групи проектувальників та представників замовника, на якій підбиваються підсумки польових робіт та оцінюється якість зібраної інформації і виконаних робіт, їхня відповідність нормативно-правовим, нормативним та методичним документам, узгоджуються проблемні питання та пропозиції щодо основних проектних рішень.

На завершальному етапі здійснюється підготовка Проекту з відповідними планово-картографічними та іншими матеріалами в друкованому та електронному вигляді. Попередній варіант Проекту розглядається на другій виробничій нараді робочої групи проектувальників, представників замовника та науково-технічної ради НПП, за результатами якої узгоджуються основні показники та положення цього Проекту.

Після проходження всіх погоджень у відповідних органах місцевої та виконавчої влади Проект подається до Державної служби заповідної справи Мінприроди України (надалі – Державна служба заповідної справи). Після розгляду Проекту на засіданні науково-технічної ради чи колегії Державної служби заповідної справи останній передається до Мінприроди України, яке своїм наказом затверджує Проект.

Отже, як бачимо, всі передумови та підстави для створення НПП є чітко прописані в законі, і сама процедура створення досить детально регламентована природоохоронним законодавством. Тому все, що залишається і слід робити органам влади, – це неухильно дотримуватися вимог закону і збільшувати площу ПЗФ України, як то передбачено Програмою. Натомість ми бачимо зволікання щодо реалізації положень Програми з боку центральних органів влади, та відкрите ігнорування цими положеннями з боку місцевої влади.

Хто ж захистить косу від загарбництва та розкрадання? І знову на допомогу приходить свідомо громадянська, яка знає ціну природі та бажає вберегти її красу для нащадків. Мешканці Миколаївщини, які знають про сумнозвісну долю парку та не бажають розпрощатися з цим куточком невимовної краси, вирішили втрутитися в ситуацію та добитися справедливості.

Першим їхнім кроком було звернення у прокуратуру Миколаївської області із скаргою про незаконність рішення Миколаївської обласної ради від 16 березня 2007 року № 9 «Про затвердження схеми функціонального зонування території регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса», встановлення (зміну) окружних меж сільських населених пунктів Покровка, Покровське та Василівка Покровської сільської ради Очаківського району та затвердження технічного завдання на розробку проекту організації території парку». І першою перемогою громадськості стало те, що прокуратура стала на бік громадськості та винесла протест на вищевказане рішення Миколаївської облради.

Та видно вже дуже хотілося чиновникам наповнити свої кишені додатковим заробітком, бо на черговій сесії вони «подолали» протест прокурора.

Втім цим не закінчилася боротьба за збереження РЛП «Кінбурнська коса». Бачачи невтішні спроби прокуратури зупинити незаконність чиновників, громадськість робить наступний крок: звертається із позовною заявою в суд, у якій обґрунтовує незаконність рішення Миколаївської облради № 9 та просить скасувати останнє.

На сьогоднішній день судовий розгляд триває, і про його результати говорити ще рано. Але сподіваємося, що суд – орган, покликаний захищати права, свободи та законні інтереси громадян і встановлювати справедливість в державі – не забуде

своє призначення та роль у нашому суспільстві і винесе рішення, яке буде ґрунтуватися на законі, а не на чийось майнових інтересах.

Автор статті також сподівається, що суд м. Миколаєва, дослідивши усі обставини справи, зрозуміє, що дії керівництва Миколаївської області суперечать чинному законодавству України, зобов'язанням держави щодо принципів екологічно-збалансованого розвитку та багатьом міжнародним правовим документам.

Ситуація із РЛП «Кінбурнська коса» є невтішним прикладом того, який низький рівень свідомості представників владних структур у питаннях охорони навколишнього природного середовища та збереження природних ресурсів. І в той час, як уся світова спільнота активно захищає та збільшує світові площі природно-заповідних об'єктів, наша держава все ще продовжує акцентувати свою увагу на економічних та майнових питаннях, ігноруючи екологічну сферу. Але з кожним роком все більш очевидним стає той факт, що без збереження екологічної інфраструктури, природної екомережі не може нормально функціонувати й будь-яка інша галузь суспільства: чи то економічна, чи то політична тощо. Адже загальновідомим є принцип про те, що, якщо забрати з ланцюга хоч одну ланку, то і весь ланцюг невдовзі розпадеться.

Тому ми закликаємо наших читачів підтримати громадськість Миколаївщини в їхній нелегкій боротьбі за збереження РЛП «Кінбурнська коса» та вберегти наше суспільство від занепаду й деградації.

¹ http://mail.menr.gov.ua/publ/regobl02/dpsir/Nikolaevska_2003/Another/Terit_S_osobl_stat/Rozvytok.htm

² http://proeco.visti.net/leg/leg2_03.htm

³ <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1989-14>

⁴ <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0831-05>

Впровадження вимог Оргуської конвенції Міністерством охорони навколишнього природного середовища України: досягнення та завдання на майбутнє

Леонід Яременко,
завідувач Сектору зв'язків з громадськістю
Управління комунікацій та зв'язків
з громадськістю Міністерства охорони
навколишнього природного середовища України

Оргуська конвенція – це революційний документ для країн пострадянського простору. ООН характеризує цю Конвенцію як найбільш амбіційне явище екологічної демократії, що коли-небудь приймалось у рамках ООН. Реалізація Оргуської конвенції в країнах Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії пов'язана з необхідністю зміни менталітету суспільства в цілому. Автор статті ставить за мету показати зміни менталітету в українському суспільстві, пов'язані з імплементацією зазначеного міжнародного документу, проводить аналіз впровадження вимог Оргуської конвенції в Україні Міністерством охорони навколишнього природного середовища.

Після ратифікації в країні Оргуська конвенція набуває силу закону і надає можливість кожній людині отримувати необхідну екологічну інформацію, брати участь у прийнятті екологічно важливих рішень, а також відстоювати в суді своє право на життя в сприятливому навколишньому середовищі.

Оргуська конвенція надає права громадськості за трьома основоположними принципами:

- доступ до екологічної інформації;
- участь громадськості в процесі прийняття екологічно важливих рішень;
- доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища.

Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя

з питань, що стосуються навколишнього середовища (надалі – Оргуська конвенція) була підписана Україною на четвертій Міністерській конференції “Довкілля для Європи” 25 червня 1998 року в Оргусі (Данія). Верховна Рада України ратифікувала цей міжнародний документ другою – 6 липня 1999 року.

З метою впровадження Оргуської конвенції в Україні та адаптації національного законодавства до її вимог Верховною Радою України у 2002 році було внесено зміни до деяких законодавчих актів України, зокрема:

1. За новою редакцією Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” встановлено залучення громадськості під час розробки державних екологічних програм, доповнено екологічні права громадян (участь в обговоренні та внесенні пропозицій, вільний доступ до екологічної інфор-

мації, участь у публічних слуханнях та у проведенні громадської експертизи, оскарження у судовому порядку органів державної влади, місцевого самоврядування та посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян), визначено створення та функціонування мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації, розширено повноваження громадських екологічних об'єднань, більш чітко визначено систему інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічну інформацію), доповнено новою статтею „Екологічне інформаційне забезпечення”, в якій чітко визначено систему екологічного інформаційного забезпечення органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

2. У Законі України «Про державну екологічну експертизу» введено зміст заяви про екологічні наслідки діяльності, що розміщують в ЗМІ замовники державної екологічної експертизи.

3. Внесеними змінами до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено створення та забезпечення функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем на рівні виконавчих органів сільських, селищних та міських рад, які є складовою мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації.

4. Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративну відповідальність службових та посадових осіб у випадку їхньої відмови від надання чи несвоєчасного надання екологічної інформації.

Крім того, після ратифікації Оргуської конвенції в Україні підготовлено низку інших нормативно-правових актів. На даний час в Україні, крім вимог статей 34, 36, 38, 40 Конституції України, питання доступу громадськості до інформації, сприяння участі її в процесі прийняття рішень і доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, визначено низкою нормативно-правових актів. Міністерство охорони навколишнього природного середовища (надалі – Мінприроди) працює у сфері реалізації прав громадян, визначених Оргуською конвенцією, за наступними основними напрямками:

- робота web-порталу Мінприроди;
- підтримка і діяльність Громадської ради при Мінприроді;
- проведення семінарів, круглих столів, зустрічей з громадськістю, прес-конференцій;
- формування і реалізація загального плану консультацій з громадськістю;

- проведення заходів з екологічного виховання громадян шляхом залучення широких верств населення до охорони довкілля (загальнодержавні природоохоронні акції, конкурси);
- участь у виставкових заходах (підготовка експозицій, популярних довідково-інформаційних поліграфічних видань, підготовка та демонстрація відеоматеріалів з екологічної тематики, розповсюдження проспектів, буклетів, журналів, плакатів з екологічної тематики);
- надання екологічної інформації до ЗМІ і на web-портал Міністерства;
- популяризація серед громадськості, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування принципів Оргуської конвенції.

У жовтні 2004 року в приміщенні Мінприроди створено та урочисто відкрито Оргуський інформаційно-тренінговий центр у складі Державного екологічного інституту Мінприроди на базі раніше заснованого 20 травня 2003 р. Оргуського інформаційного центру в рамках українсько-датського проекту “Допомога Україні у впровадженні Оргуської конвенції” і за сприянням Проекту Європейського Союзу “Екологічна освіта, поінформованість громадськості, ННД”.

У Мінприроді створено також оргуські інформаційні центри в усіх територіальних органах Мінприроди в межах всіх регіонів України. До сфери діяльності центрів належить напрям моніторингу відповідності національного законодавства та регіональних нормативно-правових актів до вимог Оргуської конвенції. Вказані центри потребують суттєвого поліпшення матеріально-технічної бази та фінансування.

Завдяки Оргуському інформаційно-тренінговому центру Державного екологічного інституту Мінприроди має можливість більш дієво інформувати громадськість з основних питань охорони довкілля та міжнародного екологічного законодавства, залучати висококваліфікованих фахівців до процесу навчання, просвіти та підвищення кваліфікації, а також громадськість до прийняття рішень та участі в процесі реалізації екологічної політики України на державному та міжнародному рівнях.

З 1996 року в Мінприроді призначено відповідальну посадову особу головною контактною особою з питань Оргуської конвенції. На нього покладено обов'язки координації структурних підрозділів центрального апарату Міністерства, урядових органів державного управління та територіальних органів у складі Міністерства щодо взаємодії з громадськими об'єднаннями, розробки та розвитку механізмів взаємодії з громадськістю, вдо-

сконаленню механізму впровадження принципів Оргуської конвенції, а також забезпечення взаємодії із Секретаріатом Комітету Європейської Комісії Організації Об'єднаних Націй з питань дотримання Оргуської конвенції.

У Мінприроди створено Громадську раду при Мінприроди, якій надано реальну можливість об'єднувати громадські організації, брати участь у прийнятті екологічно важливих рішень та здійснювати моніторинг впровадження Оргуської конвенції. Мінприроди сприяє діяльності громадських екологічних організацій і особливо тих, які входять до складу Громадської ради при Мінприроди.

У порядку моніторингу впровадження принципів Оргуської конвенції, Громадська рада при Мінприроди приділяє особливу увагу питанням врахування екологічної складової та вимог сталого розвитку в документах політики і окремих рішеннях щодо будівництва об'єктів: Програми дій Уряду на 2007-2011 роки; розвитку енергетичного сектору (Енергетична стратегія України до 2030 року, будівництво Ташлицької, Дністровської та Канівської ГАЕС); дотримання вимог Оргуської конвенції при підготовці цих документів та рішень; підготовки угоди про поглиблену вільну торгівлю між Україною та ЄС, інші документи.

Громадська рада при Мінприроди була залучена Міністерством до розгляду питання виконання Кіотського протоколу, Карпатської конвенції тощо. Вона брала активну участь в ініціативах Кабінету Міністрів України (підготовка Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства), а також у підготовці Наказу Мінприроди № 395 „Про політичні пріоритети, стратегічні напрями і завдання Мінприроди”. Спеціальну увагу Громадська рада при Мінприроди приділяє проблемі такого формату проведення консультацій з громадськістю, як громадські слухання. Проведено аналіз відповідності процедури проведення консультацій з громадськістю та громадськими організаціями принципам Оргуській конвенції та Постанові Кабінету Міністрів України № 1378 при підготовці Енергетичної стратегії України до 2030 року; надіслано відповідного листа до Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Громадська рада при Мінприроди виступила з пропозицією організації Громадських слухань з розгляду сталих сценаріїв розвитку паливо-енергетичного комплексу. Особливу увагу в обговоренні приділяється ГАЕС. Елементами енергокомплексу, тісно пов'язаними з АЕС, які також є залежними від водних ресурсів, є передбачені Енергетичною стратегією України до 2030 р. декілька великих об'єктів гідроенергетики, які планується використовувати у якості так званих регулюючих потужностей:

Ташлицька ГАЕС, Дністровська та Канівська ГАЕС, які планується добудувати.

На думку громадських організацій, ці об'єкти складають підвищену екологічну небезпеку та пов'язані з практичним знищенням значних природних та культурних територій, ландшафтів, цінних природних ресурсів, руйнацією або подальшою деградацією екосистем найбільших українських річок. Будівництво та експлуатація зазначених об'єктів може викликати значне погіршення якості життя та здоров'я населення, нести в собі техногенну небезпеку. Більшість з них пов'язані з міжрегіональними, а деякі і з транскордонними екологічними впливами. Тому ці проекти, згідно з чинним законодавством України, повинні впроваджуватися за певними жорсткими державними процедурами, а також з обов'язковим залученням зацікавленої громадськості до оцінки цих проектів та участі у прийнятті рішень на найбільш початкових стадіях їхнього впровадження, як того вимагає Оргуська конвенція.

Громадська рада констатує непрозорість для громадськості проектів у сфері гідроенергетики, у т. ч. ВАТ „Укргідроенерго”, і пропонує шляхи вирішення проблем.

Низка питань, що є під особливою увагою Громадської ради при Мінприроди, стосується проблеми узурпації права місцевими органами влади розпоряджатися земельними ділянками природно-заповідного фонду України (блокування і відмова у видачі дозволів на розробку проектів землеустрою та винесення в натуру меж об'єктів природно-заповідного фонду, сприяння вилученню таких земель, їхнього нецільового використання, забезпечення повернення протизаконно зайнятих земель природно-заповідного фонду).

На даний час розроблено проект нового Положення про Громадську раду при Мінприроди, інноваційними складовими якого є залучення до членства всеукраїнських екологічних громадських мереж, а також вдосконалення процедури взаємодії Громадської ради з Мінприроди та іншими державними органами.

Згідно з відповідним Наказом Мінприроди України всі територіальні органи в регіонах складають Екологічні паспорти областей та Регіональні щорічні доповіді про стан навколишнього природного середовища в областях (регіонах). Ці матеріали об'єднуються і видаються у друкованих виданнях та в електронній формі, наприклад, Бюлетень «Екологія Львівщини-2006».

Практично в кожній області (регіоні) України територіальними органами Мінприроди України в регіонах спільно з обласними радами та державними

обласними адміністраціями із залученням громадськості розроблено та затверджено на регіональному рівні програми охорони навколишнього природного середовища в окремому регіоні («Програма охорони навколишнього природного середовища Дніпропетровської області на 2005-2015 роки», «Моніторинг та відтворення природних екосистем Дніпропетровської області», «Програма виходу з екологічної кризи міста Запоріжжя на період 2001-2010 рр.», «Запорізька обласна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» тощо). Кожна така регіональна програма передбачає низку заходів у частині реалізації прав громадян на доступ до екологічної інформації та участі у прийнятті рішень з екологічних проблем.

У Донецькому регіоні територіальним органом Мінприроди України спільно з обласною радою та Державною обласною адміністрацією розроблено «Стратегію інформування населення в сфері екології та управління твердими побутовими відходами в Донецькій області», що на даний час узгоджується в установленому порядку і готується до затвердження депутатами на сесії Донецької обласної ради.

Територіальними органами Мінприроди систематично проводиться робота щодо визначення потенційних підприємств – найбільших забруднювачів довкілля. Матеріали на зазначену тематику постійно публікуються в обласних та районних ЗМІ, транслюються в ефірі обласних радіо та телебаченні; викликають помітний резонанс громадської думки. За допомогою можливостей Оргуських інформаційних центрів через мережу місцевого телебачення та радіомовлення, друкованих обласних та регіональних видань та за електронними списками розсилки зацікавленим підприємствам та організаціям постійно здійснюється оприлюднення інформації про діяльність обласних державних адміністрацій, інших місцевих органів виконавчої влади.

У Вінницькій області з метою поглиблення інформованості громадськості з питань екології на базі Оргуського центру, що діє при Держуправлінні, організовано роботу бібліотеки, яка нараховує понад 20 фільмів та понад 260 примірників довідкової літератури з екологічних питань. Постійними відвідувачами Оргуського центру є низка громадських організацій («Саджавка», «Мальва», «Ойкос», «Відкасок», Вінницький обласний осередок ВЕЛ, «Крокус», організація «ІНТЕР-ЕКО», університет «Україна», екологічна асоціація «Зелений світ Поділля») та представники екологічних інформаційних центрів, створених на базі шкільних та позашкільних навчальних закладів області. Приміщення Оргуського центру, Інтернет, комп'ютер, принтер, мультимедійний проектор та відеокамера безкош-

товно використовуються членами громадських екологічних організацій, еколога-інформаційних центрів, навчальними та позашкільними закладами, об'єднанням екскурсиводів Вінниччини для проведення власних екологічних заходів. Систематично на базі Оргуського центру проводяться конференції, круглі столи, лекції на природоохоронну тематику. У Вінницькій області традиційними стали факультативні заняття для слухачів курсів підвищення кваліфікації на базі Інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. Протягом звітного періоду фахівцями Держуправління було проведено 14 таких занять. У 2007 році фахівцями Держуправління на базі Оргуського інформаційного центру підготовлено 4 презентації, які, разом із презентаціями, створеними у 2006 році, були використані в лекціях перед учнями, студентами та викладачами середніх, спеціальних та вищих навчальних закладів, представниками місцевої влади та органів місцевого самоврядування. Варто особливо згадати про те, що майже на кожній лекції обов'язковим моментом є демонстрація презентації «Використання оснащення та перспективні напрямки роботи центрів екологічної освіти та інформації», яка висвітлює один із аспектів виконання вимог Оргуської конвенції. Така презентація незмінно викликає зацікавленість та готовність до подальшої співпраці у слухачів лекцій та учасників семінарів – активістів екологічних рухів. На веб-сайті Держуправління (<http://www.vineso.gov.ua>) постійно розміщується та оновлюється інформація щодо прав і обов'язків громадян та суб'єктів підприємницької діяльності в галузі охорони довкілля. Серед такої варто згадати інформацію про порядок отримання дозволів (погоджень) і перелік документів дозвільного характеру, що видаються Держуправлінням, та роз'яснення щодо особливо гострої проблеми області – права громадян на загальне користування ставками, що здані в оренду для риборозведення.

У поточному році Держуправління продовжує роботу з удосконалення системи юридичних консультацій для громадян та суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема, шляхом розміщення відповідних публікацій у друкованих ЗМІ, озвучення на радіо, телебаченні, веб-сайтах Держуправління й громадських організацій, налагодження через районні ЗМІ взаємозв'язку з громадянами, які проживають у сільській місцевості. Для представників підприємств та організацій області, що співпрацюють з регулюючими відділами Держуправління, а також для постійних відвідувачів Оргуського інформаційного центру систематично поновлюється інформація на дошці новин та оголошень «ЕКОБЛОКНОТ», що містять огляди змін в екологічному законодавстві, цікаві публікації про стан навколишнього середовища в області, анонси різноманітних екологічних заходів тощо. В такий, зокрема, спосіб реалізується

право громадян на доступ до інформації з питань, що стосуються довкілля у Вінницькій області. Важливою ланкою у складовій налагодження взаємозв'язків та інформування громадськості про стан довкілля продовжують залишатись виїзні прийоми громадян керівництвом Держуправління. Як приклад дієвості такого механізму реалізації прав громадян на чисте довкілля, можна згадати звернення жителів села Радянське Крижопільського району під час виїзного прийому громадян у даному районі, який проводила начальник Держуправління О. Г. Яворська. Завдяки цьому зверненню було зупинено незаконне будівництво екологічно небезпечного об'єкту.

Екологічна освіта сприяє формуванню екологічної свідомості та екологічної культури особливо підростаючого покоління. Освіта, як частина державної політики, визнана одним з найважливіших стратегічних напрямів переходу суспільства до сталого розвитку. У розвиток екологічної освіти в Україні розроблено і затверджено Концепцію екологічної освіти в Україні (затверджена рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України – протокол від 20.12.2001 р. № 13/6-19). Концепція екологічної освіти в Україні складена з урахуванням сучасного стану та перспектив розвитку суспільного знання, спрямована на перебудову змісту освіти і виховання відповідно вимогам часу та основним положенням Національної доктрини розвитку освіти у ХХІ столітті та є елементом концепції гармонійного розвитку держави.

За ініціативи та підтримки Запорізької обласної державної адміністрації та Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Запорізькій області з 1 вересня 2006 року в учбових закладах освіти області введено регіональний навчальний курс “Екологія рідного краю”, який є нагальним освітнім проектом у такому найбільш індустріально розвиненому та техногенно навантаженому регіоні, якою є Запорізька область. За науковим керівництвом освітнього проекту кафедрою екології Запорізького національного університету та Запорізькою обласною державною адміністрацією, відомими вченими, вчителями-новаторами, методистами, екологами-практиками розроблено відповідні учбові програми та підготовлено підручники. Навчальний матеріал розділено на три рівні: “Я тільки один із багатьох подібних” (1-10 класи); “Природа очікує...” (5-9 класи); “Оточуючий світ природи – гарантія мого існування” (10-11 класи). На даний час “Екологію рідного краю” вивчають 154 тис. учнів у 7628 класах 568 загальноосвітніх навчальних закладах Запорізької області.

Велику роль в екологічному вихованні і практичний внесок у поліпшення довкілля відіграють заходи за участю посадових осіб Мінприроди та представників громадських природоохоронних організацій:

- природоохоронні свята: “День довкілля”, “Все-світний день охорони навколишнього природного середовища”, “Міжнародний День Чорного моря”;
- виставки: „Чорнобиль: екологія, людина, здоров'я”, IX Міжнародна виставка-ярмарок “Екологія-2006”, «Барвіста Україна»;
- Всеукраїнський конкурс юних винахідників та раціоналізаторів „Природа – людина-виробництво – екологія”.

На виконання Указу Президента України від 01.04.2005 № 571/2005 „Про Всеукраїнську акцію „Зелений паросток майбутнього”, з 2005 року поспіль, з 9 квітня протягом місяця по всій території України проводиться комплекс заходів із збереження довкілля на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, зокрема благоустрій зелених зон, парків, скверів, створення нових зелених насаджень у кожному населеному пункті, поширення природоохоронних знань. В основі Всеукраїнської акції „Зелений паросток майбутнього” закладено ідею виконання практичних природоохоронних заходів з благоустрою населених пунктів, упорядкування територій парків, скверів, алей, висаджування окремих дерев та кущів, створення нових лісових насаджень (лісів, полезахисних смуг, насаджень у межах водоохоронних зон), упорядкування сміттєзвалищ, розчищення та упорядкування водних джерел, активних заходів державного і громадського контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища, проведення інформаційно-просвітницьких заходів з метою підвищення екологічної свідомості населення (конференції, семінари, круглі столи, фестивалі, екологічні виставки тощо) з одночасним формуванням партнерських стосунків між владою і громадянами у реалізації цих заходів.

У проведенні природоохоронних заходів, присвячених Всеукраїнській акції „Зелений паросток майбутнього” беруть участь працівники центральних та місцевих органів виконавчої влади, урядові органи державного управління, їхні територіальні органи. Мінприроди в рамках природоохоронних заходів Всеукраїнської акції „Зелений паросток майбутнього”, крім безпосередньої їхньої реалізації, активно здійснює функцію ініціативного, координаційного, інформаційного та моніторингового центру.

Національною Академією Наук, Мінприроди, Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах населення від наслідків Чорнобильської катастрофи за підтримки Партії Зелених України 3–6 квітня 2007 року у павільйоні № 23 „Наука” Національного комплексу „Експоцентр України” було проведено 10 Міжнародну виставку-ярмарок „Екологія-2007”. У дні роботи виставки „Екологія-2007” у зазначеному павільйоні Мінприроди було

організовано роботу виїзної Громадської приймальні Міністерства за участю посадових осіб структурних підрозділів центрального апарату, державних управлінь охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі, Рескомприроди АР Крим, урядових органів державного управління та установ у складі Мінприроди.

З метою забезпечення доступу громадськості до інформації щодо гострих екологічних проблем, а також обговорення діяльності Мінприроди в рамках реалізації вимог Оргуської конвенції на території зазначеного павільйону Національного комплексу „Експоцентр України” під час роботи 10 міжнародної виставки „Екологія – 2007” було проведено також низку семінарів із залученням громадськості та учбових закладів, серед яких слід зазначити наступні: „Проблеми екології великих міст”; „Впровадження вимог ратифікованої Верховною Радою України у 1999 році Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища та Протоколу про реєстри викидів та переносу забруднювачів щодо Оргуської конвенції”; „Міжнародно-правові аспекти збереження та використання тваринного світу в Україні” з презентацією відповідних міжнародних нормативно-правових актів; „Моніторинг навколишнього середовища” тощо.

Крім зазначених заходів, Мінприроди реалізовує комплекс екологічних освітньо-просвітницьких заходів. Серед них:

- цикл телепрограм «Екологія очима небайдужих», що транслюються в ефірі Державної телерадіокомпанії «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» і обласних державних теле- та радіокомпаній;
- цикл щоденних радіопрограм «У гармонії з природою» (12 передач у 2006 році), які транслювались в ефірі радіомовлення «Європа FM» на хвилі 107.0 (висвітлення актуальних проблем у сфері охорони навколишнього природного середовища України, сприяння екологічному просвітництву та вихованню громадян, підвищенню екологічної свідомості суспільства);
- прес-конференції, конференції, круглі столи керівництва Мінприроди на основних телеканалах країни («1+1», «Інтер», Перший національний, «5 канал», «СТБ», «Новий канал», «ICTV», «Тоніс», «НТН», «Ера», «24 канал»);
- фільм про діяльність Мінприроди «Майбутнє починається сьогодні»;
- на системній основі інформується громадськість з актуальних питань у сфері навколишнього середовища на сторінках низки всеукраїнських та регіональних друкованих видань («Аргументи

і факти», «Комсомольська правда», «Київський телеграф», «День», «Урядовий кур’єр», «12+», «Житомирщина», «Ехо», журналах «Донбас-інвест»). Значну увагу приділено висвітленню першої Карпатської конференції Сторін Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат.

Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області на системній основі здійснюється інформування громадськості з актуальних питань у сфері охорони довкілля на сторінках обласних видань. Також постійно реалізовується комплекс екологічних освітньо-просвітницьких заходів, у тому числі підготовлено екологічні ролики «Збережемо красу природи для нащадків!» та «Області – чисте повітря», які щоденно транслюються на телебаченні міст Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ та Кривий Ріг, видаються альманахи «Свята справа» й «Екологія та думка», інформаційно-публіцистичний бюлетень «Природна спадщина Дніпропетровщини».

Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища у Львівській області за підтримки обласного Фонду охорони навколишнього природного середовища організовано конкурс «Громадські екологічні ініціативи», учасниками якого є громадські та благодійні організації і фонди екологічного спрямування. За результатами конкурсу забезпечено дофінансування наступних напрямків діяльності: збір, обробка та представлення у поліграфічно опрацьованому вигляді інформації щодо проведення Всеукраїнського конкурсу «До чистих джерел»; збір, обробка інформації та видання книг, інформаційних бюлетнів, довідників екологічного спрямування; створення та розміщення інформаційної продукції; презентація прикладів добрих практик (досвід виконання екологічних проєктів); благоустрій населених пунктів та прибудинкової території бюджетних установ; проведення науково-практичних конференцій, семінарів, конкурсів, фотовиставок тощо.

З метою висвітлення гострих екологічних проблем регіону Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища у Львівській області спільно з Міжнародною благодійною організацією «Екологія-Право-Людина» укладено угоду із Львівським обласним радіо «Незалежність», предметом якої є щотижнева трансляція радіопередачі «Україна екологічна». У радіопередачах найбільш активну участь беруть представники Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина».

Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в Одеській області, крім розміщення на своєму сайті, оприлюднюються на сторінках популярного видання «Причорноморський

екологічний бюлетень” щорічні доповіді про стан навколишнього природного середовища в Одеській області, хід реалізації Регіональної програми поводження з токсичними відходами в Одеській області на 2008-2015 роки тощо.

Веб-сайти територіальних органів Мінприроди:

Державні управління охорони навколишнього природного середовища в областях:

Вінницька	http://www.vstu.edu.ua/vineco/
Закарпатська	http://www.ecores.uzh.ukrtel.net
Харківська	http://www.ecodepart.kharkov.ua
Чернівецька	http://www.ecology.cv.ua
Львівська	http://www.ekology.lviv.ua
Одеська	http://www.ecology.odessa.gov.ua
Запорізька	http://www.zdn.org.ua
Сумська	http://www.eco.sumy.ua
Луганська	http://www.gts.lg.ua
Рівненська	http://www.ecorivne.gov.ua
Миколаївська	http://www.duecomk.gov.ua
Полтавська	http://www.eco-poltava.gov.ua
РК АР Крим	http://www.crimea-portal.gov.ua

На виконання ст. 25 Закону України від 25 червня 1991 року «Про охорону навколишнього природного середовища» Мінприроди забезпечує підготовку та видання щорічної Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні. Після розгляду Верховною Радою України доповідь розміщується в мережі Інтернет, публікується окремим виданням та розсилається органам влади, установам, громадським організаціям.

У відповідності до вимог Оргуської конвенції, річний звіт використання коштів цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів із Державного фонду охорони навколишнього природного середовища щороку публікується Мінприроди у ЗМІ та видається окремим виданням, а матеріали цього річного звіту надсилаються, крім Кабінету Міністрів України, органам виконавчої влади, громадським організаціям, діяльність яких пов'язана з охороною довкілля.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391 підприємства, установи та організації незалежно від їхнього підпорядкування і форм власності, діяльність яких призводить чи може призвести до погіршення стану довкілля, зобов'язані здійснювати екологічний контроль за виробничими процесами та станом промислових зон, збирати,

зберігати та безоплатно надавати дані і/або узагальнену інформацію для її комплексного оброблення суб'єктам державної системи моніторингу довкілля. Згідно цієї ж постанови взаємовідносини суб'єктів державної системи моніторингу (Мінприроди, МНС, МОЗ, Мінагрополітики, Мінжитлокомунгоспу, Держводгоспу, Держкомлігоспу, Держземагентства) ґрунтуються, крім іншого, на безкоштовному інформаційному обміні.

З метою розвитку та удосконалення державної системи моніторингу довкілля в частині забезпечення потреб органів державного управління, місцевого самоврядування та громадськості в оперативній і достовірній інформації про стан довкілля Мінприроди проведено тендер на виконання роботи „Створення першої черги пілотного проекту державної системи моніторингу довкілля”. Виконання цієї роботи має започаткувати процес створення автоматизованих систем спостережень, що забезпечать отримання у режимі реального часу інформації про якість атмосферного повітря. Крім цього, проектом Державної цільової екологічної програми проведення моніторингу стану довкілля заплановано розширення мережі автоматизованих постів спостережень за забрудненням атмосферного повітря в екологічно небезпечних місцях.

На веб-порталі Мінприроди розміщуються національні, регіональні, спеціальні доповіді про стан довкілля, екологічні паспорти регіонів, а також переліки об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища, реєстри місць видалення відходів, об'єктів оброблення та утилізації відходів, об'єктів утворення відходів та інші реєстри, кадастри і посилання на інформаційні ресурси. Крім цього, Державною програмою проведення моніторингу довкілля передбачається розроблення програмно-технічних засобів та організаційних заходів для забезпечення функціонування системи інформування про стан довкілля на основі інформації системи моніторингу.

Існує широкий безперешкодний доступ громадськості безпосередньо до природоохоронного законодавства, директивних документів, міжнародних договорів, конвенцій і угод з питань, що стосуються довкілля, а також проектів нормативних актів, що постійно забезпечується шляхом опублікування документів (або посилань) на веб-порталі Мінприроди.

Забезпечується участь громадськості в процесі підготовки нормативно-правових актів. Так, на базі Оргуського інформаційно-тренінгового центру при Мінприроди обговорено з громадськістю наступні проекти актів Кабінету Міністрів України:

- проект Постанови Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до пунктів 4,6 та 8 Положення

про Міжвідомчу комісію із забезпечення виконання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату”;

- проект Постанови Кабінету Міністрів України „Про внесення змін до Порядку розгляду, схвалення та реалізації проектів, спрямованих на зменшення обсягу антропогенних викидів або збільшення абсорбції парникових газів згідно з Кіотським протоколом до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату”;
- проект Постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку координації заходів щодо виконання зобов'язань України за Рамковою конвенцією Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотським протоколом до неї”;
- проекту Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до Національного плану заходів з реалізації положень Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату”.

Міністерством регулярно публікуються введені в дію нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі, а також щорічно випускається офіційне видання „Перелік пестицидів і агрохімікатів, дозволених для використання в Україні” та інша нормативно-інформаційна продукція.

При отриманні дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря суб'єкти господарювання розміщують у ЗМІ повідомлення про намір отримати дозвіл із зазначенням адреси місцевої держадміністрації, до якої можуть надсилатися зауваження громадських організацій та окремих громадян, що враховуються при видачі дозволу. Це положення Оргуської конвенції про участь громадськості у процесі прийняття рішень закріплено Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 302, а також зареєстрованим у Міністерстві юстиції Наказом Мінприроди від 09.03.2006 № 108 про затвердження Інструкції про загальні вимоги до оформлення документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців.

Мінприроди, за спільною угодою між Держспоживстандартом України, Торгово-промисловою палатою України, Асоціацією споживачів України та Всеукраїнською громадською організацією «Жива планета», координує напрям діяльності органу сертифікації з екологічного маркування, який у 2004 році пройшов акредитацію в Міжнародній незалежній системі сертифікації – System of Independent

Certification, як орган сертифікації товарів та послуг відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO\Guide 65.

У травні 2003 р. на 5-й Всеєвропейській конференції міністрів охорони навколишнього середовища «Довкілля для Європи» був прийнятий і підписаний учасниками протокол про реєстри викидів і перенесення забруднювачів (РВПЗ) у рамках Оргуської конвенції. У Міністерстві питань ратифікації Протоколу про реєстри викидів та перенесення забруднювачів (РВПЗ) є на стадії вивчення.

В Україні застосовується система державної статистичної звітності з трьох основних форм: 2-ТП (вода); 2-ТП (повітря); форма № 1 (токсичні відходи: важкі метали тощо). Вона може бути взята за основу під час реалізації вимог Протоколу про РВПЗ за умови переходу на використання міжнародних класифікаторів хімічних сполук. Територіальними органами Мінприроди України проводяться роботи з ведення регіональних реєстрів об'єктів обробки та утилізації відходів, а також місць видалення відходів та доведення цієї інформації до громадськості. Інформація узагальнюється в Національному центрі поводження з небезпечними відходами Мінприроди України. Передбачено створити єдину базу даних щодо викидів (скидів), у тому числі й електронну, доступну до громадськості, внести зміни в законодавчі і нормативно-правові акти. Передбачено внести зміни у форми статистичної звітності, розробити програмні продукти і створити мережу баз даних. Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, для яких здійснення державної експертизи є обов'язковим, розроблений Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством охорони здоров'я України (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 р. № 554 зі змінами від 14.02.2001 р. № 142). Перелік видів діяльності розширяє екологічно небезпечні види діяльності та об'єкти, що визначені в Додатку 1 пункту 1 статті 6 Оргуської конвенції.

На виконання Рішення, прийнятого під час проведення Другої наради в Алмати 25-27 травня 2005 року на засіданні Комітету Європейської Економічної Комісії ООН з питань дотримання Оргуської конвенції (параграф 3 рішення II/5 b), Мінприроди здійснюються заходи щодо розроблення Стратегії і плану-графіку впровадження положень Оргуської конвенції.

У вересні 2006 року Мінприроди розробило Проект переліку основних заходів, що будуть запропоновані до включення Стратегії і плану впровадження положень Оргуської конвенції. Цей документ доведено до відома громадських організацій України та Комітету Європейської Економічної Комісії ООН з питань дотримання Оргуської конвенції, від яких отримано

ділові рекомендації під час спільного обговорення. Певна затримка у виконанні Рішення II/5 b (параграф 3) Комітету Європейської Економічної Комісії ООН з питань дотримання Оргуської конвенції пояснюється дуже складною суспільно-політичною ситуацією в Україні від другої половини 2005, 2006 років і надалі, пов'язаною з виборами нового складу народних депутатів України до Верховної Ради України, а також наступними змінами складу уряду України, у тому числі керівництва Мінприроди. За такої суспільно-політичної ситуації Мінприроди лише на даний час змогло вирішити питання в уряді України щодо фінансування розроблення Стратегії і плану впровадження положень Оргуської конвенції.

Реалізація цього заходу буде відбуватися після проведення тендерної процедури (запит цінних пропозицій), до якої будуть запрошені юридичні організації екологічного спрямування, що мають досвід роботи у сфері розроблення природоохоронного законодавства. Але, з огляду на суспільно-політичну ситуацію, на даний час відтягується у часі термін проведення тендерної процедури для забезпечення фінансування безпосередніх виконавців та забезпечення консультацій з громадськістю.

Мінприроди постійно розширює і вдосконалює практику зв'язків з громадськістю. Міністерство активно працює над популяризацією Оргуської конвенції серед громадських організацій, окремих громадян, Державних управлінь охорони навколишнього природного середовища в областях, Республіканського комітету з охорони навколишнього природного середовища в АР Крим, Державних екологічних інспекцій в областях, в Києві та Севастополі і, особливо, серед центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Подальше впровадження Оргуської конвенції закріпить правовий механізм реалізації права громадян щодо залучення громадськості до процесу реалізації державної політики, порядку доступу до інформації, що є у володінні органів державної влади та місцевого самоврядування щодо дозволів на природокористування, забруднення довкілля, безпосередніх забруднювачів, вплив на навколишнє середовище об'єктів нового будівництва та експлуатації енергетики, виробництва та обробки металів, переробки мінеральної сировини, хімічної промисловості, стічних вод, переробки та вилучення відходів, видобутку нафти та природного газу, відповідних звітів, реєстрів, кадастрів.

Робота комітету з дотримання Організації Об'єднаних Націй на Женевському озері

Мальовниче Женевське озеро, могутній женеvський фонтан і безліч білих лебедів у самісінькому центрі цього швейцарського містечка, з усіх боків якого височіють гірські хребти Альп. Культурний дух, чистота та бездоганність цього європейського міста пронизує кожну вуличку та будівлю, кожного мешканця та гостя. Неймовірного розміру будівля Організації Об'єднаних Націй «споглядає» на Женевське озеро. Скільки націй, політичних уподобань, скільки мов, культур, інтересів представлено у цій інституції, яку навіть можна назвати «відокремленою багатонаціональною державою»! Спокій та велич цього міста поєднуються з шаленим ритмом ділової частини міста. Напружений графік роботи комітету з дотримання Організації Об'єднаних Націй, розписаний до хвилини, задавав швидкий темп усьому. В динамічній атмосфері відбувався і семінар для представників громадськості, які працюють у сфері захисту довкілля, з питань процедур дотримання Організації Об'єднаних Націй та роботи самого комітету.

Доступ до екологічної інформації, доступ до правосуддя, участь громадськості у прийнятті рішень з питань, які стосуються довкілля – всі ці питання є дуже актуальними та на устах в усього громадянського екологічного руху в Україні. Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» була однією з перших організацій в Україні, яка починала займатися цими питаннями і зараз продовжує активну роботу в даному напрямку. Ми й надалі ініціюємо відповідні судові справи, надаємо консультації громадськості з таких питань, організуємо та проводимо конференції з питань доступу до інформації і до правосуддя з питань довкілля. При цьому наші працівники й самі беруть участь у відповідних тренінгах та конференціях, набираючись нового досвіду і

знань. Про один з таких тренінгів йтиметься далі.

У листопаді 2007 року в штаб-квартирі ООН в Женеві відбувався тренінг на тему: «Процедури дотримання Організації Об'єднаних Націй», організований Європейським екологічним бюро. У тренінгу брали участь 21 учасник з Азербайджану, Албанії, Білорусі, Болгарії, Великобританії, Вірменії, Казахстану, Киргизстану, Кіпру,

Литви, Молдови, Португалії, Росії, Таджикистану, Угорщини, Узбекистану, України, США, Франції, Чехії. Всі вони представляли природоохоронні організації з відповідних держав.

Тренерами на тренінгу виступали представники екологічних організацій з Австрії та України, а також постійний представник ООН в Женеві, який періодично представляє громадськість на засіданнях Оргуського Комітету.

Метою тренінгу було ознайомити учасників із процедурами дотримання Оргуської конвенції, роботою комітету з дотримання Оргуської конвенції, зі справами, з якими працює даний комітет при вирішенні питань дотримання Оргуської конвенції, правилами звернення до комітету з дотримання Оргуської конвенції, з рішеннями, які можуть бути прийняті комітетом при розгляді справи щодо країни, яка є стороною Конвенції, рішеннями, які можуть бути прийняті на Зустрічі сторін Оргуської конвенції щодо країн, які допускають невиконання вимог Оргуської конвенції.

Комітет з дотримання Оргуської конвенції є унікальним органом, до якого може звернутися будь-який представник громадськості (окремий громадянин) у випадку, якщо його права чи інтереси були порушені недотриманням вимог Оргуської конвенції. В міжнародному екологічному праві надання фізичним особам можливості такого звернення до міжнародної інституції є винятковим, і саме тому винятковою є процедура контролю за дотриманням Оргуської конвенції.

Президент МБО «Екологія-Право-Людина» професор Кравченко Світлана Миколаївна є Співголовою Комітету з дотримання Оргуської конвенції та бере участь у роботі комітету при вирішенні справ щодо порушення обов'язків, взятих на себе країнами-учасницями конвенції. Зокрема, щодо забезпечення права громадськості на доступ до екологічної інформації, доступ до правосуддя та

права на участь у прийнятті рішень з питань, що стосуються довкілля.

Учасники тренінгу мали унікальну можливість брати участь у засіданнях Комітету з дотримання Оргуської конвенції при розгляді ними справ проти Великої Британії та Данії. Не можна переоцінити надання можливості учасникам тренінгу побачити на власні очі роботу комітету, те, яким чином приймаються рішення та вирішуються суперечливі питання членами комітету, відчути атмосферу, яка панує.

Корисною та інформативною була частина тренінгу, що передбачала спілкування членів комітету та учасників тренінгу у формі запитань-відповідей. Всі бажаючі представники екологічного руху з різноманітних країн мали можливість отримати відповіді на свої колізійні запитання з перших вуст кваліфікованих та досвідчених спеціалістів.

Важливим було підняття питання про ефективність рішень Комітету з дотримання Оргуської конвенції, так як на практиці зустрічаються випадки невиконання державами його рекомендацій. Зокрема таке ігнорування демонструє і Україна. Мова йде про розгляд порушення Україною екологічних прав громадян під час планування та будівництва каналу Дунай – Чорне море.² 18 лютого 2005 року комітет встановив, що Україною не було дотримано положень Оргуської конвенції і прийнято рекомендації щодо приведення Україною свого

законодавства і практики у відповідність до положень Оргуської конвенції. У зв'язку із відсутністю реальних механізмів та засобів впливу на подальші дії держави-учасниці Конвенції щодо виконання рішень Оргуського комітету такі рішення мають природу політичних рекомендацій.

Крім цього, учасники тренінгу отримали можливість обговорити проблемні питання, які зустрічаються в їхній практичній роботі, при виконанні та дотриманні тими чи іншими державами вимог Оргуської конвенції, при поданні ними звернень до Комітету з дотримання Оргуської конвенції. Представники НУО, які не мають досвіду спілкування з комітетом, отримали цінні знання, і з вагомим багажем поверталися до своїх країн із намірами та з натхненням впроваджувати в життя місію із захисту довкілля, використовуючи цього разу політико-юридичні механізми на міжнародному рівні.

¹ Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, підписана Україною 25.06.1998 року, ратифікована Україною 06.07.1999 року // Закон України № 832-XIV.

² Детальніше див: http://www.epl.org.ua/a_spv_Dunaj_k.htm#orhus

Мар'яна Булгакова,
провідний юрисконсульт ЕПЛ

Тренінг щодо захисту прав людини в Європейському суді з прав людини

Україною підписано та ратифіковано Європейську конвенцію із захисту прав людини та основних свобод, чим гарантовано права і свободи, що передбачені нею. Для забезпечення виконання положень Європейської конвенції функціонує Європейський суд з прав людини, який розглядає справи про порушення державами, що підписали та ратифікували Конвенцію, прав і свобод, гарантованих останньою. Таким чином правозахисники мають додаткові засоби, можливості впливу на стан справ із забезпеченням прав та основних свобод тією чи іншою державою шляхом підготовки та подання звернень в Європейський суд з прав людини після вичерпання усіх національних засобів захисту. Важливим є питанням кваліфікованості юристів, які готують звернення у Європейський суд, оскільки часто від їхнього професіоналізму залежать результати розгляду справи в Євросуді. Власне питанням подання заяв в Європейський суд з прав людини і був присвячений тренінг, який відбувся у Страсбурзі та стосувався захисту прав людини на європейському рівні.

9-15 лютого 2008 року у місті Страсбург (Франція) відбувся тренінг щодо міжнародного захисту прав людини в Європейському суді з прав людини (надалі – ЄСПЛ).

У тренінгу брали участь представники з України, Росії, Молдови та Вірменії. Тренерами були присутні спеціалісти у різних галузях із США, Данії та Росії. Тренінг організовано громадською організацією Росії Центр міжнародного захисту, що має своє представництво у Страсбурзі та подає велику кількість справ для розгляду в Євросуді проти Росії. Центр міжнародного захисту був першою організацією, що готувала справу проти Росії в ЄСПЛ.

Місцем проведення тренінгу обрано Страсбург – столицю Ельзасу, місто, в якому розташовані такі європейські інституції, як Рада Європи, Європейський парламент і, звісно, Європейський суд з прав людини. Стратегічне розташування Страсбургу в центрі Європи, майже на кордоні Франції та Німеччини, на перехресті значних торговельних доріг завжди було визначальним на шляху його історичного розвитку, віді-

грало важливу роль в укладі життя місцевих жителів та забезпечило його унікальність і на сьогоднішній день. За цю територію Ельзасу точилася постійна боротьба між Німеччиною та Францією. В будь-який день жителі міста могли прокинутися із новим законом, який вказував на те, що від сьогоднішнього дня все діловодство та навчання ведеться французькою чи німецькою мовами.

Місто вражає своєю красою. Чудово збережений історичний центр Страсбурга розташований на острові, утвореному рікою Іль, що впадає в Рейн. Острів славиться своїми чисельними історичними пам'ятками, серед яких найвищий готичний костел в Європі (142 м), що будувався більше 300 років. Цей храм Нотр-Дам втілює різні історичні епохи, а своєю величчю нагадує паризький Нотр-Дам. Значна кількість каналів, що пронизують все місто, робить його схожим на Венецію.

Надзвичайно живописною частиною міста є квартал «Маленька Франція», який забудований середньовічними будиночками, відображеними

в каналах ріки. Ця територія міста видається живою казкою. Символом Страсбургу є лелека. Цікавим є той факт, що у 80-их роках 19 століття в місті цього виду птахів майже не залишилося. І з двох пар лелек ученим вдалося зберегти цей вид птахів та розвести їх у великій кількості. Зараз їх у місті зустріти можна досить часто. Питанням природоохоронної діяльності тут завжди приділялася значна увага. На цій темі будувалися політичні передвиборчі кампанії, і відчутно, що охорона

довкілля в місті займає одне із пріоритетних місць.

Під час тренінгу правозахисники з різних країн отримали унікальну можливість поспілкуватися, поділитися досвідом та проблемами, з якими вони зустрічаються у професійному житті. Всіх їх об'єднує спільна справа – захист прав людини.

Під час тренінгу учасники представляли свої есе на тему

звернень в Євросуд, серед яких ті, які стосувалися питання свободи вираження поглядів, в тому числі і в електронних засобах масової інформації в прецедентному праві ЄСПЛ; права на справедливий судовий розгляд; принципів справедливості і неупередженості судового розгляду та ін. Також учасники

представляли свої проекти звернень в Європейський суд, обговорювали їхні сильні та слабкі сторони тощо.

Отримано багато корисних порад щодо підготовки звернень в ЄСПЛ, застосування деяких статей Європейської конвенції (надалі – ЄКПЛ). А саме ті, які стосувалися структурованості звернення в ЄСПЛ, правил опису фактів у заяві, розміру звернення, застосування звітів неурядових організацій при подачі заяви в Євросуд. Специфіка роботи Європейського суду з прав людини полягає в тому, що він не має на меті вирішення справи по суті, а виявляє, чи порушено право, гарантоване Конвенцією, чи відповідають дії держави, взятим на себе зобов'язанням.

Була можливість заслухати запис справи золотовидобувної компанії в Румунії, яка застосувала в процесі своєї роботи небезпечну речовину ціанід. Питанню процедури проведення екологічної експертизи та участі громадськості у прийнятті рішень з питань довкілля, доступу до екологічної інформації приділялася велика увага водночас і юристом, і суддями ЄСПЛ.

Під час тренінгу відбулася зустріч із юристом української

секції ЄСПЛ, який також надав багато корисних порад щодо подання заяв в Євросуд та інформації щодо процедури розгляду справи. Розглядалися питання формування коротких резюме при подачі заяви на розгляд ЄСПЛ, застосування Євросудом принципів черговості та пріоритетності (невідкладності) при визначенні порядку та термінів розгляду справ в ЄСПЛ. Надано інформацію про те, що Україна займає 4-те місце за кількістю справ в ЄСПЛ. Зараз на розгляді 6 тис. справ проти України. Це становить 7% усіх справ ЄСПЛ. Проте перше місце у цьому списку посідає Росія.

Організовано зустріч із членом комітету з правових питань і правової політики Парламентської асамблеї Ради Європи (надалі – ПАРЄ), який підкреслив важливість роботи та звітів неурядових громадських організацій при розгляді справ ПАРЄ.

Під час зустрічі з представниками Комітету Міністрів РЄ, який контролює виконання рішень ЄСПЛ, було також підкреслено необхідність співпраці заявника та його представників, неурядових громадських організацій з Комітетом Міністрів на стадії виконання рішення Європейського суду.

За результатами тренінгу винесено багато корисних знань, отримано цінні поради щодо підготовки заяв для звернення в Європейський суд з прав людини. Є сподівання, що ці знання сприятимуть ефективному захисту прав людини та виконанню місії Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина», яку ми намагаємося втілити в життя в нашій щоденній роботі.

Булгакова Мар'яна,
провідний юрист ЄСПЛ

«Прорив демократії, що базується на участі»¹: реалії та міфи

1-2 березня у Львові відбувся круглий стіл «Доступ до екологічної інформації в Україні: досвід та рекомендації». Організатор заходу – МБО «Екологія-Право-Людина» (ЕПЛ) у співпраці з МО «Артикль 19» (Велика Британія) за підтримки Європейського Союзу та МФ «Міжнародна Медіа Підтримка» (Данія). У роботі круглого столу взяли участь представники екологічних НУО з різних куточків країни, більшість з яких стояла на початках зародження екологічного громадського руху в Україні.

Сучасний стан розвитку суспільства в цілому загострив взаємини людини з природою. Нині людство змушене задуматись про майбутнє існування. Останнім часом людина практично не відчуває себе частиною природи та перетворюється на її ворога. Що буде з нашою цивілізацією та планетою Земля у найближчі десятиліття, якщо не зміниться спосіб мислення, поведінка та моральні цінності? Яким стане цей світ? Чи матиме прийдешнє покоління можливість жити у сприятливому для її здоров'я та добробуту довіччлі? Відповіді на ці питання активно намагаються віднайти більшість з країн із розвиненим громадянським суспільством.

У країнах з розвинутою демократією питання охорони довкілля вже давно стало справою національної ваги, невід'ємною складовою геополітики. Адже, як зазначав академік РАН М. М. Моїсєєв, важливим моментом сьогодення є не тільки проблеми вивчення умов проживання людей на Землі, а також й проблеми суспільної та соціальної організації, створення інституцій, котрі покликані у сукупності протиріч інтересів знаходити узгоджені рішення, які були б покликані уникати деструктивних зіткнень між народами та довіччллями. У країнах, де сформовані засади демократичного розвитку суспільства, знач-

на увага приділяється інформуванню громадян про політику та дії влади стосовно захисту довкілля водночас і на державному, і на місцевому рівнях.

Для України, яка стоїть на шляху розвитку демократичного суспільства, доступ до інформації є також надзвичайно важливим. Побудова розвиненого громадянського суспільства в Україні є неможливою без забезпечення права на інформацію та участь громадськості у прийнятті рішень. Без доступу до інформації громадськість не може знати про можливі ризики та негативний вплив на довкілля, здоров'я та життя людей і, відповідно, не може ефективно взяти участь у прийнятті рішень державними структурами, щоб попередити цей негативний вплив. Будучи молодою державою, Україна нагадує старий чумацький віз, котрий повільно, зі скрипом просувається дорогою розвитку демократії, її основоположних принципів, головним серед яких є забезпечення доступу до інформації. В Україні право вільного доступу до інформації про стан довкілля, а також право на її поширення закріплено у ст. 50 Конституції України. Воно також гарантується Законом України «Про інформацію». Україна є Стороною Європейської конвенції з прав людини², Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень і до-

ступу до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища (Оргуська конвенція) та ще близько 40 інших міжнародних конвенцій та протоколів до них, що стосуються охорони довкілля. Втім, незважаючи на закріплення вищезазначеного права і в міжнародних документах, і в національних нормативно-правових актах, на практиці реалізація права на доступ до інформації в цілому та екологічної зокрема є вкрай незадовільною. Незадовільним є й дотримання Україною норм Оргуської конвенції – «найбільш амбіційного явища екологічної демократії». Незважаючи на те, що спливає 10 рік після підписання Україною Оргуської конвенції, остання так і не стала дієвим інструментом екологічної політики в країні, завданням якого є забезпечення реальної участі громадськості у прийнятті рішень, що стосуються навколишнього середовища.

У вирішенні проблеми забезпечення права вільного доступу до інформації важливу роль відіграють і НУО, як вагомий елемент демократичного суспільства, і органи державної влади та місцевого самоуправління. З метою розгляду низки проблем, що існують в царині доступу громадськості до екологічної інформації, і зібралися у Львові представники екологічних НУО, котрі брали активну участь у зародженні екологічно-

го громадського руху в Україні в кінці 80-х на початку 90-х років минулого століття: МГО «Центр екологічних досліджень» (Роман Бабко), Всеукраїнський екологічний рух «Хортицький форум» (Олександр Багін), ГО «ЕкоПраво-Київ» (Борис Васильківський), Татарбунарська РГЕО «Відродження» (Ірина Вихристюк), Миколаївський клуб сприяння сталому розвитку та побудові громадянського суспільства «Спільні дії» (Антоніна Галкіна), ВЕГО «Мама-86» (Анна Голубовська-Онісімова), Регіональна Чорноморська мережа НУО (Олег Деркач), Хмельницька обласна організація «Українське товариство охорони природи» (Юрій Резніков), Чорноморське регіональне відділення Української екологічної АН (Олег Рубель), УЕА «Зелений Світ» (Сергій Федоринчик), Молодіжний екологічний центр ім. В. І. Вернадського (Тетяна Чорна) та інші.

Метою зібрання було проведення аналізу проблем у галузі доступу до екологічної інформації та вироблення дієвих шляхів їхнього подолання, які б сприяли укріпленню зв'язків між між-

народними та національними неурядовими організаціями, посиленню співпраці НУО та обміну позитивним досвідом у сфері реалізації та захисту права на екологічну інформацію, вироблення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства та практики з метою покращення доступу до екологічної інформації, посилення дієвої ролі органів влади у розвитку свободи інформації в державі та застосування правових механізмів у сфері доступу до екологічної інформації та участі громадськості у процесі прийняття рішень.

Зібрання відкрили Співголова Комітету з дотримання Оргуської конвенції та президент ЕПЛ професор Світлана Кравченко, координатор Європейської програми МО «Артикль 19» Ануш Бегоян та голова БЕР адвокат Дмитро Скрильніков, заклавши гарний старт для плідної праці. Одразу після відкриття круглого столу учасники приступили до роботи, яка проходила за наступними тематичними блоками:

- Поняття та принципи свободи інформації.
- Принципи законодавства щодо свободи інформації як

невід'ємна частина міжнародних стандартів.

- Обмеження в доступі до інформації.
- Міжнародне право та інструменти на захисті права на інформацію. Досвід Комітету з дотримання Оргуської конвенції.
- Доступ до інформації.
- Принципи участі громадськості в процесі прийняття рішень.
- Принципи доступу до правосуддя.

У контексті зазначених тематичних блоків учасники зібрання разом з модераторами Світлою Кравченко, Дмитром Скрильніковим та Ануш Бегоян окреслили свої очікування від спільної роботи. Серед очікувань учасників відзначимо такі:

- обмін досвідом, інформацією та отримання нових знань;
- спільний пошук дієвих інструментів, способів для покращення доступу до інформації;
- пошук системи тиску на владу, способів ефективного донесення інформації до громадськості;
- розробка кампанії щодо вилучення інформації в органів державної влади;

- пошук нових реальних механізмів реалізації права на інформацію, механізмів використання інформації, способів найбільш ефективного поширення інформації;
- аналіз діяльності чи бездіяльності обласних оргуських центрів;
- аналіз механізмів доступу до інформації;
- огляд проблем, які були і які є у сфері доступу до інформації, та пошук способів їхнього вирішення;
- пошук балансу інтересів забруднювачів та громадськості;
- аналіз критеріїв достовірності інформації;
- конфіденційна інформація – формування своєї позиції та розуміння.

Круглий стіл складався з презентацій модераторів щодо принципів законодавства про свободу інформації як невід'ємну частину міжнародних стандартів, Оргуської конвенції в цілому та її трьох основних стовпів зокрема, а також критичного огляду національного законодавства із зазначених проблем. Потім йшли обговорення презентацій, прикладів з досвіду роботи Комітету з дотримання Оргуської конвенції та рольові ігри, під час яких точилася жвава дискусія та обмін досвідом. Під час дискусій було виявлено низку пріоритетних проблем, які варто було розглянути та спробувати знайти шляхи їхнього розв'язання. Серед них можна назвати:

- визначення частини дозвільної інформації, яка повинна надаватись за запитом;
- відсутність системи поточно-го інформування;
- відсутність системи збору інформації та переліків виду інформації;

- відсутність системи верифікації інформації;
- наявність маніпуляцій інформацією;
- наявність значної кількості необґрунтованих відмов у доступі до інформації;
- невиконання існуючих норм у забезпеченні права доступу до інформації;
- фальсифікація громадських слухань та відсутність прав регулювання;
- відсутність інформації на ранніх стадіях прийняття рішень;
- підвищення кваліфікації чиновників та суддів та неготовність до цього громадськості.

Дискусія також підтвердила наявність низки бар'єрів у реалізації третього стовпа Оргуської конвенції – доступу до правосуддя, недостатньо широке право НУО та громадян на звернення до суду. Так, практично весь досвід з доступу до правосуддя у Львівській області вмістився на 80 сторінках посібника «Доступ до правосуддя», підготовленого ЕПЛ. Окрема презентація була присвячена процесуальним питанням доступу до правосуддя у сфері охорони довкілля (Ярина Остапик).

Слід відзначити і презентацію Мар'яни Булгакової «Доступ до адміністративного судочинства у справах про відмову у наданні інформації». Автор презентації зосередила свою увагу на аналізі запровадження адміністративного судочинства в Україні, суб'єктах владних повноважень, наділених владними управлінськими функціями, додаткових гарантіях, передбачених КАСУ, відповідальності за відмову у наданні інформації, а також здійснила ретроспективний огляд досить гучних справ ЕПЛ проти Рахункової палати та

Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

Круглий стіл пройшов успішно та отримав високу оцінку учасників зібрання. Серед результатів зустрічі наведемо наступні:

- ідентифікація проблем у реалізації права на доступ до екологічної інформації в Україні; окреслення напрямків подолання численних порушень прав людини на безпечне довкілля в Україні;
- обмін думками стосовно вироблення інструментів та способів подолання існуючих проблем та труднощів у доступі до екологічної інформації в цілому та шляхів покращення застосування Оргуської конвенції зокрема;
- збагачення позитивним досвідом у сфері реалізації та захисту права на екологічну інформацію;
- укріплення зв'язків між міжнародними та національними НУО, визначення напрямків подальшої співпраці між національними НУО, а також між НУО та органами державної влади і місцевого самоврядування.

Збагачені позитивним досвідом колег, заряджені зеленою енергією, учасники роз'їхались у різні куточки країни, щоби продовжувати спільну працю – боротьбу проти порушення права людини на безпечне довкілля, що починається з простого доступу громадян до екологічної інформації.

¹ http://www.sukraine.kharkov.ua/eco_pravo_con.html

² http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=7731472&cat_id=7731351

Олена Кравченко,
редактор ЕПЛ

Санітарно-захисна зона – складова права на безпечне для життя та здоров'я довкілля

Адам Володимир,
помічник юриста ЕПЛ

Серед численних екологічних проблем, що є найбільш розповсюдженими в Україні, є проблеми, пов'язані з санітарно-захисними зонами. Найпоширеніша з них – це проживання осіб в санітарно-захисних зонах, що сприяє активному погіршенню санітарно-гігієнічних умов життєдіяльності, порушує право осіб на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

1. Санітарно-захисна зона – це функціональна територія між промисловим підприємством або іншим виробничим об'єктом, що є джерелом надходження шкідливих чинників в навколишнє середовище, і найближчою житловою забудовою (чи прирівняними до неї об'єктами), яка створюється для зменшення залишкового впливу цих факторів до рівня гігієнічних нормативів з метою захисту населення від їхнього несприятливого впливу¹. Промислові, сільськогосподарські та інші об'єкти, що є джерелами забруднення навколишнього середовища хімічними, фізичними та біологічними факторами, при неможливості створення безвідходних технологій повинні відокремлюватись від житлової забудови санітарно-захисними зонами.

2. Метою створення санітарно-захисної зони є відокремлення джерел виділення шкідливих речовин, запахів, підвищених рівнів шуму, вібрації, ультразвукових і електромагнітних хвиль, електронних полів, іонізуючих випромінювань від території житлової забудови.

3. У межах санітарно-захисних зон забороняється будівництво житлових об'єктів, об'єктів соціальної інфраструктури та інших об'єктів, пов'язаних з постійним перебуванням людей (ст. 114 Земельного кодексу України). Зокрема, не можна допускати розміщення житлових будинків з придомовими територіями, гуртожитків, готелів, будинків для приїжджих, аварійних селищ; дитячих дошкільних

закладів, загальноосвітніх шкіл, лікувально-профілактичних та оздоровчих установ загального та спеціального призначення зі стаціонарами, наркологічних диспансерів; спортивних споруд, садів, парків, садівницьких товариств; охоронних зон джерел водопостачання, водозабірних споруд та споруд водопровідної розподільної мережі. Не допускається використання для вирощування сільськогосподарських культур, пасовищ для худоби земель санітарно-захисної зони підприємств, що забруднюють навколишнє середовище високотоксичними речовинами та речовинами, що мають віддалену дію (солі важких металів, канцерогенні речовини, діоксини, радіоактивні речовини та ін.).

4. Можливість сільськогосподарського використання земель санітарно-захисних зон, що не забруднюються вище переліченими речовинами, необхідно визначати за погодженням з територіальними органами Міністерства аграрної політики і Міністерства охорони здоров'я України.

5. Серед основних вимог до організації санітарно-захисної зони слід відзначити наступні:

- Проект організації санітарно-захисної зони розробляється в комплексі з проектом будівництва (реконструкції) підприємства з першочерговою реалізацією заходів, передбачених у санітарно-захисній зоні. Мається на увазі заходи з проведенням відповідних робіт з організації санітарно-захисної зони.

- Територія санітарно-захисної зони повинна бути розпланованою та упорядкованою. Мінімальна площа озеленення санітарно-захисної зони в залежності від ширини зони повинна складати: до 300 м – 60 %, від 300 до 1000 м – 50 %, понад 1000 м – 40 %.
- З боку сельбищної території необхідно передбачати смугу дерево-чагарникових насаджень шириною не менше 50 м, а при ширині зони до 100 м – не менше 20 м.
- Проект організації санітарно-захисної зони затверджується Головним санітарним лікарем України після проведення низки експертиз, серед яких головне місце займає державна екологічна експертиза.

6. Розмір санітарно-захисної зони встановлюється відповідно до класу суспільної небезпеки підприємства, способу здійснення діяльності. Існує п'ять таких класів небезпеки, які встановлюють санітарно-захисні зони в розмірі від 3000 м до 50 м залежно від суспільної небезпеки діяльності підприємства. Без проекту організації санітарно-захисної зони діяльність підприємства є неможливою. Але, незважаючи на чітко встановлені правові механізми, виникають проблеми із застосуванням законодавства, оскільки основною проблемою є розміщення в межах санітарно-захисної зони земельних ділянок житлової забудови, присадибних земельних ділянок, садів та городів, на яких проводиться сільськогосподарська діяльність.

7. Житло в межах санітарно-захисної зони. Розташування житлового будинку в межах санітарно-захисної зони в першу чергу завдає шкоди життю та здоров'ю людей, котрі проживають у ньому. Внаслідок розміщення в санітарно-захисній зоні будинок позбавляється категорії «житловий» та такий, що відповідає санітарним вимогам. Оскільки вимоги санітарних норм забороняють розміщення жилих будинків, тобто будинків, призначених для постійного проживання людей, в санітарно-захисній зоні будинок не може вважатись житловим, тобто таким, що призначений для проживання людей.

8. Які права має особа, що проживає в межах санітарно-захисної зони? Фізична особа має право вимагати усунення небезпеки, створеної внаслідок підприємницької та іншої діяльності, яка загрожує життю та здоров'ю (ст. 282 Цивільного кодексу України). Тому власник земельної ділянки, житлового будинку, інших будівель має право на компенсацію у зв'язку із зниженням цінності об'єктів у результаті діяльності, що призвела до зниження рівня екологічної, шумової захищеності території, погіршення природних властивостей землі (ст. 394 Цивільного кодексу України). Крім того, завдана неправомірною бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної особи, а також шкода, завдана

майну фізичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала (ст. 1166 Цивільного кодексу України). Відповідно до ст. 1163 Цивільного кодексу України, «фізична особа, здоров'ю якої загрожує небезпека, має право вимагати її усунення від того, хто її створює». Одним із способів захисту цивільних прав та інтересів є відновлення становища, яке існувало до порушення (ст. 16 Цивільного кодексу України).

Єдиним способом захисту прав на безпечне для життя та здоров'я довкілля, усунення небезпеки, яка загрожує особам, проживаючим в санітарно-захисній зоні, та відшкодування заподіяної шкоди є відновлення становища, яке існувало до порушення права шляхом надання житла, яке відповідає санітарним та технічним вимогам. Надання житла для відселення із санітарно-захисної зони відповідає вимогам житлового законодавства. Так, згідно ст. 34 Житлового кодексу України, потребуєчими поліпшення житлових умов визнаються громадяни, які проживають у приміщенні, що не відповідає встановленим санітарним і технічним вимогам. Якщо внаслідок порушення встановлених меж та режиму санітарно-захисних зон виникає необхідність у відселенні жителів, виведенні з цих зон об'єктів соціального призначення або здійсненні інших заходів, підприємства, установи, організації та громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування повинні вирішувати питання про фінансування необхідних робіт і заходів та строки їхньої реалізації (ст. 24 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»).

9. Яка діяльність є дозволеною в межах санітарно-захисної зони? При укладенні такого договору не порушується право власності на земельну ділянку відселеної особи, а підприємство матиме можливість організації санітарно-захисної зони. Тим більше, що право власності на земельну ділянку в межах санітарно-захисної зони надає можливість здійснювати іншу діяльність, яка дозволена законодавством, і, зокрема, п. 5.12. Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів, який вказує, що у санітарно-захисній зоні допускається розташовувати пожежні депо, лазні, пральні, гаражі, склади (крім громадських та спеціалізованих продовольчих), будівлі управлінь, конструкторських бюро, учбових закладів, виробничо-технічні училища без гуртожитків, магазини, підприємства громадського харчування, поліклініки, науково-дослідні лабораторії, пов'язані з обслуговуванням даного та прилеглих підприємств.

¹ Інструкція «Про загальні вимоги до оформлення документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів, для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців», затверджена Міністерством охорони навколишнього природного середовища України від 09.03.2006 за № 108.

Незаконна торгівля ранньоквітучими рослинами в Україні

Про прихід весни сповіщають нам ранньоквітучі рослини, які з'являються з першими лагідними проміннями сонця, із запахом мокрої кори та талого снігу. Ростуть вони в лісах, на галявинах, милуючи людське око та спокушаючи зірвати їх. Більшість рідкісних весняних квітів, що занесені до Червоної книги України, зникають через бездумне жорстоке винищення їх людиною. У першу чергу від такої поведінки людини потерпають підсніжник білосніжний, складчастий, шафран Гейфелів, цикламен Кузнецова, білоцвіт весняний, сон чорніючий, конвалія звичайна тощо.

Які з ранньоквітучих квітів у Львівській області занесені до Червоної книги України?

На території Львівської області з ранньоквітучих дикорослих рослини, занесених до Червоної книги України, росте підсніжник білосніжний (звичайний), білоцвіт весняний, шафран (крокус) Гейфелів, цибуля ведмежа (черемша), рябчик шаховий (великий).

Чи дозволено вилучення рослин, що занесені до Червоної книги України з навколишнього природного середовища?

У порядку загального використання природних рослинних ресурсів громадяни можуть збирати лікарську і технічну сировину, квіти, ягоди, плоди, гриби та інші харчові продукти для задоволення власних потреб, а також використовувати ці ресурси в рекреаційних, оздоровчих, культурно-освітніх та виховних цілях.

Торгівля лікарськими і декоративними видами рослин та їхніми частинами (корені, стебла, плоди тощо), зібраними в порядку загального використання природних рослинних ресурсів, забороняється. (Ст. 9 Закону України «Про рослинний світ»).

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється за дозволом юридичними або фізичними особами для задоволення їхніх виробничих та наукових потреб, а також з метою отримання прибутку від реалізації цих ресурсів або продуктів їхньої переробки. Реалізація лікарської та технічної сировини дикорослих рослин юридичними або фізичними особами, які не мають дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів, забороняється.

Не потребують дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів власники земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, крім тих, що занесені до Червоної книги України та Зеленої книги України. (Ст.10 Закону України «Про рослинний світ»).

Відповідальність за порушення законодавства про рослини, що перебувають під охороною Червоної книги України

Відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ несуть особи, винні у:

- самовільному спеціальному використанні природних рослинних ресурсів;
- порушенні правил загального використання природних рослинних ресурсів;
- протиправному знищенні або пошкодженні об'єктів рослинного світу;
- порушенні вимог охорони умов місцезростання об'єктів рослинного світу;
- самовільному проведенні інтродукції та акліматизації дикорослих видів рослин;
- реалізації лікарської та технічної сировини дикорослих рослин, зібраної без дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів;
- закупівлі лікарської та технічної сировини дикорослих рослин у юридичних або фізичних осіб, які не мають дозволу на їхнє спеціальне використання;
- порушенні правил вивезення за межі України і ввезення на її територію об'єктів рослинного світу.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 16 березня 1999 року № 398 за знищення однієї квітки підсніжника білосніжного, білоцвіту весняного нараховується компенсація в сумі 9 гривень, шафрана Гейфеля, рябчика шахового та цибулі ведмежої – 12 гривень. Крім того, порушники будуть притягуватись до адміністративної відповідальності за ст. 88-1 та ст. 90 Кодексу України Про адміністративні правопорушення (до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Чи знаєте ви?

Первоцвіт¹

Ця рослина в пошані у багатьох народів, і у кожного про неї своя легенда.

За давньонімецькими сагами первоцвіт – ключі богині весни Фреї. За допомогою цих ключів чарівна богиня, прикрашена намистом із різнокольорової веселки, відмикає справжнє тепло після довгої зими. Куди ця веселка впаде, там і з'являються золоті ключі, а з них утворюються квіти весни – первоцвіт.

Датська народна легенда стверджує, що начебто в примулу весняну перетворена сама казкова принцеса ельфів. У ній говориться, що одного разу духи відпустили дівчину на землю, а вона покохала там парубка, забувши про свою рідню. Кінець був сумний. Духи покарали їх: перетворили принцесу в первоцвіт, а нареченого в анемон, який цвіте тоді ж, коли і первоцвіт.

Древні греки вважали, що первоцвіт здатний зціляти від усіх хвороб і називали його «квіткою дванадцяти богів».

На Русі первоцвіт любовно називали баранчиками. Був навіть такий звичай: кидати зірвані баранчики під ноги і топтати – на довголіття. У англійців первоцвіт – улюблена квітка. Його вирощують у садах і на городах, беруть з собою в мандрівки, дарують коханим. На честь первоцвіту влаштовують свята і гуляння. Багато поетів присвятили йому натхненні рядки. За англійськими переказами, в примулах весняних ховаються гноми, і, якщо весною вийти на галявину, то можна почути, як із квітів доноситься хор ніжних голосів.

Не змінилося ставлення до первоцвіту і в наші дні. Це лікарська рослина. При виснаженні, малокрів'ї дуже корисні салати із молодих листків первоцвіту. Всього один листок примули забезпечує денну потребу нашого організму у вітаміні С. У Голландії та Великобританії первоцвіт розводять як салатну зелень.

Конвалія²

За давніми легендами тендітні квіточки конвалії – це сльози дівчини, яка чекає на нареченого з далекого

походу, це й мініатюрні ліхтарики лісових гномів, це й перлини сріблястого щасливого сміху Мавки.

Багато народів шанують цю рослину як символ весни. А в Англії із покоління в покоління передавалась легенда про те, що конвалія росте в лісі в тому місці, де казковий Леонард переміг дракона. Їхні чисті дзвіночки видзвонюють переможний гімн.

Ще одна легенда розповідає про те, що конвалії вирости із сліз водяної царівни Волхови, яка палко покохала відважного Садко. Довідавшись про його “зраду”, про гаряче кохання Садко до Любави, вийшла Волхова на берег, щоб в останній раз послухати чудової пісні свого коханого. Але дарма вона його шукала на березі; довго блукала Волхова по луках, болотах і лісах, прислухаючись до звуків ночі. І ось серед струнких беріз вона помітила два силуети в місячному сяйві. Він! А поруч з ним Любава. Стримала горда красуня душевний крик, відвернулася й пригнічена горем пішла, щоб навіки заховатися в своєму холодному царстві. І лише місяць бачив, як сльози градом котилися з її чарівних синіх очей і перламутрами падали в шовкову траву, перетворюючись в білі конвалії – красу кохання і біль чистого, ніжного, гарячого дівочого серця.

Влітку у конвалії з’являються гіркі на смак, яскраво-червоні плоди. Ще за однією легендою конвалія так гірко оплакувала швидкоплинну весну, що кров виступила із “серця” і підфарбувала зелені сльози в червоний колір.

Та, напевно, в найбільшій повазі конвалія у Франції. Перша неділя травня щорічно відзначається фран-

цузами як свято конвалії. Конваліями прикрашають житло та одяг. Обмін букетами конвалії між молодими людьми під час танцю вважався зарученням молодят. Відмовитися від букету означало відмовитися від дружби, а кинути конвалію під ноги означало виразити зневагу.

Конвалія була улюбленою квіткою багатьох визначних людей: Софії Ковалевської і Олександра Купріна, Лесі Українки і Карла Брюллова, Дмитра Менделєєва і Петра Чайковського.

За допомогою кореневища конвалії, відомого під назвою “Соломонова печатка” в середньовіччя намагалися знайти зариті скарби. В середині XVI століття конвалію ввели в культуру. Відомі сорти конвалії з рожевими махровими квітами, а також із строка-тими листками.

Багатьом, напевно, доводилось спостерігати, що в густих заростях конвалії інколи небагато квітів. Це пояснюється тим, що квітконоси з’являються з перервами в 2-3 роки, а перше зацвітання не раніше 7-го року життя.

Ягоди конвалії, як і вся рослина, отруйні, проте птахи охоче їх клюють, а в плямистих оленів – це улюблений корм.

**Підготували
Володимир Адам,
Олена Кравченко**

¹ Веб-сторінка PODIL.COM. «Світ рослин». Див. детальніше: <http://podil.com/nature/plants/plants18.htm>
² Там само.

Від лану – до столу

Катерина Малькова,
генеральний менеджер Асоціації
біовиробництва «БІОЛан Україна»

Чи може бути впевнений споживач у тому, чим він харчується та чи можна відслідкувати, які продукти харчування потрапляють нам на стіл? Чи може бути впевнений фермер у тому, що його продукція дійсно знайде свого кінцевого споживача, а не стане кормом? Навряд чи хтось зможе дати однозначну відповідь на ці запитання. Проте автор статті спробує дати відповідь на них, а також окреслить шляхи вирішення проблеми.

В Україні якість харчових продуктів регулюється «Медико-біологічними вимогами до якості і безпеки харчових продуктів», які були розроблені і затверджені ще в 1989 році, а також Законом України «Про безпеку і якість продуктів харчування» (надалі – Закон). Згідно із Законом, Міністерство охорони здоров'я України повинно було розробити нові стандарти та вимоги до якості продуктів. Однак на даний час їх не існує, і ми все ще користуємось вимогами 1989 року. Звісно, даний нормативний акт не містить той перелік пестицидів та не враховує засоби захисту рослин, що використовуються в сільському господарстві зараз. Крім того, в процесі вступу до Світової організації торгівлі в Україні була скасована обов'язкова сертифікація імпортованих продуктів харчування та звужено перелік обов'язкової сертифікації вітчизняних продуктів харчування.

Начальник Науково-дослідного центру випробування продукції при Держспоживстандарті Володимир Семенович заявляє, що вибіркові дослідження наукового центру при Держспоживстандарті показали, що багато продуктів не відповідають стандартам якості, а деякі несуть загрозу здоров'ю громадян. Як приклад, В.Семенович навів факти підвищеного вмісту фосфороорганічних пестицидів і нітратів у винограді походженням з Туреччини та Італії, а також у зелені, що імпортується з Польщі, Грузії, Туреччини, Латвії та інших країн. Отже, Україна потребує оновлення законодавства та підвищення вимог до якості харчових продуктів водночас

і імпортованого, і вітчизняного виробництва. Але чи можемо ми щось змінити?

Останнім часом і виробники, і споживачі значно більше уваги приділяють «екологічно чистій» продукції. Один із способів виробництва екологічно чистої продукції, що набуває все більшої популярності в світі, – органічне землеробство. Найпростіше визначення йому дала в 1980 році дослідницька група відповідного Департаменту сільського господарства США (USDA): «Органічне землеробство – це система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин».

Перший органічний рух виник у Великобританії в 40-х роках позаминулого століття. Тоді ж вперше було використано термін «органічний» у науковій праці Єви Бальфур «Жива земля», де порівнювалися органічні і традиційні методи господарства. З середини XIX століття по-

чався активний розвиток цього руху, і було засновано низку громадських організацій для контролю за виробниками продуктів харчування. Одна з найбільших організацій та найвагоміших в світі – Міжнародна Федерація Органічного Руху (IFOAM), заснована в 1972 році, яка зараз об'єднує організації із 108 країн світу.

На сьогодні в світі під органічним виробництвом зайнято 28 млн. га. Основні засади, на яких ґрунтується органічне виробництво, – це відмова від використання мінеральних добрив синтетичного походження, стимуляторів росту і генетично модифікованих організмів та продуктів їхньої життєдіяльності; використання натуральних засобів та методів боротьби із шкідниками і хворобами рослин. Також недопустимо використання антибіотиків для профілактики захворювань і гормональних препаратів для стимулювання росту тощо. А, отже, в процесі органічного виробництва отримуємо корисний для здоров'я натуральний продукт з чудовими смаковими якостями. Адже вчені дослідили, що в середньому органічна їжа в порівнянні з традиційною містить більше вітаміну С й необхідних мінералів, таких як кальцій, магній, залізо, хром, а також на 10-15% більше фенольних сполук та антиоксидантів, що протидіють ракові. Органічне молоко, наприклад, багатше жирними кислотами омега-3, вітаміном Е і вітаміном А (бета-каротином).

Загалом органічне сільське господарство підтримує більше живої природи на сільськогосподарських землях, ніж неорганічне. Британський уряд заявив, що воно краще для живої природи, спричиняє менше забруднення від аерозолів, створює менше двоокису вуглецю – основного газу, що викликає глобальне потепління, і утворює менше небезпечних відходів.

Багато хто з нас починає хвилюватися з приводу глобального потепління. В результаті ми могли б припинити користуватися аерозолями й почати ходити пішки до місцевого магазину. А що ж стосовно харчів, які ми їмо? Чи збільшує їжа, що лежить у нашій тарілці, кількість парникових газів у повітрі?

1. Зміна клімату й сільське господарство

Сільське господарство – головне джерело викидів таких газів, як двоокис вуглецю, закис азоту й метан, які спричиняють глобальне потепління. Проте, тип сільського господарства тут грає дуже велику роль, і органічне сільське господарство дає реальну вигоду в плані скорочення викидів. За даними одного з останніх досліджень, проведеного британським урядом, органічні ферми споживають на 50% менше енергії, ніж неорганічні для виробництва такої самої

кількості продовольства. А менша кількість енергії означає меншу кількість парникових газів.

2. Шлях природи

Органічні фермери працюють із природою. Древа, огорожі, широкі необроблені краї полів важливі для органічних ферм. Вони є середовищами перебування природних хижаків, таких як жуки, павуки й птахи, що знищують шкідників. Кількість птахів, що живуть на сільськогосподарських землях, після впровадження пестицидів у сільськогосподарську практику скоротилося на 95%. Органічне сільське господарство – реальна альтернатива, і купівля органічного продовольства підтримує життя в сільській місцевості.

3. Добрива

На відміну від органічних ферм, більшість ферм застосовують штучні добрива. Вони сприяють глобальному потеплінню в декількох аспектах. Виробництво добрив дуже енергоємне, і, як сировина, використовуються викопні види палива (головним чином – метан). Це призводить до високого рівня викидів двоокису вуглецю й закису азоту. Добрива придушують ґрунтові мікроорганізми, які фактично допомагають протидіяти виділенню метану в атмосферу. Органічне сільське господарство активно стимулює ґрунтові мікроорганізми, що скорочує викиди.

4. Ґрунт

У ґрунті накопичується вуглець. Чим більше його у ґрунті, тим менше в атмосфері двоокису вуглецю, який сприяє глобальному потеплінню. Погане землевпорядження призводить до викиду двоокису вуглецю в атмосферу з ґрунту. Органічні фермери вносять у ґрунт органічні речовини. Це збільшує вміст вуглецю в ґрунті й скорочує викиди двоокису вуглецю.

А які ж переваги може дати органічна продукція кінцевому споживачу?

1. Кращий смак

Багато хто купує органічну їжу тому, що вважає, що вона краще на смак, ніж неорганічна. Це може бути викликано тим, що органічні фрукти й овочі звичайно ростуть повільніше й містять менше води, що може сприяти повнішому смаку, який деякі відчують. Проведені опитування показують, що для більшості опитаних якість і смак їжі важливіші, ніж низькі ціни.

2. Це – здорова їжа

У середньому органічна їжа містить більше вітаміну С та необхідних мінералів, таких як кальцій, магній, залізо й хром, а також антиоксидантів, що протидіють ракові. Органічне молоко, звичайно, багатше жирними кислотами омега-3, омега-6, вітаміном Е, вітаміном А (бета-каротином) і деякими іншими антиоксидантами, ніж неорганічне.

3. Відсутність шкідливих добавок

У наші дні, здається, щоб зрозуміти деякі етикетки на харчових продуктах, потрібно мати вчений ступінь із хімії. Установлено, що деякі номери Е та інші добавки шкодять здоров'ю. Хочете їх уникнути? За органічними нормами вони заборонені. В органічній їжі дозволені тільки 32 з 290 харчових добавок, схвалених для використання в ЄС. Серед заборонених добавок – гідрогенізований жир, аспартам (штучний замінник цукру) і глутамат натрію, які пов'язують із шкідливим впливом на здоров'я.

4. Уникаємо пестицидів

Найкращий спосіб зменшити споживання потенційно шкідливих пестицидів – споживати органічно вирощену їжу, у якій їхнього використання уникають. У неорганічному землеробстві може регулярно використовуватися 331 пестицид, і в традиційних продуктах часто знаходять їхні залишки. За даними урядового Комітету Великобританії із залишків пестицидів, понад 40% всіх неорганічних фруктів, овочів та хліба, перевірених у 2005 році, містили пестициди. Результати стосовно конкретних видів фруктів та овочів були ще набагато гіршими. Наприклад, хімікати були виявлені у всіх перевірених апельсинах 100%, 90% хліба, 72% винограду й 95% груш. Понад 86 відсотків людей кажуть, що не хочуть, щоб у їхній їжі були залишки пестицидів. Аналізи показують, що в одному з кожних чотирьох продуктів харчування, які ви купуєте, є сліди пестицидів. 150 із широко застосовуваних пестицидів можуть спричиняти рак. Деякі пестициди не вимиваються.

5. Без генетичної модифікації

Генетично модифіковані (надалі – ГМ) культури та інгредієнти за органічними нормами заборонені. Понад мільйон тонн ГМ культур у світі імпортується як корм для неорганічної худоби, що дає багато, якщо не більшість, неорганічної свинини, бекону, молочного сиру та інших молочних продуктів, що продаються у наших супермаркетах.

Основні країни, які вирощують ГМ культури, – США, Канада й Аргентина. Якщо ГМ пилок випустити в навколишнє середовище, то у випадку виникнення проблем зібрати його назад ніяк не можна. Не можна й запобігти забрудненню ним інших культур. Органічні продукти та органічне землеробство забороняють вирощування ГМ культур та використання ГМ продуктів, у тому числі як корму для худоби.

6. Не використовуються антибіотики

Антибіотичні добавки, що регулярно вносяться в корм тварин для прискорення їхнього росту, пов'язані зі стійкістю людських бактерій до таких самих або споріднених антибіотиків. Стандарти органічного виробництва забороняють регулярне використання антибіотиків.

7. Краще для живої природи й навколишнього середовища

Загалом органічне сільське господарство краще для живої природи, спричиняє менше забруднення від аерозолів, створює менше двоокису вуглецю – основного газу, що викликає глобальне потепління, а також утворює менше небезпечних відходів.

8. Високі стандарти – в результаті преміум-продукт

Органічні продукти надходять з перевірених джерел. Усі органічні ферми, переробні підприємства й продовольчі компанії інспектуються мінімум раз на рік. Стандарти на органічне продовольство закладені в європейському законодавстві.

Наразі Асоціація «БІОЛан Україна» – одна з організацій, що провадить активну роботу в напрямку розвитку органічного виробництва в Україні. Зараз Асоціація налічує більше 30 сертифікованих фермерських господарств, загальна площа яких становить 4500 га. Асоціацією були розроблені Стандарти органічного виробництва для використання в Україні. Вони пройшли позитивну експертизу в швейцарському дослідному Інституті органічного виробництва і повністю відповідають постанові Раді ЄС № 2092/91 та Стандартам Міжнародної Федерації органічного Руху ІФОАМ. Також Асоціацією ведеться робота щодо прийняття закону «Про органічне виробництво» (прийнятий Верховною Радою України в першому читанні наприкінці травня 2007 року), який допоміг би не тільки фермерам, а й споживачу розібратись в тому, що ж він їсть насправді.

Вітроенергетика – запорука енергетичної безпеки України

Олександра Шепель,
студентка Національного авіаційного
університету, м. Київ

Стаття присвячена надзвичайно актуальному для нашої держави питанню – впровадження вітрової енергетики. На сучасному етапі розвитку країни відновлювана енергетика – не тільки базис реальної політичної незалежності сьогодні, а й передумова сталого розвитку країни завтра, запорука створення сучасної і сильної постіндустріальної економіки.

Серед головних проблем людства на початку XXI ст. особливе місце посідає енергетика – основа основ світової економіки. За експертними оцінками фахівців ООН, збільшення чисельності населення планети в найближчі 25-30 років до 8,2–8,5 млрд. зумовить значне зростання попиту на енергію. Без залучення альтернативних джерел енергії вирішити енергетичну проблему буде неможливо.

Виробництво електроенергії з енергії вітру стає дедалі актуальнішим для будь-якої країни, що хоче зменшити свою енергозалежність від інших держав. На сьогодні світова вітроенергетика розвивається досить бурхливими темпами. Неймовірно, але факт: вона забезпечує понад 10 мільйонів будинків у 37 країнах світу. Лідерами у використанні енергії вітру є Німеччина, США, Іспанія, Данія, Італія, Нідерланди та Голландія. Данія, наприклад, до 2020 року планує довести частку використання енергії вітру в національному енергобалансі до 50 відсотків, Німеччина – до 30, США – до 25 відсотків.

Основним фактором, який забезпечив стрімкий розвиток відновлюваної енергетики у Західній Європі і США, став так званий зелений тариф на електроенергію. Величина цього тарифу перебуває у діапазоні від 7 євроцентів за 1кВт/год у скандинавських країнах, до 8-9 євроцентів у Німеччині та Іспанії¹¹. Це дає змогу покривати водночас і поточні витрати, пов'язані безпосередньо з виробництвом електроенергії, і капітальні витрати на будівництво електростанцій. Іншими словами, цей тариф забезпечує окупність вкладених інвестицій, причому прийнятні для інвестора терміни, що й робить цей бізнес привабливим.

Розвивати відновлювані джерела енергії (далі – ВДЕ) на Заході було вирішено після нафтової кризи 1973 року, що наочно продемонструвала загрозливу залежність промислового світу від постачання нафти. Тоді розпочався активний пошук нових

орієнтирів, пошук ресурсів, які не настільки підвладні спекуляціям і політичним іграм. Технології ВДЕ перебували практично на нульовому рівні, і розрахувати потенціал відновлюваної енергетики було надзвичайно важко. Проте ставку було зроблено. Час показав, що аналітики не помилилися. Як зазначає Міжнародне енергетичне агентство, зростання інвестицій у відновлювану енергетику збільшується з кожним роком¹, і становить уже чверть усіх світових інвестицій в енергетичний сектор (2003 року у відновлювану енергетику було інвестовано 22 млрд. доларів США, 2005-го – 30 млрд. доларів, у 2007-му – понад 70 млрд. доларів). Сьогодні у відновлювану енергетику інвестують не лише нафтові гіганти, такі як British Petroleum та Shell, а й компанії, які не мають прямого відношення до енергетичної сфери, наприклад, Toshiba, General Electric, Mitsubishi. Навіть визнаний світовий багатій Білл Гейтс нещодавно вклав майже \$100 млн. доларів в один з напрямів відновлюваної енергетики. А Міністерство енергетики США оголосило, що упродовж наступних років фінансуватиме з федерального бюджету цілу низку біопереробних заводів, передбачивши на це понад \$1,2 млрд. Фактично, це визнання відновлюваної енергетики як інвестиційно вигідної і перспективної галузі. І це легко зрозуміти: в останні три роки щорічні темпи зростання виробництва устаткування для вітрової енергетики становлять 15%, тоді як світова економіка в цілому зростає на 4% на рік.

Використання енергії вітру стає дедалі актуальніше і для України, тоді як робити ставку на нафту і газ, виходячи з довгострокових відносин з країнами-партнерами, Україна просто не має можливості. Орієнтуватися на ядерну енергетику, поки не вирішені питання, пов'язані з безпекою атомних станцій і створення довгострокових сховищ ядерних відходів, також немає сенсу. До того ж, купуючи устаткування для атомних станцій, ми, як і у випадку з нафтою і газом, підтримуємо чужу економіку і ставимо під

удар власні позиції. Надлишок електричної енергії, який утвориться в процесі роботи АЕС, також виходить Україні боком: невирішена проблема захоронення ядерних відходів.

Якщо об'єктивно оцінювати ситуацію, то на сьогодні у нашої держави є тільки дві можливості виходу із зatoryжної енергетичної кризи і побудови власної енергосистеми. Обидві передбачають використання та розвиток національних ресурсів. Це вугільна промисловість і відновлювана енергетика плюс енергозбереження та підвищення енергоефективності.

З вугіллям не все так просто. Хоча цього ресурсу в країні вистачає, проте він не дуже високої якості. І навіть сучасні вугільні технології дозволяють зняти тільки частину проблем. Тим часом ВЕ, під якою у світі розуміють вітро-, гідро-, біо-, геотермо- і геліоенергетичні галузі, що базуються на відновлюваних ресурсах Землі, може розвиватися на всіх рівнях – від автономного енергозабезпечення окремих господарств до використання в промисловому і загальнонаціональному масштабах.

ВЕ є сьогодні одним зі стрижнів світового енергетичного розвитку саме через те, що це екологічно чиста енергетика, яка дає безпечну енергію і використовує невичерпні ресурси, котрі існують практично по всій території.

Серед пострадянських країн Україна виявилася найбільш підготовленою до освоєння енергії відновлюваних джерел. Саме в нашій країні були сконцентровані основні наукові дослідження колишнього СРСР. Більше того, у виготовленні ліцензійної вітроенергетичної техніки Україна – визнаний лідер. Нічого подібного в пострадянських країнах немає.

За даними Міжгалузевого науково-технічного центру вітроенергетики Національної академії наук України, територія нашої країни має значний вітроенергетичний потенціал. Усього фахівці виділяють сім регіонів, де використання вітру є економічно доцільним. До таких регіонів відносяться Карпатський, Приазовський, Донбаський, Західно-кримський, Гірничо-кримський і Керченський, а також зона Харківської і Полтавської областей. Учені довели, що за рахунок використання сили вітру можна одержати електроенергію в обсягах, які дають змогу забезпечити не менш, як 50% загальноного споживання країни.

В екологічному плані розвивати вітроенергетику Україні доведеться ще й тому, що наша країна ратифікувала низку міжнародних угод, таких як Конвенція про трансграничне забруднення атмосфери на великі відстані, Протокол про зменшення викиди сірки на 30%, Протокол про обмежені викиди

азоту та його трансграничного потоку, а також, Кіотський протокол про зміну клімату, відповідно до якого в період із 2008 до 2012 року Україні дозволено викидати в атмосферу “парникові” гази на рівні 1990 року. Поки що Україна має резерв за квотами на викиди, але з підйомом економіки він швидко закінчиться. Відомо, що Україна побила світовий рекорд за обсягами “парникових” газів, які викидаються в атмосферу. У перерахунку на кожну 1000 доларів вартості валового внутрішнього продукту Україна викидає в атмосферу 2,5 тонни “парникових” газів, тоді як Швейцарія, Швеція, Франція – приблизно 0,1–0,3 тонни.

Зробити ставку на розвиток ВЕ Україні простіше, оскільки перший етап уже пройдено. У нас, на відміну від інших держав колишнього СРСР, керівництво декларативно стимулює розвиток ВЕ. Першим успіхом вітроенергетики стало прийняття у 1993 році Постанови Кабінету Міністрів України «Про будівництво вітрових електростанцій», якою виділялися кошти на перші ВЕУ, та Указ Президента України від 02.03.1996 року під такою самою назвою, що започаткував спеціальний фонд розвитку вітроенергетики. Джерелом фонду стала надбавка до тарифу на електроенергію у розмірі 0,75% обсягу товарної продукції виробництва електроенергії, що давало 70–80 млн. грн. на рік. Був прийнятий Закон України “Про вітроенергетику” (1994 рік), за ним пішла державна Комплексна програма будівництва вітроелектростанцій в Україні в рамках конверсії² військово-промислового комплексу (надалі – ВПК).

Вітроенергетика не випадково стала одним із найважливіших напрямків у конверсії ВПК. У 30-х роках одночасно з розвитком авіації та перших кроків у ракетобудуванні закладалися основи теорії вітроенергетики, які не втратили своєї цінності дотепер. У цій роботі брали участь відомі вчені: професор Г.Сабінін, ракетник Ю.Кондратюк і чимало інших. До 1937 року найбільшою із побудованих вітроелектростанцій була Балаклавська³ (розташована на Каранських висотах біля Балаклави в Криму). Потім ці роботи були призупинені й лише наприкінці 80-х років до них повернулися знову, але вже в контексті вимог конверсії. Саме тоді генеральний конструктор КБ “Південне” В. Уткін і головний конструктор твердопаливних ракетних двигунів В.Кукушкін почали шукати напрямки використання ракетної технології в нерaketній сфері. Одним із них виявилася вітроенергетика.

Сьогодні у виробництві вітроагрегатів беруть участь 23 заводи колишнього ВПК. У середині 2003 року в Україні з’явилися перші 600-кіловатні вітроагрегати бельгійської фірми “Турбовіндс”. Їх також починають виробляти на вітчизняних підприємствах. Таким чином, сьогодні в арсеналі країни вже понад 75 МВт загальної вітрової потужності⁴.

У 2003 році було прийнято Закон України “Про альтернативні джерела енергії”⁵. Наприкінці минулого року уряду країни було подано остаточний варіант стратегії розвитку ВДЕ в Україні, який базувався на проекті “Енергетичної стратегії України до 2030 року і на подальшу перспективу”⁶.

Насправді Україна має величезний потенціал практично усіх видів відновлюваних джерел енергії. За бажання в найближчі десятиліття можна вирішити питання електро- і теплопостачання країни тільки за рахунок енергії сонця, вітру, біоенергетичних відходів, тепла землі та гідроенергетичних ресурсів, а також за рахунок упровадження заходів для енергозбереження і енергоефективності.

Для втілення намірів уряду щодо скорочення споживання природного газу вже сьогодні можна було б використовувати швидкоокупне устаткування та технології відновлюваної енергетики для заміщення тієї частини газу, яку ми купуємо у “РосУкрЕнерго”⁷ або у “Газпрому”⁸. Відповідно до підрахунків фахівців Агентства з відновлюваної енергетики, при державній підтримці тільки за рахунок розвитку потенціалу біоенергетики протягом найближчих п’яти-семи років можна замінити 5 млрд. кубометрів газу на рік. Якщо ж розвивати і підтримувати усі види відновлюваної енергетики, то стає реальністю заміна десь 20,8 млрд. кубометрів природного газу щорічно.

Зараз питання лише в наявності політичної волі. Після більш як десятирічного розвитку та за, здавалося б, потужної підтримки держави загальна встановлена потужність ВЕС (вітроелектростанцій) не досягала і 100 МВт. Парк ВЕУ більш як на 95% складається із застарілих установок одиночною потужністю 107,5 кВт. Коефіцієнт використання встановленої потужності надзвичайно низький і не перевищує 7%. Це при тому, що на сучасних ВЕУ цей показник сягає 30% і більше. Комплексну програму будівництва ВЕС, яка була схвалена урядом у 1996 році, не виконано за жодним показником. А для цього потрібно, щоб у Верховній Раді України та Кабінеті Міністрів України цими питаннями займалися спеціальні відомства з проблем сталого розвитку України, причому розглядати ці питання необхідно у комплексі: відновлювана енергетика, екологічна безпека (у тому числі – екологічний аудит), а також розвиток технологій з енергозбереження і енергоефективності.

Якщо діяти цілеспрямовано, причому не тільки на стадії складання програм і планів, то можна швидко досягти переконливих результатів. Це підтверджує досвід Німеччини, яка почала розвиток вітроенергетики не набагато раніше за Україну. Зараз встановлена потужність ВЕС Німеччини сягає 20 млн. кВт. Щоб відчутти цю різницю, порівнюємо її з сумарною потужністю всіх атомних електростанцій України, яка становить 13,8 млн. кВт. На цих потужностях виробляється більше половини усієї електроенергії в нашій країні.

Країни Європейського Союзу планують подолати позначку в 12% у загальному енергоспоживанні за рахунок ВДЕ у 2010 році і 20% – у 2020-му⁹. Очевидно, Україна також має ставити перед собою сміливіші цілі, ніж 10% до 2030 року¹⁰.

¹ Зазначає Міжнародне енергетичне агентство.

² Конверсія була під гаслом «чиста енергія замість гармат».

³ Потужність 100 кВт, вітроколесо з кабіною розміщалося на висоті 25 метрів, загальна вага конструкції досягала 50 тонн.

⁴ Що відповідає електрозабезпеченню близько 30 тис. квартир.

⁵ Розроблений Держкомітетом України з енергозбереження на виконання завдань «Програми нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії (1997р.)».

⁶ За базовим сценарієм стратегії, до 2010 року обсяг інвестицій мав становити 11 млрд. грн., із 2011-го по 2020 рік – 31,1 млрд. і в 2021 – 2030 роках – 40,6 млрд. грн.

⁷ По 130 дол. за 1000 кубометрів на час написання статті.

⁸ По 179 дол. за 1000 кубометрів на час написання статті.

⁹ Це продиктовано не лише необхідністю розвитку цього сектора, а й вимогами Кіотського протоколу.

¹⁰ Провідні фахівці інститутів відновлюваної енергетики і технічної теплофізики НАН України переконані, що ці цифри вкрай знижені, порівняно з тим потенціалом, який має Україна.

Про неекологічний судовий процес Дунайського біосферного заповідника

Єлизавета Алексєєва,
провідний юрисконсульт ЕПЛ

Дана стаття присвячена нещодавньому досвіду ЕПЛ у захисті Дунайського біосферного заповідника від судового переслідування з боку приватної структури. На прикладі цивільного позову ТОВ «Єрмак» до ДБЗ проаналізовано основні норми законодавства, на які слід звернути увагу, відповідаючи на необґрунтовані вимоги щодо відшкодування моральної шкоди, заподіяної честі, гідності і діловій репутації шляхом поширення відомостей у пресі.

Перед тим, як звернутися безпосередньо до позову, – трохи передісторії. Думаю, що читачам нашого журналу давно вже відомо про існування і величезну вагу Дунайського біосферного заповідника (надалі – ДБЗ), як природоохоронної установи міжнародного значення, тому не буду зупинятися на цьому питанні. Разом з тим, не всі знають, що деякі землі, які увійшли до складу заповідника, не були передані останньому на праві постійного користування. Такі земельні ділянки залишилися у віданні і розпорядженні відповідних рад. Саме до таких земель і належить острів Єрмаков, який за попереднім погодженням заповідника був переданий Кілійською районною радою у довготривалу оренду ТОВ «Єрмак» для ведення господарської діяльності – сінокосіння.

Але не зійшлися погляди на режим природокористування ресурсами острова у підприємців та працівників заповідника. У своїх висловах і навіть виступах у пресі керівники та інвестори підприємства однозначно заявляють свої повні права на острів, забуваючи про те, що, як частина біосферного заповідника, на територію острова поширюється відповідний правовий режим, а як на територію держави – і її законодавство.

Каменем спотикання, що викликав цивільний спір, який буде розглядатися далі, стали непоодинокі

зухвали випадки незаконного полювання на острові Єрмаков, у якому були помічені ті ж самі керівники й інвестори підприємства. Неодноразово адміністрація заповідника намагалася пояснити керівництву ТОВ «Єрмак» про неприпустимість такої поведінки, стосовно кожного випадку зверталася із скаргами у правоохоронні органи. На жаль, до жодних позитивних наслідків це не призвело.

Саме тому 29 серпня 2006 року у місцевій газеті «Дунайская заря» була опублікована стаття за підписом адміністрації ДБЗ «Пули веером рассыпались по воде, и вздымались фонтаны воды, как на войне». В статті, зокрема, йшла мова про факти вчинення певною особою (назвемо її особа А) на острові Єрмаков незаконного полювання, ігнорування законних вимог інспектора служби охорони заповідника, побиття останнього та про порушення ТОВ «Єрмак» вимог природоохоронного законодавства. У статті адміністрація заповідника зверталася до громадськості та прямо закликала відповідні правоохоронні органи дати належну оцінку та відреагувати на ситуацію, як цього вимагає закон. Докладно із текстом статті можна ознайомитися за адресою: <http://zarya.pp.net.ua/blog/2006-08-29-543>.

Зрозумівши, якого орендаря вони отримали, керівництво ДБЗ звернулося до районної ради, яка передала острів у довготривалу оренду для ведення господарської діяльності, із листом про відкликання

свого погодження на передачу острова в оренду та ініціативою і обґрунтуванням у необхідності розірвати договір оренди щодо території, яка входить до складу заповідника, із ТОВ «Єрмак».

Ось тут і посипалися на заповідник позови. Спочатку у місцевому суді Кілійського району з'явилася позовна заява особи А., подана до адміністрації ДБЗ та газети «Дунайская заря» про захист честі, гідності і ділової репутації та відшкодування моральної шкоди, завданої поширенням недостовірної інформації на суму 100 000 грн. А згодом і саме ТОВ «Єрмак» звернулося до Господарського суду Одеської області із позовом до тих самих відповідачів із позовом про захист ділової репутації і відшкодування моральної шкоди, завданої поширенням недостовірної інформації із ціною позову 940 000 грн (!). Не врахували позивачі лише того, що позови, подані до Господарського суду, повинні оплачуватися державним митом у розмірі одного відсотка ціни позову. Тобто, за позов на суму 940 000 грн. необхідно сплатити 9 400 грн. Позивачі, мабуть, не оплатили вказану суму, тому позовна заява ТОВ «Єрмак» про відшкодування моральної шкоди у розмірі 940 000 грн. була залишена без руху, а згодом повернута позивачу. По першому ж позову судовий розгляд таки відбувся.

В обох випадках адміністрація ДБЗ звинувачувалася у поширенні недостовірної інформації, внаслідок чого величезна шкода була заподіяна честі, гідності і діловій репутації позивачів. Варто відзначити, що чинним законодавством передбачена можливість захисту таких немайнових благ, як честь, гідність і ділова репутація, так само, як і відшкодування моральної шкоди, заподіяної порушенням таких прав шляхом поширення недостовірної інформації. Але, як і будь-який інший позов, останній повинен бути належним чином обґрунтований відповідними нормами права і належними доказами.

У даній статті ми зупинимося на основних моментах, які мають визначальне значення для вирішення такої категорії справ, які не були належним чином обґрунтовані і доведені позивачем, і внаслідок чого судова система не задовольнила вимог особи А.

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій», при розгляді таких справ суди повинні з'ясувати, чи відповідають дійсності поширені відомості, про спростування яких пред'явлений позов, та чи порочать вони честь, гідність і ділову репутацію позивача. Відповідно до ч. 3 ст. 10 ЦПК України, кожна сторона повинна довести обставини, на які вона посилається, як на підставу своїх вимог або заперечень. Отже, особа, яка стверджує про поширення щодо неї недо-

вірної інформації, повинна це довести належними доказами (показаннями свідків, письмовими доказами). А на відповідача покладається обов'язок доведення достовірності поширених відомостей або факту одержання їх із офіційних чи інших джерел і відповідно відсутності або виконання обов'язку щодо їхньої перевірки.

У ході судового процесу за позовом особи А. в обґрунтування недостовірності поширеної інформації представник позивача посилався лише на письмові пояснення свого довірителя, який, між іншим, у суд жодного разу не з'явився. ДБЗ і редакція газети «Дунайская заря» представили суду п'ять заяв громадян, подані на ім'я голови Лесківської сільської ради. У них йшлося про постріли, світло фар, тупіт і ревіння тварин у ту ніч, події якої описувалися в статті; доповідні записки інспекторів служби охорони заповідника, складені по кожному із інцидентів. У судовому засіданні також були допитані в якості свідків обидва інспектори заповідника, які брали участь в інцидентах, описаних у статті, а також під присягою дали свідчення, які повністю підтверджували відомості, викладені у статті. Більше того, для з'ясування об'єктивної істини щодо справи відповідачі просили суд викликати для дачі свідчень осіб, що перебували разом із особою А. на час розгортання подій. Але суд прийшов до висновку, що докази, які вже подані суду, є достатніми для вирішення справи.

Щодо другого важливого моменту – обґрунтування заподіяної шкоди та розміру відшкодування такої шкоди, позивач, крім своїх пояснень, не надав суду жодного реального доказу заподіяння шкоди його честі, гідності і діловій репутації. За ініціативою позивача у судовому засіданні не було допитано жодного свідка чи досліджено жодного письмового доказу, який би підтвердив хоча б якийсь із проявів приниження честі, гідності чи ділової репутації позивача, такі як погіршення дружніх стосунків чи втрата ділових зв'язків. У свою чергу ДБЗ і редакція газети стверджували, що поширена в статті інформація є достовірною, а тому про жодне відшкодування мова йти не може. Крім того, відповідачами ставилася під сумнів сама можливість завдання будь-якої шкоди нематеріальним благам позивача, оскільки сам він, так само як і його родина, і контрагенти по бізнесу мешкають у Києві, а стаття була опублікована у районній газеті, яка у Києві не продається. Також наводилися доводи щодо виходу особи А. за усілякі рамки справедливості, виваженості і розумності при обрахуванні такого величезного розміру моральної шкоди.

Тим не менше, не дивлячись на слабкість обґрунтування доводів позивача, суд першої інстанції задовольнив позов особи А. до адміністрації ДБЗ та редакції газети «Дунайская заря», визнав поширену

інформацію недостовірною, зобов'язав відповідачів надрукувати її спростування, а також зобов'язав відшкодувати позивачу заподіяну моральну шкоду у розмірі 50 тис. гривень.

Безумовно, самі відповідачі та ЕПЛ, яка представляла їхні інтереси, із таким рішенням погодитися не могли. А тому на таке рішення була подана апеляційна скарга, у якій обґрунтовувалися незаконність та необґрунтованість рішення суду першої інстанції.

В апеляційній скарзі ми стверджували про порушення судом певних норм процесуального права, зокрема, побудову рішення лише на одних письмових поясненнях позивача, які відповідно до процесуального законодавства не можуть вважатися допустимими доказами щодо справи, поки не дані позивачем в якості свідка, помилкове рішення щодо неналежності доказів, поданих відповідачами, а саме свідчень інспекторів служби охорони заповідника, необґрунтована відмова суду у залученні свідків, про що просили відповідачі.

Крім того, нами вказувалося, що суд належним чином не дослідив питання заподіяння моральної шкоди позивачу, а також її розміру в разі заподіяння. Суд не дослідив характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їхньої реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, а також інших обставин, які мають істотне значення. Всупереч вимог закону, вирішуючи питання про розмір відшкодування, суд не визначав характер та обсяг страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характер немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо), стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану; не врахував ступеня вини кожного із відповідачів. Всупереч цих норм, виносячи рішення, суд не виходив із засад розумності, виваженості та справедливості і не навів відповідних мотивів, визначаючи розмір відшкодування моральної шкоди. Крім того, суд зовсім не дослідив питання вини відповідачів у поширенні недостовірної інформації і заподіянні позивачу моральної шкоди, хоча це питання є обов'язковим для з'ясування у такого роду справах.

6 лютого 2008 року Апеляційним судом Одеської області по даній справі судом було винесено рішення. Суд взяв до уваги доводи апеляційної скарги. Але, оскільки апеляційна інстанція працює лише із доводами і доказами, які були подані суду першої інстанції, а необхідні доводи для правильного вирішення справи подані не були, скасував оскаржу-

ване рішення повністю і направив справу на новий розгляд до районного суду.

Таким чином, щодо даного позову за рік часу ми повернулися фактично до того ж, з чого і виходили, за тієї хіба що різниці, що районний суд повинен буде взяти до уваги висновки і рекомендації суду апеляційної інстанції щодо вирішення справи. Про подальший хід розгляду ми плануємо повідомляти читачів у наступних випусках нашого журналу, хоча не виключено, що особа А. відмовиться надалі підтримувати свої надумані та необґрунтовані вимоги.

АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

УХВАЛА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

06 лютого 2008 року

м. Одеса

Колегія суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Одеської області в складі:

головуючого Федорової А. Є.
суддів: Процик М. В., Кварталової А. М.
при секретарі Непомнящій О. О.,

розглянувши у судовому засіданні справу за апеляційними скаргами Дунайського біосферного заповідника та КП «Редакція газети «Дунайская заря» на рішення Чілійського районного суду Одеської області від 23 жовтня 2007 року за позовом Дубового Олександра Федоровича до адміністрації Дунайського біосферного заповідника та Редакції газети «Дунайская заря» про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди,

ВСТАНОВИЛА:

У березні 2007 року Дубовий О. Ф. звернувся до суду з позовом до адміністрації Дунайського біосферного заповідника та Редакції газети «Дунайская заря» про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди.

Позивач зазначав, що 29 серпня 2006 року у газеті «Дунайская заря» опублікована стаття адміністрації Дунайського біосферного заповідника «Пули веером рассыпались по воде и вздымались фонтаны воды, как на войне ...», в якій стосовно нього поширені відомості, які не відповідають дійсності, порочать його честь, гідність і ділову репутацію, та спричинили йому моральну шкоду.

Посилаючись на зазначені обставини, Позивач просив суд відповідно до ст. 277 ЦК України спростувати поширену Відповідачами недостовірну інформацію та стягнути з відповідачів солідарно 1000 000 грн. на відшкодування моральної шкоди.

Відповідачі позов не визнали.

Рішенням Чилійського районного суду Одеської області від 23 жовтня 2007 року позов задоволено частково: визнано такими, що не відповідають дійсності та порочать честь і гідність Позивача відомості, опубліковані в газеті «Дунайская заря» 29 серпня 2006 року у статті «Пули веером рассыпались по воде и вздымались фонтаны воды, как на войне...» стосовно здійснення Дубовим О. Ф. протиправних дій – незаконного полювання на території острову Єрмак в ніч з 18 на 19 серпня 2006 року та з 18 на 19 липня 2004 року, а також стосовно побиття Дубовим О. Ф. інспектора заповідника Омельчука Ю. Ф. в ніч з 18 на 19 серпня 2006 року; зобов'язано редакцію газети «Дунайская заря» спростувати недостовірну інформацію; стягнути з Відповідачів солідарно 50 000 грн. на відшкодування моральної шкоди та судові витрати.

Головуючий в першій інстанції:
Балан М. В.
Справа № 22ц–565/2008

Доповідач:
Федорова А. Є.
Категорія ЦП–28

В апеляційних скаргах Дунайський біосферний заповідник та КП «Редакція газети «Дунайская заря» просять скасувати рішення суду та ухвалити нове рішення про відмову в задоволенні позову, мотивуючи тим, що висновки суду не відповідають обставинам справи та наданим доказам, судом порушені норми матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, перевіrivши матеріали справи, доводи, скарги, колегія суддів вважає, що апеляційні скарги підлягають задоволенню частково з таких підстав.

Відповідно до ст. 277 ЦК України, особа, особисті немайнові права якої порушені внаслідок поширення про неї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування такої інформації.

Задовольняючи позов, суд керувався тим, що Відповідачі поширили неправдиві відомості щодо Позивача Дубового О. Ф., які не відповідають дійсності та порочать його честь і гідність.

З такими висновками погодитися не можна, оскільки суд дійшов їх без повного, всебічного та об'єктивного з'ясування дійсних обставин справи, прав та обов'язків Сторін у цих правовідносинах, з неправильним застосуванням норм матеріального права, порушенням норм процесуального права.

Згідно зі ст. 231 ЦПК, рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим. Суд зобов'язаний вирішити справу згідно із законом, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, ухвалити рішення на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог

і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Ці вимоги закону суд не виконав.

На порушення вимог ст. 213 ЦПК України та роз'яснень, викладених в п.7 постанови Пленуму Верховного Суду України №11 від 29 грудня 1976 року «Про судові рішення», рішення суду не містить висновків по суті всіх позовних вимог.

Як вбачається з позовної заяви, яку підтримав у судовому засіданні представник Позивача, Позивач просив суд визнати такою, що не відповідає дійсності, інформацію, викладену в статті адміністрації Дунайського біосферного заповідника, надруковану в газеті «Дунайская заря» від 29 серпня 2006 року. Він також просив зобов'язати адміністрацію біосферного заповідника та редакцію газети «Дунайская заря» спростувати відомості, викладені у зазначеній статті.

Згідно з п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій» під час розгляду таких справ суди повинні з'ясувати, чи поширені відомості, про спростування яких пред'явлений позов, чи порочать вони честь, гідність або ділову репутацію Позивача та чи відповідають дійсності.

З огляду на це Позивач мав указати в позовній заяві та визначити в судовому засіданні, а суд перевірити і мотивувати в рішенні, які саме неправдиві відомості щодо Позивача викладені у статті, чи ганьблять вони його честь, гідність або ділову репутацію та чи відповідають дійсності.

З огляду на це Позивач мав указати в позовній заяві та визначити в судовому засіданні, а суд перевірити і мотивувати в рішенні, які саме неправдиві відомості щодо Позивача викладені у статті, чи ганьблять вони його честь, гідність або ділову репутацію та чи відповідають дійсності.

Незважаючи на те, що у позовній заяві Позивач просив визнати недійсними та спростувати відомості повністю за текстом публікації, суд не уточнив позовні вимоги, не розкрив і не дослідив, які конкретно відомості, наведені у статті стосовно особи Позивача, викладені неправдиво, ганьблять його честь, гідність і ділову репутацію і які конкретно підлягають спростуванню.

Фактично суд не вирішив позовних вимог у повному обсязі і не розкрив у рішенні, яку конкретно інформацію необхідно спростувати. Зобов'язавши спростувати недостовірну інформацію лише редакцію газети, суд не звернув увагу на те, що автором статті є адміністрація біосферного заповідника.

Встановлюючи факти, якими обґрунтовувалися доводи та заперечення Сторін, суд залишив без

відповідної оцінки заперечення відповідачів проти позову та належним чином не перевірів доказів, на які вони посилалися в обґрунтування своїх заперечень, не враховуючи роз'яснень з цих питань Пленуму Верховного Суду України.

Висновки суду про те, що пояснення свідків Омельчука Ю. Ф. та Зубрицького О. О., які підтвердили в судовому засіданні факти, викладенні в статті, є недопустимими доказами, оскільки Позивач не був притягнутий до адміністративної чи кримінальної відповідальності, не засновані на законі.

Згідно зі ст.ст. 57, 59 ЦПК України доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення Сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, інших осіб, показань свідків, письмових та речових доказів. Не є допустимими доказами лише такі докази, які одержанні з порушенням порядку, встановленому законом.

Пояснення зазначених свідків одержані судом у судовому засіданні відповідно до вимог ст.ст. 50, 180 ЦПК України (а. с. 182, 183, 199–203, 204–205 зв.), тому вони не можуть бути визнані недопустимими доказами і відповідно до ст. 212 ЦПК України підлягають належній перевірці та оцінці судом першої інстанції.

У справі є також письмові докази – заяви громадян Бовдуєва Ю. В., Станкова О. І., Васильєва В. М., Сиденка П. П. щодо подій, які відображені у зазначеній статті (а.с. 96–99). Однак суд не звернув увагу на ці заяви і не вирішив питання стосовно допиту цих громадян в якості свідків.

Матеріали дослідчої перевірки заяви інспектора охорони заповідника Омельчука Ю. Ф. по фактам незаконного полювання Дубовим О. Ф. та іншими особами із застосуванням до нього насилля із заподіянням тілесних ушкоджень суд не витребував та не досліджував у судовому засіданні (а. с. 100).

Тобто суд не з'ясував належним чином фактів, з якими матеріальний закон пов'язує настання цивільної відповідальності за порушення немайнових прав.

Задовольняючи позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди, суд не врахував роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, наданих в п.п. 5, 9 постанови «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» №4 від 31 березня 1965 року, не з'ясував і в рішенні не зазначив, у чому полягає моральна шкода, чим підтверджується факт її заподіяння, яких моральних чи фізичних страждань зазнав Позивач, з чого він виходив, оцінюючи немайнову шкоду у сумі 100 000 грн., інші обставини, які мають значення для вирішення даного спору.

Як вбачається з протоколу судового засідання та мотивувальної частини рішення, суд взагалі не розглядав позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди.

У рішенні також не зазначено, чим керувався суд, визнаючи розмір відшкодування моральної шкоди. При цьому суд не перевірів та не врахував і майновий стан відповідачів.

При вирішенні питання про відшкодування моральної шкоди на підставі ст. 1167 ЦК України суд не конкретизував, у чому саме полягали дії кожного з Відповідачів та ступінь вини кожного з них у заподіянні шкоди.

Вирішуючи спір, суд керувався ст. 277 (Правові наслідки укладеного юридичною особою правочину, якого вона не мала права вчиняти) та ст. 1166 (Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду) ЦК України, які не розповсюджуються на дані правовідносини.

Таким чином, вирішуючи спір, суд не створив необхідні умови для всебічного й повного дослідження обставин справи, не сприяв здійсненню прав та обов'язків сторін, наявність порушення прав, за захистом яких спрямоване звернення до суду.

За таких обставин рішення суду не можна вважати законним та обґрунтованим, воно не відповідає вимогам статей 212, 213, 214, 215 ЦПК і підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд.

Оскільки судом першої інстанції не розглянуті всі позовні вимоги, що відповідно до п. 5 ст. 311 ЦПК України є безумовною підставою для скасування рішення суду та направлення справи на новий розгляд, підстави для ухвалення нового рішення відсутні.

Керуючись ст.ст. 303, 307 ч. 1 п. 5, 313, 314 ч. 1, п. 2, 315, 317, 319 ЦПК України, колегія суддів

УХВАЛИЛА:

Апеляційні скарги Дунайського біосферного заповідника і КП «Редакція газети «Дунайская заря» задовольнити частково.

Рішення Кілійського районного суду Одеської області від 23 жовтня 2007 року скасувати, справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Ухвала набирає законної сили з моменту проголошення та може бути оскаржена в касаційному порядку до Верховного Суду України протягом двох місяців із дня набрання законної сили.

Головуючий: А. С. Федорова
Судді: М. В. Процик
А. М. Кварталова

Міжнародна конференція «Захист права на інформацію в Україні»: рефлексії у майбутнє

Мар'яна Булгакова,
провідний юристконсульт ЕПЛ
Ольга Мельник,
керівник юридичного відділу ЕПЛ

Право на інформацію закріплено у Конституції України, в Європейській конвенції про захист прав та основних свобод людини і громадянина, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права й Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень і доступу до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища. Втім, незважаючи на закріплення права на інформацію у міжнародних та національних нормативно-правових актах, на практиці у процесі його реалізації виникає низка проблем, що зумовлена закритістю органів державної влади та відсутністю ефективних механізмів його реалізації і захисту.

Побудова громадянського суспільства в Україні видається неможливою без належного забезпечення основних прав людини та громадянина, зокрема права на інформацію та участь громадськості у процесі прийняття рішень. Для побудови демократії та верховенства права в Україні важливим є створення можливості здійснення права на інформацію та ефективних і дієвих механізмів його захисту у випадку порушення останнього з боку органів державної влади. Даний проект мав на меті налагодження співпраці та взаємодопомоги між громадськістю та органами державної влади в інформаційній сфері та поширенню позитивного досвіду вирішення цієї проблеми у зарубіжних країнах, зокрема державах Західної Європи.

Право на інформацію належним чином не забезпечується в Україні та не вважається реальною цінністю, яка покликана забезпечити участь громадськості у процесі прийняття рішень органами державної влади та місцевого самоврядування.

Однією із причин порушення права громадян на інформацію та відсутності ефективних механізмів його захисту є бюрократизація, закритість та корумпованість органів державної влади, недосконалість та суперечливість національного законодавства, яке не відповідає ані вимогам міжнародних норм та стандартів, ані сучасному рівню розвитку інформаційних та суспільних відносин. У зв'язку з цим виникає потреба удосконалення національного законодавства, що регулює інформаційні відносини, та приведення його у відповідність до вимог міжнародного, підвищення рівня правової свідомості і пересічних громадян, і членів НУО, і посадових осіб органів державної влади, підвищення їхньої відповідальності за порушення права громадян на інформацію.

У вирішенні питання забезпечення права на інформацію вагомую роль відіграють НУО та самі органи державної влади, які усвідомлюють необхідність належної реалізації права на інформацію, як одного з елементів демократичного суспільства.

З метою вирішення проблеми захисту права на інформацію органами державної влади та громадськістю загалом здійснюється низка заходів, спрямованих на виконання рішень та вимог міжнародного законодавства, що регулює дану сферу суспільних відносин. Конвенція про захист основних прав та свобод людини і громадянина передбачає проведення щорічного моніторингу дотримання прав та свобод людини у державах, які її ратифікували. На виконання цих вимог Уповноважений Верховної Ради з прав людини публікує щорічну доповідь моніторингу дотримання прав людини та громадянина, в якій у тому числі наводяться результати дотримання права на інформацію в Україні.

Важливим кроком є також ратифікація Україною Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища (Оргуська конвенція), що також закріплює важливі положення щодо покращення доступу до екологічної інформації. Проте стан виконання Україною Оргуської конвенції не можна вважати належним.

Президентом України, у зв'язку з важливістю питання щодо доступу громадян до інформації, було дано розпорядження про розробку нової редакції Закону України „Про інформацію”, що зумовлено невідповідністю чинного Закону України „Про інформацію” національним та міжнародним нормативно-правовим актам та відсутністю ефективних механізмів захисту порушеного права на інформацію органами державної влади та судами.

Незважаючи на наявність Закону України „Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації”, виникають випадки, коли громадянам та засобам масової інформації необґрунтовано відмовляють у наданні інформації, що стосується діяльності цих органів, а інформування громадян не відбувається взагалі чи відбувається вибірково.

Актуальною залишається проблема засекречення інформації державними органами та доступу до такої інформації, особливо коли вона становить значний суспільний інтерес. У зв'язку з цим існує потреба чіткої правової регламентації випадків обмеження доступу до такої інформації з урахуванням дії презумпції доступності та відкритості інформації, а також інтересів держави. На сьогоднішній день, з урахуванням проблем обмеженого доступу до інформації, важливим є прийняття Закону „Про доступ до публічної інформації”. Закони про доступ до публічної інформації існують у більшості демократичних держав і виступають реальним правовим механізмом здійснення одного з основних прав людини – права на доступ до публічної інформації, що є, у свою чергу, вимогою європейського законодавства та необхідною умовою інтеграції у Європейське Співтовариство. Більше того, вимога щодо дотримання права громадян на інформацію та його ефективного і своєчасного захисту закріплено у Плані дій „Україна-ЄС”, схваленого Кабінетом Міністрів України 12.02.2005 року як

одна із вимог, виконання якої є необхідною для вступу України до ЄС.

Проведення конференції „Захист права на інформацію в Україні”, що відбулася 20-21 грудня 2007 р. в м. Львів мало на меті налагодження контактів

та обміну досвідом і ресурсами з професійними екологічними та неекологічними НУО, науковцями та посадовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування у вирішенні питання забезпечення доступу громадськості до інформації та захисту цього права в Україні, а також вироблення зауважень і пропозицій до чинних нормативно-правових актів з метою їхнього приведення у відповідність до вимог міжнародного законодавства, що регулює ці правовідносини.

Залучення до участі у цьому проекті посадових осіб органів державної влади та їхнє стимулювання до ведення діалогу із громадськістю стосовно проблеми захисту права на інформацію надає можливість у подальшому забезпечити прозорість влади та доступ до повної, об'єктивної та зрозумілої інформації про діяльність органів державної влади та їхніх посадових осіб.

Проведення конференції мало на меті:

- поширення позитивного досвіду у сфері захисту права на інформацію між професійними НУО, державними службовцями та громадянами;
- створення платформи для співпраці та партнерства між НУО, науковцями та посадовими особами органів державної влади, вироблення нових шляхів взаємної допомоги у вирішенні спільних проблем;

- подолання ізоляції між громадськістю та органами державної влади;
- забезпечення прозорості та відкритості роботи органів державної влади та їхніх посадових осіб шляхом постійного та повного інформування громадськості про свою діяльність;
- доведення існуючих проблем захисту права на інформацію до органів державної влади та стимулювання їх до забезпечення достовірної, повної та об'єктивної інформації;
- удосконалення національного законодавства та практики і приведення останніх у відповідність до вимог міжнародних актів та стандартів.

Даний захід відбувся досить успішно і зібрав біля 60 учасників, в тому числі й з інших країн. Учасники конференції в гарячих дискусіях виробили детальні рекомендації щодо покращення ситуації з доступом до інформації в Україні, які надіслано організаторами до центральних органів законодавчої, виконавчої та судової влади для втілення в життя.

Під час конференції обговорювалося багато питань, висвітлення яких важливе для з'ясування суті права на інформацію та його практичної реалізації, заслуговувалися презентації спеціалістів, експертів, науковців та практичних працівників із зазначеної сфери.

За результатами багатьох досліджень, представлених доповідачами на конференції, проблема із реалізацією в Україні права на інформацію є дуже актуальною, оскільки доступ до інформації у сенсі, як це розуміється в країнах демократії, в Україні відсутній.

Визначальною є стаття 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права¹, яка ґрунтується на 9 принципах-критеріях, спеціально розроблених Міжнародною організацією Артикуль 19. Всесвітня

кампанія за свободу слова»², відповідно до яких можна визначити, чи національне законодавство відповідної держави передбачає і забезпечує реалізацію права на доступ до публічної інформації. До таких принципів відносяться:

1. Принцип максимального розкриття.
2. Обов'язок оприлюднювати інформацію.
3. Стимулювання відкритості уряду.
4. Обмежена сфера винятків.
5. Спрощена процедура доступу до інформації.
6. Витрати: «плата за надання інформації не повинна перешкоджати особам подавати інформаційні запити».
7. Відкриті засідання: «засідання публічних органів повинні бути відкритими для громадськості».
8. Розкриття інформації створює прецедент: «закони, які суперечать принципу максимального розкриття, повинні бути змінені або скасовані».
9. Захист інформаторів.

Якщо проаналізувати реалізацію цих принципів в Україні, то можна дійти до висновку, що жоден з них належним чином у нашій державі не забезпечується.

Серед основних проблемних моментів у реалізації громадськістю права на інформацію, на які зверталася увага під час обговорення на конференції, слід вказати наступні:

- неналежний рівень культури спілкування державних службовців із представниками громадськості при реалізації останніми права на інформацію;
- недосконала організація системи створення, обороту та зберігання інформації у більшості суб'єктів владних повноважень;
- неналежна організація роботи чиновників взагалі, з чисельним дублюванням функцій, їхньою невизначеністю, тому задоволення інформаційного запиту насправді потребує значного часу, якого чиновнику гостро не вистачає;
- високий рівень корумпованості суспільства, через що у влади виникає потреба у максимальній закритості. Відкритість та корумпованість – речі несумісні;
- відсутність необхідних процедур для державних службовців у питанні наданні ними інформації, так само, як і відсутність політичної волі на її надання;
- недостатність фінансових, технічних, інколи й кадрових ресурсів для забезпечення права на інформацію в Україні;

- відсутність відповідного навчання, семінарів для державних службовців, відповідальних за надання інформації, швидкоплинність кадрів та низький рівень їхньої обізнаності в положеннях інформаційного законодавства;
- потреба законодавчого врегулювання процедури притягнення до відповідальності чиновників при безпідставній відмові у наданні інформації. Важливим є питання міри такої відповідальності. На сьогодні існує достатньо велика кількість судових рішень щодо доступу до інформації. Проте практично ніколи не застосовані такі санкції до особи, які б спонукали порушника та інших посадовців не допускати таких порушень у майбутньому.
- неадекватне застосування грифів обмеження доступу до інформації;
- наявність проблеми із висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні, тобто їхнє активне інформування про свою роботу;
- відсутність у законодавстві України поняття Інтернет-видання;
- відсутність додаткових підстав у журналістів для отримання ними необхідної інформації. Крім того, передбачені чинним законодавством строки надання інформації не сприяють використанню її для професійної діяльності;
- проблема акредитації журналістів, що здійснюється за погодженням з владними органами, які погоджують, кого саме вони хочуть бачити на своїх брифінгах. Сам орган влади чи орган місцевого самоврядування, при якому відбулася акредитація, може і позбавити журналіста акредитації;
- проблемним залишається питання доступу журналістів до судових засідань, оскільки навіть практично його не завжди вдається забезпечити.

Також учасники конференції мали можливість ознайомитися із досвідом іноземних країн щодо забезпечення в них права на інформацію. Зокрема, Світлана Каторча з Казахстану, (ГО «Зелене спасіння») відзначила значний прогрес у даній сфері в Україні в порівнянні з Казахстаном.

Надано цікаву інформацію про досвід Польщі щодо забезпечення права на інформацію, де необґрунтована відмова надати інформацію про діяльність органа влади чи місцевого самоврядування призводить до порушення проти чиновника адміністративної справи з достатньо суттєвими наслідками, найбільш

вірогідним серед яких є звільнення з посади. Тобто, у випадку безпідставної відмови у задоволенні запити для чиновника виникає незворотна і суттєва відповідальність.

Окрема презентація була присвячена міжнародним стандартам права на інформацію та спеціалізованим міжнародним інституціям, завданням яких є захист права на інформацію. На прикладі конкретних справ, які перебували на розгляді в Європейському суді з прав людини, розглянуто порушення в сфері інформаційного законодавства в аспекті статті 10 Європейської конвенції з прав людини і основних свобод, яка гарантує право на свободу вираження поглядів.

Враховуючи, що право на інформацію є одним з основоположних прав, передбачених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конституцією України, усвідомлюючи, що забезпечення реалізації права на інформацію та захист цього права є фундаментальною основою демократичного суспільства та однією з основних умов його розвитку, яка необхідна для реалізації інших прав людини, прагнучи створити надійний механізм здійснення права на інформацію в Україні, який би відповідав європейським та міжнародним стандартам, у процесі обговорення учасниками міжнародної конференції «Захист права на інформацію в Україні» було вироблено рекомендації для Президента України, Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства юстиції України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Державної судової адміністрації України, Верховного Суду України, Вищого господарського суду України, які могли б сприяти покращенню ситуації щодо реалізації права на інформацію. В рекомендаціях вказано на необхідність ґрунтовного та невідкладного вдосконалення законодавства України в сфері покращення доступу до інформації, покращення системи та практики доступу до інформації та захисту права на інформацію, обмеження доступу до інформації, покращення правової культури суб'єктів інформаційних відносин та посилення відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері.

¹ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/2200 A (XXI), 16.12.1966, ратиф. 19.10.1973 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

² *The Public's Right to Know – Principles on Freedom on Information Legislation, Article 19* (London: June, 1999) // <http://www.article19.org/pdfs/standards/righttoknow.pdf>

До результатів Міжнародної конференції «Захист права на інформацію в Україні»

Олексій Светіков,
голова Правління обласного
Луганського комітету виборців України

Автор, спираючись на доповіді учасників конференції, що стосувалися фактів відмов у задоволенні інформаційних запитів, робить висновок, що в Україні відсутній належний доступ до інформації органів влади й місцевого самоврядування. Автор статті наголошує, що подібна оцінка стану справ мала би бути одним з головних результатів конференції та закликає учасників конференції постфактум звернутися на адресу Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та ЗМІ у зв'язку з відсутністю належного доступу до інформації органів влади в Україні.

Що ж стосується дискусії на конференції, то можна визначити 4 головних проблеми, навколо яких вона відбувалася:

1. Незадовільне законодавство

Безумовно, законодавство щодо доступу до інформації потребує вдосконалення, як це цілком слушно доводилось у виступах Мар'яни Демкової, Ануш Бегоян, Оксани Нестеренко. В проекті рекомендацій конференції, підготовленому організаторами, містилися пропозиції щодо прийняття трьох нових законів. Водночас достатньо слушні зауваження щодо можливих негативних наслідків зміни законодавства, висловлені, наприклад, Дмитром Скрильніковим, не були почуті. Хоча при зміні закону дійсно:

- втрачається судова практика, напрацьована роками, поки був чинний старий закон;
- одноразово зменшується рівень правової кваліфікації активістів НУО (поки засвоюються буква та дух нового закону);
- частково втрачаються позитивні зміни, досягнуті раніше через інформування про судові процеси та випадки притягнення до відповідальності.

Зазначимо, що вдосконалення законодавства можливе не лише прийняттям нової редакції закону, але й внесенням змін до чинного. Якихось доводів, що існуючий Закон України «Про інформацію» не може

бути вдосконалений шляхом внесення таких змін (наприклад, якщо це неможливо через концептуальні вади), авторів поки що невідомо.

На наш погляд, головною задачею сьогодні є узагальнення судової практики із спорів з доступу до інформації. Це могли б зробити достатньо кваліфіковано саме НУО. І вже на основі такого узагальнення та світового досвіду останні могли б вимагати чи то внесення змін до чинного закону, чи прийняття принципово нового.

Заради саме такої мети у найближчі дні ми постаємо відкрити загальнодоступний Інтернет-майданчик для накопичення судових рішень за інформаційними спорами.

2. Відсутність спеціалізованих адміністративних структур

Необхідність створення спеціальної адміністративної структури, що повинна діяти у сфері доступу до інформації, викликало заперечення лише одного учасника. Проте з кількох варіантів таких структур, що були озвучені на конференції, доповідачі (наприклад, Ольга Мелень, Ануш Бегоян, Оксана Нестеренко) зупинялись лише на імплементації міжнародного досвіду діяльності інформаційного омбудсмена, який би реагував на факти порушення права на доступ до інформації, включаючи ініціювання судових

процесів, а також переймався проблемами захисту персональних даних.

Проте за інформацією, наведеною Оксаною Нестеренко, на сьогодні кількість скарг, які громадяни подають щодо фактів обмеження права на інформацію, є незначною. Суттєво більшою проблемою є неналежний пасивний доступ громадян до інформації. Тобто відсутність чи недостатнє поширення органом влади інформації про свою діяльність для невизначеного кола громадян.

Через це особисто мені здається, що сьогодні більш потрібні відомчі структури при центральних органах влади, які б опікувалися водночас і активним (розглядали скарги), і пасивним (розробляли та контролювали виконання процедур) доступом громадян до інформації у відповідній галузі.

3. Недостатність практики захисту права доступу до інформації

Практикам НУО щодо захисту права на доступ до інформації були присвячені значна частина повідомлень (В. Якубенко, С. Каторча, І. Розкладай, Я. Остапик, О. Светіков, О.Нестеренко), котрі були зроблені на конференції.

І з них можна зробити висновок, що на сьогодні діяльність у сфері захисту прав на інформацію здійснюється майже виключно громадськими організаціями. Значна частина такої діяльності виконується за грантовими програмами. Втім і за таких умов більшість відмов у наданні інформації, які отримують НУО, чи не оскаржуються взагалі, чи скарги, що подаються, не доводяться до остаточного рішення. Крім того, кількість таких суб'єктів активного доступу до інформації в Україні є недостатнім. Через це влада не відчуває відповідальності перед соціумом за незадоволення попиту на інформацію.

Автор вважає також важливим звернути увагу (у тому числі і грантодавців) на те, що у випадку неоскарження відмов у наданні інформації за запитом, поданим за грантовими проектами, це

наносить шкоду формуванню доступу до інформації в Україні.

На наш погляд, принаймні співтовариство правозахисних організацій має встановити для себе стандарт, що будь-яка відмова у задоволенні інформаційного запиту має оскаржуватися. Це не обов'язково має бути судова процедура. Скарга на ненадання інформації до вищестоящої організації може бути більш ефективним і менш затратним засобом.

У той же час необхідно збільшувати кількість регіональних та місцевих НУО, які звертаються до влади за інформацією, забезпечувати їх інструментарієм оскарження відмов у задоволенні запитів. Самостійну цінність має збільшення кількості НУО, які позиваються до влади в судовому порядку. Це сприяє формуванню дійсно незалежного від влади третього сектору.

Досягненню такої мети могла би посприяти предметна (з доступу до інформації) розсилка за допомогою електронної пошти. Її адресатами могли б бути зацікавлені НУО та інформаційні служби центральних та регіональних органів влади. Проте для такої розсилки потрібне якісне модерування, яке б, з одного боку, постійно підживлювало розсилку корисною інформацією, а з іншого, – не нав'язувало б будь-які ідеологеми. На наш погляд, модераторами розсилки з доступу до інформації цілком могли б бути Олександр Степаненко та Оксана Нестеренко.

4. Просвіта населення

Попри велику важливість формування соціального замовлення на доступ до інформації у середовищі звичайних громадян, просвіти населення стосовно активного доступу до інформації торкався лише один з доповідачів. На думку автора, така просвіта має здійснюватися переважно через інформування про належну практику. Нова інформація, наприклад, про судовий процес чи про притягнення чиновника до відповідальності за ненадання інформації, не потребує спеціального фінансування для розміщення в ЗМІ, і часто більш дієво впливає на громадянина, ніж платна публікація в тих же ЗМІ матеріалів методичного плану.

Рекомендації Міжнародної конференції «Захист права на інформацію в Україні»

м. Львів, 20-21 грудня 2007 р.

Міжнародна конференція «Захист права на інформацію в Україні», організована Міжнародною благодійною організацією «Екологія-Право-Людина» (ЕПЛ) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», відбулася 20-21 грудня 2007 року у місті Львів. Конференція збрала 60 учасників, серед яких були науковці, експерти з даної теми, представники міжнародних організацій та НУО з різних регіонів України, а також представники органів державної влади України. Мета конференції полягала у висвітленні теоретичних та практичних аспектів права на інформацію в Україні, з'ясування існуючих недоліків у законодавчому регулюванні та встановлення основних причин правопорушень у процесі реалізації цього права, розробленні рекомендацій для покращення законодавства та практики у цій сфері.

Враховуючи, що право на інформацію є одним з основоположних прав, передбачених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конституцією України,

усвідомлюючи, що забезпечення реалізації права на інформацію та захист цього права є фундаментальною основою демократичного суспільства й однією з основних умов його розвитку, яка необхідна для реалізації інших прав людини,

прагнучи створити надійний механізм здійснення права на інформацію в Україні, який би відповідав європейським та міжнародним стандартам,

висловлюючи занепокоєння тим, що Україна досі не виконала рішення зустрічі сторін Організації Конвенції від травня 2005 року щодо розробки стратегії виконання вимог Організації Конвенції в Україні, прийшли до **висновку** про необхідність ґрунтовного та невідкладного вдосконалення законодавства України в сфері доступу до інформації, покращення системи та практики доступу до інформації, покращення правової культури суб'єктів інформаційних відносин та посилення відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері.

У процесі обговорення учасниками міжнародної конференції «Захист права на інформацію в

Україні» було вироблено наступні рекомендації для Президента України, Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства юстиції України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Державної судової адміністрації України, Верховного Суду України, Вищого господарського суду України, які могли б сприяти покращенню ситуації щодо реалізації права на інформацію.

1. У сфері покращення доступу до інформації: пасивного (отримання інформації на запит) та активного (поширення інформації):

- покращення інформування органами державної влади шляхом збільшення обсягів та вдосконалення способів інформування громадськості державними органами, органами місцевого самоврядування про свою діяльність (ЗМІ, вебсторінки та інші способи); а також прийняття відповідних законодавчих актів щодо порядку оприлюднення інформації;
- скасування положень щодо платного надання статистичної інформації, що аналізується, обробляється та формується органами статистики відповідно до своїх повноважень;
- вдосконалення процедури доступу до інформації та визначення прав та обов'язків державних органів та органів місцевого самоврядування в інформаційній сфері;
- забезпечення неухильного дотримання вимог щодо строків задоволення запитів та строків щодо надання відмови у задоволенні запиту (особливу увагу звернути на дотримання 10-денного строку, передбаченого ст. 33 Закону України «Про інформацію»);
- дотримання положень Конвенції „Про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля” державними органами

та органами місцевого самоврядування, а також приведення національного законодавства у відповідність з нормами Конвенції;

- формування всіма суб'єктами інформаційних відносин переліків видів інформації, що знаходиться у володінні цих суб'єктів, виробляється (чи повинна вироблятися) в процесі їхньої поточної діяльності, представників органів державної влади та місцевого самоврядування і забезпечення **вільного (безкоштовного)** доступу до такої інформації, внесення відповідних змін до законодавства для регулювання питання створення таких переліків;
- забезпечення виконання органами виконавчої влади постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» від 04.01.2002 р. №3;
- створення спеціалізованих структурних підрозділів (призначення відповідних посадових осіб) в органах державної виконавчої, законодавчої влади, прокуратури, судах всіх рівнів, в повноваження яких повинно входити розгляд інформаційних запитів та забезпечення належного інформування громадськості про діяльність таких органів, установ;
- внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України для визначення понять, що вживаються в ньому, зокрема, поняття «владні управлінські функції», «владно-розпорядчі повноваження», «управлінські функції», «суб'єкт владних повноважень»;
- рекомендувати Верховному Суду України та Вищому господарському суду України переглянути зміст Інформаційного листа Верховного Суду України від 26.12.05 № 3.2.-2005 (абз. 2-3 п. 1) та Рекомендацій Вищого господарського суду України від 27.06.07 № 04-5/120 Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам (п. 5.2, 5.3), якими значно звужено сферу застосування КАСУ щодо позовів громадян та громадських організацій у сфері порушення права на інформацію.

2. У сфері обмеження доступу до інформації:

- неприпустимість застосування державними органами, органами місцевого самоврядуван-

ня непередбачених законом грифів обмеження доступу до інформації в процесі виконання своїх функцій, законодавче закріплення порядку оскарження рішень щодо застосування обмежувальних грифів;

- законодавче закріплення процедури надання відкритої інформації, яка є складовою частиною документації, доступ до якої обмежений;
- перегляд законодавства та припинення практики обмеження доступу до інформації на підставі права власності держави на інформацію;
- деталізація поняття «конфіденційна інформація» шляхом прийняття відповідних змін до законодавства.

3. У сфері захисту права на інформацію та відповідальності за його порушення:

- створення незалежного спеціалізованого органу для контролю за дотриманням законодавства про інформацію та його захисту з відповідним законодавчим регулюванням його статусу (наприклад, омбудсман у сфері інформаційних відносин);
- посилення адміністративної відповідальності за порушення права на інформацію, забезпечення притягнення до дисциплінарної відповідальності суб'єктів інформаційних відносин, які допускають неправомірне обмеження доступу до інформації.

4. У сфері освіти та культури:

- підвищення кваліфікації та правової культури державних службовців шляхом проведення семінарів та поширення публікацій, нормативних актів у сфері доступу до інформації;
- включення в навчальну програму ВНЗ у рамках курсу «Основи права» лекційних годин, присвячених питанням права на інформацію та доступу до інформації.

Нормативно-правові акти у сфері охорони довкілля, що прийняті у січні-березні 2008 року

Президент України

Указ від:

07.02.2008 р. № 110/2008	«Про притягнення посадових осіб до відповідальності за незадовільний стан роботи зі зверненнями громадян»
14.02.2008 р. № 121/2008	«Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 січня 2008 року “Про стан виконання Указу Президента України від 21 листопада 2005 року № 1643 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 червня 2005 року “Про стан додержання вимог законодавства та заходи щодо підвищення ефективності державної політики у сфері регулювання земельних відносин, використання та охорони земель»

Кабінет Міністрів України

Постанова від:

30.01.2008 р. № 27	«Про затвердження Порядку визначення мінімальної ціни на одиницю встановленої кількості та одиницю скорочення викидів парникових газів»
--------------------	---

Розпорядження від:

22.02.2008 р. № 366-р	«Про схвалення пріоритетів діяльності міністерств на 2008 рік»
-----------------------	--

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України

Наказ від:

12.11.2007 р. № 568	«Про внесення Змін до положень про органи Мінприроди»
11.12.2007 р. № 622	«Про затвердження лімітів використання водних живих ресурсів загальнодержавного значення у 2008 році»
24.12.2007 р. № 654	«Про внесення змін до Лімітів добування (відстрілу, відлову) диких парнокопитих та хутрових звірів у сезон полювання 2007/2008 років»
24.12.2007 р. № 655	«Про затвердження Режиму охорони, відтворення і використання водних живих ресурсів у водоймах Шацького національного природного парку»

24.01.2008 р. № 27

«Про затвердження Інструкції про застосування порядку установлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення»

Міністерство аграрної політики України

Наказ від:

18.01.2008 р. № 17/3

«Про затвердження Переліку специфічних ґрунтово-кліматичних умов, які характерні для земель сільськогосподарського призначення»

Міністерство регіонального розвитку та будівництва України

Наказ від:

26.01.2008 р. № 41

«Про затвердження державних будівельних норм» (ДБН В.1.2-10-2008 «Система забезпечення надійності та безпеки будівельних об'єктів. Основні вимоги до будівель і споруд. Захист від шуму»).

Лист від:

08.02.2008 р. № 7/8-125

«Щодо переліку об'єктів цивільного та виробничого призначення, для затвердження проектів будівництва яких комплексний висновок державної експертизи не є обов'язковим».

Рада національної безпеки і оборони України

Рішення від:

1.02.2008 р.

«Про безпеку ядерної енергетики держави». Введене в дію Указом Президента України від: 25.02. 2008 р. № 156/2008 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 лютого 2008 року “Про безпеку ядерної енергетики держави”».

Підготував Володимир Адам,
помічник юрисконсульта ЕП/І

Анастасія Хміляр,
член Малої академії
літератури та журналістики

Осіньне сонце

Сонце на осінь повернуло,
Залишило літо догорати.
Треба швидко поспішати
Осінь в барви різні вбрати,
Все кругом помалювати –
Листячко золотом прибрати,
Травичку іржею посипати,
Звіряткам потихеньку хутро міняти,
Для вітру швидку музику писати,
Для дощу новий танець танцювати.
Буде сонце за літом сумувати,
Бо не зможуть трави квітувати.
Та не схоче воно це міняти:
Небо мусить порядок знати.

Я люблю тебе, Земле...

Я люблю тебе, Земле моя.
Люблю, як пісню свою.
Люблю тебе, Земле моя,
Як любить син матір свою.
Люблю твої соки живильні,
Небесну колиску твою.
Люблю тебе за дарований день
І за зоряну нічку твою,
За рід, за розум людський,
За усмішку дитини.

А тепер я звертаюсь
До тебе, Людино!
Довгий шлях ти пройшла на землі,
То ж залиш нащадкам своїм
Ту природу, що вічно буяє й цвіте,
Ту, яка чисте повітря дає
Та воду джерельну несе для життя.
А нащадки, що мають надію,
Будуть мати своє майбуття!

День та ніч

День та ніч – діти доби.
Які різні поняття вони.
День – світлий, ніч – темна,
День – білий, ніч – чорна.
Час об'єднав їх у ціле.
Хто кого наздоганяє?
Хто кого переганяє?
Кого люблять більше?
Кого люблять ніжніше?
Вічно точиться війна
І кінця їй нема.
День своє поняття має,
Ніч – своє буття.
Вони вічні, як життя,
У якого немає кінця.

Проліски – квіти весняні

Надійшов час, коли зими пора весною стати. З кожним днем сонце все вище і вище відривається від землі і почуває себе впевненіше. Усмішка його стає ширшою та теплішою. Сніг, як екзотичний продукт природи, зберігся лишень у ярах та в тіні дерев. Талою водою вмилася земля і стала молодію.

Весна прилетіла і в місто, оселилася на верхівках дерев у парку. Жінки одягли елегантні капелюшки, чоловіки почали носити модні окуляри, а діти – пускати кораблики у калюжах, яких не бракує у нашому місті.

На квіткових базарах вироста величезна кількість людей, які торгують букетиками підсніжників та пролісків. А мені боляче, коли бачу в руках синьо-голубі погляди квітів, їхні ніжні похилені голівки. А як їм, цим ніжним творінням землі і води, які народились і вирости у лісовій тиші, серед гомінкого міста? Чи не мають часу, чи не мають серця продавці первоцвітів, щоб задуматись над долею цих ніжних і водночас сміливих створінь природи – перших вісників весни. У них проблема одна – прибуток.

Великими гумовими чобітьми ступають ці байдужі люди по лісовій галявині і зривають, а точніше забирають життя у тендітної квітки. А потім туго в'яжуть їх у пучки, як снопи перетягують. Але пшениці не боляче: солом'яним перевеслом її перев'язують. А проліски та підсніжники в'яжуть ниткою шовковою не для краси, а для смерті. Стеблам квітки боляче, так боляче, що сльоза виступає. Квітам стає холодно та боязко. І везуть таку красу в місто за гроші продавати.

Багато охочих купити в'язочку квітів. Купити, щоб у коханні освідчитись, доброї слави зажити. А квіти плачуть у дівочих руках, нестерпно їм у витончених вазах помирати. А я подумки запитую: «Чи не краще в ліс піти, потрапити у світле сяйво беріз, пройти обережно по м'яких лісових галявинах, щоб жодної билинки не стоптати, напитися синяви чистого неба, відчутти себе частиною природи?» А проліски ніжно посміхатимуться вам, будуть услід голівками кланятися, дякувати за доброту душевну.

Задумайся! Поступи, як господар! Збережи красу!